

Barns trivsel og medvirkning i barnehagen

Barn, foreldre og ansattes perspektiver

Åse Bratterud, Ellen Beate H. Sandseter og Monica Seland

Rapport 21/2012 Skriftserien fra Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge

 NTNU Samfunnsforskning AS		Rapport	
Barnevernets utviklingssenter Postadresse: NTNU Dragvoll 7491 Trondheim Besøksadresse: Dragvoll Allé 38 B Telefon: 73 55 08 40 Telefaks: 73 59 62 24 E-post: BUS@samfunn.ntnu.no		TITTEL Barns trivsel og medvirkning i barnehagen - Barn, foreldre og ansattes perspektiver	
		FORFATTER(E) Åse Bratterud, Ellen Beate H. Sandseter og Monica Seland	
RAPPORTNR. 21/2012	GRADERING Åpen	FINANSIERING Kunnskapsdeartementet	
ISBN 978-82-91927-18-3 (trykt) 978-82-91927-19-0 (web)		PROSJEKTNR. 2304	ANTALL SIDER INKL. BILAG 96
PRIS (eksl. porto og ekspedisjonsomkostninger) kr 200,-		PROSJEKTLÉDER Åse Bratterud	
DATO Juni 2012		KVALITETSSIKRET Torill Tjelflaat	
SAMMENDRAG På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet har NTNU Samfunnsforskning ved Barnevernets utviklingssenter i samarbeid med Dronning Mauds minne høgskolen for førskolelærerutdanning gjennomført en undersøkelse av barn, foreldre og ansattes opplevelse av medvirkning og trivsel i barnehagen, og hvordan dette eventuelt henger sammen med ulike forståelser av barnehagekvalitet. Målet med undersøkelsen var å finne ut mer om hvilke faktorer som bidrar til å skape trivsel og mistrivsel hos barn i barnehagen, å få mer kunnskap om foreldrenes medvirkning og involvering og hvordan barnehageansatte arbeider med tilrettelegging og vurdering av trivsel og medvirkning. Prosjektet ble gjennomført første halvår 2012. I dette prosjektet har vi undersøkt om, og eventuelt hvordan strukturelle og prosessuelle forhold får betydning for barns opplevelse av trivsel og medvirkning i hverdagslivet i barnehagen. Dette prosjekt gir ny gi kunnskap om både omfang av trivsel og medvirkning blant barn og foreldre og om deres opplevelse av det. Vi har samlet inn data om barns trivsel og medvirkning fra ansatte, foreldre og barn ved hjelp av ulike datakilder og innsamlingsmetoder. For å få et inntrykk av hvordan barna selv opplever hverdagen sin i barnehagen ble 171 fire-, fem- og seksåringer intervjuet både med strukturerte elektroniske spørreskjema og 18 ved kvalitative intervju. I tillegg ble 18 ett- til treåringer observert med tanke på samspill og medvirkning og hvordan det ser ut til å bidra til trivsel. Barn er viktige informanter i barnehagen og har i altfor liten grad vært benyttet som det.			
STIKKORD	NORSK	ENGELSK	
	Barnehager	ECEC, preschool, kindergarten	
	Barns rettigheter	Children’s rights	
	Barns medvirkning	Children’s participation	
	Barns trivsel	Children’s well-being	

Forord

I undersøkelsen som denne rapporten bygger på har målet vært å finne ut mer om barns trivsel og medvirkning i barnehagen sett fra barn, foreldre og ansattes perspektiv. Det var nødvendig å samle inn data fra alle tre grupper ved hjelp av ulike metoder. Vi har erfart gjennom dette prosjektet at barn er gode og svært troverdige informanter.

Vi har gjennomført en omfattende datainnsamling på kort tid og vil takke alle de gode hjelperne som har gjort dette mulig. Tusen takk til alle de velvillige barn, foreldre og barnehageansatte som åpnet sine til sammen 17 barnehager og delte sine erfaringer med oss.

Takk til masterstudentene Ulla Britt Ertsås, Børge Iversen og Gunn Anita Søraune for deltakelse i innsamling og systematisering av data fra noen av barnehagene, uten dere hadde tidskjemaet vært umulig å holde!

Takk til Kunnskapsdepartementet for muligheten til å gjennomføre et slikt spennende og nyttig prosjekt, og til seniorrådgiver Katrine Stegenborg Teigen i Utdanningsdirektoratet for god oppfølging og nyttige innspill.

Trondheim, juni 2012

Åse Bratterud
Prosjektleder/ seniorforsker
BUS/ NTNU Samfunnsforskning

Ellen Beate H. Sandseter
Førsteamanuensis
DMMH

Monica Seland
Førsteamanuensis
DMMH

Innhold

FORORD	V
FIGUR- OG TABELLISTE.....	VIII
SAMARBEIDSPARTER I PROSJEKTET	1
NTNU Samfunnsutvikling AS, avdeling BUS Midt-Norge	1
DMMH	1
SAMMENDRAG.....	3
1. BAKGRUNN, MÅL OG METODE.....	5
1.1 Mål med oppdraget	5
1.2 Medvirkning og trivsel for barn og foreldre	6
1.3 Problemstillinger	8
1.4 Metodedesign	9
1.4.1 Utvalget av barnehager	9
1.4.2 Informantgrupper.....	10
1.4.3 Samlet oversikt over informantgrupper og metodeverktøy	12
1.4.4 Vurdering av metodene hvor barn var informanter.....	13
2. FORELDRENES PERSPEKTIV PÅ BARNES TRIVSEL, SOSIALE RELASJONER OG MEDVIRKNING....	17
2.1 Foreldrenes vurdering av barnets trivsel og sosiale relasjoner i barnehagen	17
2.2 Hva mener foreldrene er viktig for barnets trivsel?	19
2.3 Foreldrenes vurdering av barnets medvirkning	20
2.4 Foreldres medvirkning i barnehagen	23
2.5 Variasjon i foreldres vurdering av trivsel og medvirkning	27
3. BARNEHAGEANSATTES PERSPEKTIV PÅ TRIVSEL, SOSIALE RELASJONER OG MEDVIRKNING .	31
3.1 Ansattes vurdering av barnets trivsel og sosiale relasjoner i barnehagen	31
3.2 Ansattes vurdering av barnets medvirkning i barnehagen	33
3.3 Barns medvirkning i planlegging og vurdering og områder for innflytelse	36
3.4 Hvorfor kan det være vanskelig å la barn medvirke?	38
3.5 Barnehagens arbeid med foreldremedvirkning.....	39
4. ETT- TIL TREÅRINGENES TRIVSEL OG MEDVIRKNINGSMULIGHET	43
4.1 Observasjoner av de yngste barna i barnehagen	43
4.2 Bakgrunn for analyse og tolkning av observasjonene	43
4.3. Hvordan trives ett- til treåringene i barnehagen?	45

4.4	Hvordan medvirker ett- til treåringene i barnehagen?	49
5.	FIRE- TIL SEKSÅRINGENES PERSPEKTIV PÅ TRIVSEL, RELASJONER OG MEDVIRKNING.....	53
5.1	Barns opplevelser av trivsel i barnehagen.....	53
5.2	Barns opplevelser av medvirkning i barnehagen.....	59
5.3	Barns opplevelser av barn/barn relasjoner i barnehagen	64
5.4	Barns opplevelser av voksen/barn relasjoner i barnehagen.....	71
5.5	Hva fremmer trivsel og mistrivsel hos barn i barnehagen?	75
5.6	Forskjeller mellom grupper av barn	80
6.	OPPSUMMERINGER OG TANKER OM BARNEHAGEKVALITET	83
6.1	Ulike perspektiv på barns trivsel og relasjoner i barnehagen	83
6.1.1	Foreldre og ansattes vurdering av barns trivsel og sosiale relasjoner	83
6.1.2	Barns vurdering av egen trivsel og sosiale relasjoner.....	84
6.2	Ulike perspektiv på barns medvirkning i barnehagen	86
6.2.1	Foreldre og ansattes vurderinger av barns medvirkning.....	86
6.2.2	Barns vurdering av egen medvirkning	86
6.3	Foreldres medvirkning og innflytelse på virksomheten.....	87
6.4	Ett- til treåringenes trivsel og medvirkning i barnehagen	88
6.5	Trivsel, medvirkning og barnehagekvalitet	90
	REFERANSELISTE	93

FIGUR- OG TABELLISTE

Figur 2.1 Foreldres vurdering av hvordan barnet har det i barnehagen. Prosent. N>217.	17
Figur 2.2 Foreldres vurdering av barnets sosiale relasjoner i barnehagen. Prosent. N>214.	18
Figur 2.3 Foreldres vurdering av hvordan barnet blir møtt av de voksne i barnehagen. Prosent. N>217.	19
Figur 2.4 Foreldres vurdering av barnets mulighet til medvirkning i barnehagen. Prosent. N>215.	21
Figur 2.5 Foreldrenes vurdering av ulike hjem/barnehage forhold. Prosent. N>214.	24
Figur 2.6 Foreldres vurdering av informasjon om brukermedvirkning. Prosent. N>212.	25
Tabell 2.1 Samspill mellom egenskaper ved barnehagen og foreldrenes vurdering av trivsel og medvirkning. Kendalls Tau-b.	29
Tabell 2.2 Samspill mellom foreldres vurdering av barnehagen og primærkontakt, organisering og eierform. Korrelasjoner Kendalls Tau-b.	30
Figur 3.1 Ansattes vurdering av barnas trivsel og sosiale relasjoner. Prosent. N>134.	31
Figur 3.2 Ansattes vurdering av betydningen av ulike former for medvirkning. Prosent N>134.	34
Figur 3.3 Rutiner for ulike former for barns medvirkning. Prosent. N>135.	35
Figur 3.4 Rutiner for ulike former for barns medvirkning. Prosent. N>135.	36
Figur 3.5 Barns deltakelse i planleggingsarbeid i barnehagen. Prosent. N>135.....	37
Figur 3.6 Barns deltakelse i vurderingsarbeid i barnehagen. Prosent. N>134.	37
Figur 3.7 Barns selvbestemmelse på noen områder i barnehagen. Prosent. N>134.....	38
Figur 3.8 Ansattes mening om betydningen av samarbeid hjem/barnehage. Prosent. N>133.	40

Figur 3.9 Barnehagenes rutiner for samarbeid hjem/barnehage. Prosent. N>133.	41
Figur 5.1 Barns vurdering av om det er artig og kjedelig i barnehagen. Prosent. N=171.	54
Figur 5.2 Barns vurdering av hvordan de liker å gå i barnehagen. Prosent. N=166.	54
Figur 5.3 Barnas vurdering av om barnehagen er et fint sted å være for barn. Prosent. N=160.	55
Figur 5.4 Barns vurdering av egen sinnsstemning når de er i barnehagen. Prosent. N=162.	56
Figur 5.5 Barnas trivsel og det fysiske miljøet og materialene i barnehagen. Prosent. N>167.	57
Figur 5.6 Hvordan barna liker samlingsstund, måltider og turer i barnehagen. Prosent. N>166.	58
Figur 5.7 Barnas vurdering av om de får lov til å bruke alle rommene og lekene i barnehagen når de vil. Prosent. N>164.	59
Figur 5.8 Barnas vurdering av medbestemmelse inne og ute i barnehagen. Prosent. N>156.	60
Figur 5.9 Barnas opplevelse av selvbestemmelse ute og inne i barnehagen. Prosent. N>128.	61
Figur 5.10 Barnas vurdering av om de kan velge bort samlingsstund eller tur i barnehagen. Prosent. N>165.	62
Figur 5.11 Barnas svar på om de får være med å bestemme hvor de skal og innhold på tur i barnehagen. Prosent. N>141.	63
Figur 5.12 Barnas svar på om de liker de andre barna i barnehagen. Prosent. N=165.	65
Figur 5.13 Barnas svar på om de har noen gode venner i barnehagen. Prosent. N=168.	65
Figur 5.14 Barnas svar på om det hender at de ikke har noen å leke med i barnehagen og om de liker å leke alene. Prosent. N>163.	67
Figur 5.15 Barnas vurdering av om noen barn snakker stygt til andre barn og om barna er snille med hverandre i barnehagen. Prosent. N>156.	68
Figur 5.16 Barns vurdering av om noen av barna eller de selv blir plaget i barnehagen. Prosent. N>164.	69
Figur 5.17 Samvariasjon mellom barns opplevelse av å bli plaget og andre opplevelser i barnehagen. Oransje er negative korrelasjoner, lilla er positive korrelasjoner.	70
Figur 5.18 Barnas opplevelse av sin relasjon med de ansatte i barnehagen. Prosent. N>147.	72
Figur 5.19 Barnas opplevelse av at de voksne deltar sammen med dem. Prosent. N>162.	73
Figur 5.20 Barnas svar på om det hender at noen barn får kjeft av de voksne. Prosent. N=164.	74
Tabell 5.1 Samspill mellom generell trivsel og medvirkning og aktiviteter i fysisk innemiljø. Bivariate korrelasjoner.	76
Tabell 5.2 Samspill mellom generell trivsel og medvirkning og aktiviteter i fysisk utemiljø. Bivariate korrelasjoner.	77
Tabell 5.3 Samspill mellom generell trivsel og opplevelse av barn/barn og barn/voksen relasjoner. Bivariate korrelasjoner.	79
Figur 5.21 Skjematisk oversikt over sammenhenger mellom barns opplevelse av sosiale relasjoner og generell trivsel i barnehagen.	80
Tabell 5.4. Samspill mellom barns vurdering av trivsel, relasjoner og medvirkning og kjønn, alder og barnehagetype.	81

Samarbeidsparter i prosjektet

NTNU Samfunnsutvikling AS, avdeling BUS Midt-Norge

Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge (BUS) er en avdeling ved NTNU Samfunnsforskning. Utviklingssenterets mål er å utføre og formidle kvalifisert og handlings-relevant forsknings- og utviklingsarbeid innenfor barnevernets sentrale områder og praksisfelt. Senterets utviklingsarbeid skal sette barns interesser i sentrum. Virksomheten er primært rettet mot fylkene Møre og Romsdal, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag. Utviklingssenteret er lokalisert på Dragvoll i Trondheim. BUS sin virksomhet omfatter:

- forskning og utviklingsarbeid
- metodeutvikling
- veiledning og konsultasjon
- formidling og informasjonsarbeid
- samarbeid med nasjonale og internasjonale forsknings- og fagmiljø
- konsulentoppdrag.

DMMH

Dronning Mauds Minne (DMMH) er en høyskole som utdanner førskolelærere. Det er for tiden nesten 1000 studenter og 110 ansatte, hvorav 80 er i forsker- og undervisningsstillinger. Utdanningen spenner over en stor variasjon av tema og perspektiver fra bachelor- til masternivå. DMMH har masterprogram i førskolepedagogikk, og i fagdidaktikk i estetiske fag. Masterstudiene er et samarbeid mellom NTNU, DMMH, HiST og HiNT. Master i spesialpedagogikk tilbys i samarbeid med Institutt for pedagogikk, ved NTNU.

DMMH har et utstrakt samarbeid med kommuner og barnehager i hele Midt-Norge. Det tilbys både grunn-, etter- og videreutdanning. DMMH sin oppdragsenhet, Senter for FEI (forskning, etterutdanning og informasjon) arrangerer også kurs og konferanser.

Sammendrag

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet har NTNU Samfunnsforskning ved avdelingen Barnevernets utviklingssenter (BUS Midt-Norge) i samarbeid med Dronning Mauds minne høghskolen for førskolelærerutdanning gjennomført en undersøkelse av barn, foreldre og ansattes opplevelse av barns medvirkning og trivsel i barnehagen. Prosjektet ble gjennomført første halvår 2012. Målet med undersøkelsen var å finne ut mer om hvilke faktorer som bidrar til å skape trivsel og mistrivsel hos barn i barnehagen, å få mer kunnskap om foreldrenes medvirkning, hvordan barn opplever samspill og hvordan barns medvirkning blir ivare tatt i barnehagen. Denne undersøkelsen gir ny kunnskap både av omfang av trivsel og medvirkning blant barn og foreldre, og om deres opplevelse av det.

Vi har samlet inn data fra til sammen 562 informanter; både barn, foreldre og ansatte ved hjelp av ulike datakilder og innsamlingsmetoder. Barn er viktige informanter i barnehagen og har i altfor liten grad vært benyttet som det. For å få et inntrykk av hvordan barna selv opplever hverdagen sin i barnehagen ble 171 fire- til seksåringer intervjuet både med strukturerte elektroniske spørreskjema og 18 ved kvalitative intervju. Vi opplevde barna som svært gode og verdifulle informanter. I tillegg ble 18 ett- til treåringer observert med tanke på samspill og medvirkning og hvordan det ser ut til å bidra til trivsel.

De aller fleste av foreldrene er fornøyd med ulike forhold som handler om samarbeid hjem-barnehage og er fornøyd med barnehagen og måten de blir møtt på av personalet. Det er noe misnøye når det gjelder medbestemmelse og spesielt mulighet for innflytelse på barnehagens virksomhet og informasjon om formelle brukerfora. De ansatte er opptatt av hvordan de kan legge til rette for medvirkning fra foreldrene ved å høre på innspill, kommunisere godt og gi mye informasjon.

Det at barn trives veldig godt i barnehagen er vel kanskje det beste og mest ønskelige mål på god barnehagekvalitet. Å ivareta barns rett til medvirkning er også et vesentlig element i barnehagens arbeid for å fremme god kvalitet. I denne undersøkelsen har vi sett at forhold knyttet til både struktur- og prosesskvalitet får betydning for barn og foreldres opplevelse av barns trivsel og medvirkning i hverdagslivet i barnehagen.

Vi har sett at de fleste barn trives godt, har mange venner og synes barnehagen er et fint sted å være for barn. Men det er også en betydelig andel som bare synes det er «sånn passe» å være i barnehagen, og rundt 10 % som ikke trives godt i barnehagen. Det er også mange barn som opplever at de selv eller andre blir plaget av andre barn i barnehagen. Foreldre og ansatte vurderer barns trivsel som svært høy og har en mer positiv vurdering av barns trivsel i barnehagen enn barna selv har.

Det er positive sammenhenger mellom barns generelle trivsel i barnehagen og at de liker vanlige hverdagsaktiviteter, at de fritt kan ta i bruk rom, leker og inventar inne og ute og får være med å bestemme det som skjer der. Medvirkning i form av muligheter til selv å påvirke hvor de skal bevege seg og hva de skal gjøre ser altså ut til å være viktig for barnas trivsel i barnehagehverdagen.

Det er ulike forhold som ser ut til å bidra til at barna trives dårligere i barnehagen. Dette er hvis voksne ikke støtter og videreutvikler samspill mellom barn eller mellom seg selv og barnet, at voksne kjefter, at de ikke føler seg sett av de voksne, at de selv eller andre barn ofte blir plaget eller at de må delta i aktiviteter som de ikke ønsker å delta i.

En overvekt av barna opplever både at de voksne ser dem, anerkjenner dem og er oppmerksomme på hva som er deres meninger og dette henger sammen med å trives godt. Dette er i tråd med foreldre og ansattes vurderinger. Voksnes oppmerksomhet er en forutsetning for barns trivsel og medvirkning i barnehagen. Men en del barn opplever at voksne er vanskelig tilgjengelige og at de gjør lite konkret i samspill med barna. Både barn/barn og voksen/barn relasjoner henger sammen med barns generelle trivsel i barnehagen. Opplevelse av en del negative barn/barn relasjoner i barnehagen henger sammen med opplevelsen av å bli plaget. I tillegg ser vi at det er sammenheng mellom å oppleve å bli plaget og å oppleve at de voksne kjefter og har dårlig tid. Både foreldre og ansatte legger vekt på at det er for store barnegrupper, for få ansatte og for fastlagte strukturer som gjør det vanskelig å oppnå mål om barns medvirkning og mulighet til innflytelse i egen hverdag og at dette kan påvirke barns trivsel.

Vi ser også at det er stor variasjon i ansattes kompetanse om små barns medvirkning og samspill. Det er voksne som fullt ut ser, forstår og tar hensyn til barnet, og er bevisst på å fremme godt samspill mellom barn og mellom barn og voksne. Det ser ut til å bidra til god trivsel hos de yngste. Men det er også ansatte som ser barn, men kanskje ikke alltid forstår, eller misforstår barnets intensjoner, eller rett og slett ikke tar hensyn til hva barnet vil, og som ikke klarer å fremme gode samspill.

De fleste barn opplever å ha medvirkning i en del av det som foregår i inne- og utetiden i barnehagehverdagen, men opplever størst grad av medvirkning i uterommet. Foreldrene er stort sett fornøyd med barnets mulighet til medvirkning og det er ingen variasjon i dette etter barns kjønn, alder, minoritetsbakgrunn, eller spesielle behov. Men det er likevel en stor andel barn, foreldre og ansatte som vurderer at barna ikke blir hørt eller tatt hensyn til i planlegging og vurderingsarbeid knyttet til hverdagsaktiviteter som samlingsstund og tur.

Denne undersøkelsen har fått fram både barn, foreldre og ansattes vurderinger av innhold i og forutsetninger for barnehagekvalitet. Det er faktorer knyttet til både struktur- og prosesskvalitet som ser ut til å ha betydning for barns trivsel og muligheter for medvirkning.

1. Bakgrunn, mål og metode

Barnehagen skal i samarbeid med hjemmet ivareta barns behov for omsorg og lek, og fremme læring og danning som grunnlag for allsidig utvikling. Barnehagens innhold og arbeidsmåter skal bygge på respekt for menneskeverdet, og grunnleggende verdier som er forankret i menneskerettighetene. Dette er nedfelt i barnehagens formål. Barnehagens ansvar ligger i å legge til rette for et omsorgs- og læringsmiljø som er til barns beste, og hvor barns stemmer blir hørt og tatt hensyn til. I dette prosjektet har vi på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet sett på hvordan barns trivsel og medvirkning kommer til uttrykk i barnehagen, hvordan barnehagen kan fremme trivsel og medvirkning, og om det er sammenheng mellom trivsel og medvirkning. Barnas trivsel og medvirkning er belyst fra både barn, foreldre og ansattes perspektiv.

1.1 Mål med oppdraget

Målet med oppdraget var å få belyst:

- Hvilke faktorer som bidrar til å skape trivsel og mistrivsel hos barn i barnehagen
- Hvordan barn opplever samspeilet med de ansatte i barnehagen
- Barns medbestemmelse i valg av aktiviteter i barnehagen
- Hvordan barns medbestemmelse i barnehagen blir ivaretatt
- Hvilke faktorer som bidrar til god kvalitet i tilbudet og trivsel for barna i barnehagen

I alt 88 % av barn i alderen 1-5 år har barnehageplass. Det er i alt 96,5 % av barn mellom 3 og 5 år som er i barnehage og 79,5 % av 1 og 2-åringene (SSB, 2011). Det er med andre ord slik at i Norge går nesten alle barn under skolepliktig alder i barnehage. FNs barnekonvensjon og nasjonalt lovverk gir alle barn selvstendige rettigheter. Ivaretagelse av dette krever at:

- barn og unge skal betraktes som handlende subjekter
- barn og unge skal bli hørt og sett
- barn og unge skal medvirke
- barn og unges perspektiv skal bli tatt på alvor
- barn og unges mening skal tillegges vekt

Vår tolkning av begrepet medvirkning impliserer at barnet skal få gi uttrykk for sin mening, at det skal bli hørt og sett, at meninger og opplysninger fra barnet blir tatt på alvor, og at de

kan få konsekvenser for forhold som er viktige, for dem og andre barn i samme situasjon. I Stortingsmelding 41 om kvalitet i barnehagen, vektlegges at utviklingen av varierte og brukertilpassede barnehager skal være i tråd med de behov som finnes blant barn og foreldre. Barn tilbringer mange timer hver dag i barnehage, og derfor er det viktig at både barn og foreldre har innflytelse på barnehagehverdagen, og at deres meninger blir hørt og tatt på alvor av barnehagepersonalet. Barns medvirkning kan bidra til økt trivsel i barnehagen. Næs og Mordal (1997) peker på at det har betydning for barns trivsel i barnehagen at "personalet er lydhøre overfor barnas ønsker og at de gir dem innflytelse i en del situasjoner" (Kvistad og Sjøbstad, 2005: 61).

Barnehagekvalitet kan defineres som "barnas, foreldrenes og de ansatte oppfatninger av og erfaringer med barnehagen, og i hvilken grad barnehagen oppfyller faglige og samfunnsmessige kriterier for hva en god barnehage er" (Sjøbstad, 2002:17). Kvalitet kan knyttes til strukturelle, sosiale og pedagogiske føringer og innhold. Strukturkvalitet vil være avhengig av faktorer som blant annet barnehagens størrelse og organisering, ansattes utdanning og bemanningstettheten (Vassenden m.fl., 2011). Pedagogisk kvalitet i barnehagen handler i stor grad om sosiale relasjoner og samspillet betydning for både trivsel, lek og læring (Kunnskapsdepartementet, 2006). Forskning om strukturelle faktorer betydning for kvalitet i barnehagen (Vassenden m.fl., 2011; Seland, 2009), viser at både strukturelle og pedagogiske forhold vil kunne påvirke foreldre og barns opplevelse av trivsel, evt. mistrivsel og medvirkning. I dette prosjektet har vi undersøkt om, og eventuelt hvordan strukturelle og pedagogiske faktorer får betydning for barns opplevelse av trivsel og medvirkning i hverdagslivet i barnehagen.

1.2 Medvirkning og trivsel for barn og foreldre

I barnehagelovens § 3 fokuseres det på barns rett til medvirkning. Alle barn har rett til medvirkning, uansett alder, funksjonsnivå, kjønn, sosial, etnisk og kulturell bakgrunn. Barnehageloven og rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver påpeker viktigheten av barns trivsel og medvirkning i barnehagen. De fleste barnehagestyrere arbeider mye eller noe for å ivareta barns medvirkning. Likevel mener bare en femtedel av foreldrene at barna har tilstrekkelig innflytelse på alle sider ved livet sitt i barnehagen (Østrem m.fl., 2009).

Forskning har dokumentert små barns kompetanse til å uttrykke seg og formidle følelser og intensjoner (Løkken, 2004; Stern, 1985). Det ligger derfor gode muligheter for å ivareta alle barn uansett alder og funksjonsnivå, sine rettigheter som deltagende subjekter.

Vi vet det er særlig viktig å gi god og tidlig støtte til barn som trenger ekstra omsorg og tilrettelagte tilbud. Et bevisst forhold til ulikhet og mangfold i barnegruppen er en viktig forutset-

ning for å kunne ivareta alle barns rett til medvirkning. Medvirkning er basert på et syn på barn som aktive, likeverdige subjekter, og dette innebærer at barnehagens ansatte må legge til rette for at alle barn opplever å bli sett, at deres stemme blir hørt og deres mening blir vektlagt.

Å få delta i lek og få venner er grunnlaget for barns trivsel og meningsskaping i barnehagen og i samhandling med hverandre legges grunnlaget for læring og sosial kompetanse (Ytterhus, 2002; Kunnskapsdepartementet, 2006). Lek og sosialt samspill med andre barn er sentralt for barns opplevelse av kvalitet i barnehagen (Kvistad og Søbstad, 2005). Å få tid og mulighet til å leke, utforske og eksperimentere sammen med andre barn, blir derfor sentralt for barns mulighet til å utvikle og ivareta vennsksrelasjoner og derav deres opplevelse av trivsel og medvirkning i barnehagen (Corsaro, 1985; Greve, 2007).

I lov om barnehager § 4 Foreldreråd og samarbeidsutvalg, er oppnevning og praktisering av foreldreråd og samarbeidsutvalg hjemlet. I Stortingsmelding nr. 41 "Kvalitet i barnehagen", legges det opp til et tettere samarbeid mellom hjem og barnehage, - særlig i de daglige møtene, men også gjennom understrekningen av at barnehagen skal ha minst to samtaler med foreldrene pr. barnehageår. For foreldrene er det av stor betydning at de får tid og mulighet til å snakke med de voksne i barnehagen om eget barns utvikling og trivsel. Alle foreldre, og kanskje særlig foreldre til barn med spesielle utfordringer, har behov for å vite at barnet deres utvikler seg som det skal, og har det godt den tiden de er i barnehagen.

Mål med utvikling av barnehagene er at det skal skje i samarbeid og dialog med foreldrene, at foreldrene skal være aktive i utviklingen av kvaliteten av tilbudet og delta aktivt i endringsarbeidet i hver enkelt barnehage (St.meld. 41:77). Undersøkelser viser at foreldrene ønsker innflytelse på barnehagehverdagen. De er opptatt av aktiviteter og dagsrytme og ønsker å påvirke hvordan barnet har det i de daglige situasjonene. På tross av dette involveres foreldre i alminnelighet i begrenset grad i barnehagens planleggingsarbeid (Winsvold og Gulbrandsen, 2009; Østrem m.fl., 2009).

Personalet i barnehagen kan ha ulike forståelser av barns medvirkning. Det er størst vektlegging på barns individuelle valg, og mindre vekt på barns innflytelse og deltakelse i fellesskapet (Østrem m.fl., 2009; Seland, 2009). Barns rett til medvirkning i barnehagen innebærer i følge Lov om barnehager og Rammeplan for barnehagen, både å bli hørt, få medbestemmelse og ha medinnflytelse. Dette krever at barnehagens ansatte tilrettelegger for alle barns mulighet til å:

- utrykke sitt syn på barnehagens daglige virksomhet

- delta aktivt i planlegging og vurdering av barnehagens virksomhet
- påvirke virksomheten ved at deres synspunkter tillegges vekt i samsvar med alder og modenhet

Siden medvirkning også er en relasjonell dimensjon ved voksen/barn forholdet, vil voksnes muligheter til å være nær, lytte til og respondere på barns ulke uttrykk, være en sentral dimensjon ved ansattes tilrettelegging for trivsel og medvirkning (Bae, 2006; Seland, 2009).

Strukturkvalitet i barnehagen forstås for eksempel som størrelse og organisering i avdelinger eller base, barnegruppens størrelse og voksentetthet. Prosesskvalitet omfatter pedagogisk kvalitet og sosial/relasjonell kvalitet (jfr. Sylva m.fl., 2003 i Vassenden m.fl., 2011:32 og Søbstad, 2002). Pedagogisk og sosial kvalitet henger nøye sammen og omfatter blant annet sosiale relasjoner og samspill mellom barn og mellom barn og voksne, knyttet både til sosiale aspekter som trivsel, og til ulike læringsaktiviteter, lek og utvalg og tilgjengelighet av inventar og utstyr (Vassenden m.fl., 2011).

1.3 Problemstillinger

Hovedproblemstillingen er i følge oppdraget knyttet til å undersøke hvilke faktorer som kan bidra til å skape trivsel eller mistrivsel hos barna i barnehagen. De faktorene som i følge oppdraget var ønsket belyst var; opplevelse av samspill mellom barn og personalet, barns opplevelse av medvirkning, på hvilken måte medvirkning foregår og om hvordan dette eventuelt henger sammen med ulike forståelser av barnehagekvalitet. Problemstillingene faller innenfor områder som har med både struktur og prosesskvalitet i barnehagen fordi vi ønsker å se på sammenhenger mellom disse med hensyn til trivsel og medvirkning. Vi har derfor konsentrert oss om problemstillinger som fanger opp barn, foreldre og ansattes forståelse og opplevelse av barns trivsel og medvirkning og muligheter og begrensninger i barnehagen og variasjon mellom grupper av barn og type barnehage. Vi har også sett etter om foreldre ønsker mer medvirkning enn det de har, og eventuelt på hvilke områder, og om barnehagens ansatte ønsker økt medvirkning fra barn og foreldre og hvordan de legger til rette for at både barn og foreldrene skal medvirke. Vi har valgt å ta utgangspunkt i retningslinjer og rammer for medvirkning som fremkommer av Lov om barnehager og Rammeplanen for barnehagens virksomhet.

Trivsel

- Hvordan vurderer barn, foreldre og ansatte barns trivsel?
- Er foreldrene fornøyd med barnets trivsel? Varierer dette etter barnets kjønn, alder, minoritetsbakgrunn og spesielle behov?

- Hvilken betydning har barnehagens størrelse, organisering og eierform for barn, ansatte og foreldres opplevelse av trivsel?
- Hvordan opplever barn at barnehagens fysiske rom og inventar fungerer i forhold til å fremme eller hemme barns trivsel?
- Hvordan opplever barna muligheten for å leke, utforske og eksperimentere sammen med andre barn?

Relasjoner og samspill mellom barn og mellom barn og voksne

- Hvilke kjennetegn karakteriserer samspillet mellom barn og mellom barn og voksne?
- Hvordan vurderer barn, foreldre og ansatte samspill mellom barn og mellom barn og voksne i barnehagen?

Barns medvirkning

- Hvordan vurderer barn, foreldre og ansatte barns medvirkning?
- Er foreldrene fornøyd med barnets mulighet for medvirkning? Varierer dette etter barnets kjønn, alder, minoritetsbakgrunn og spesielle behov?
- Hvordan og i hvilke sammenhenger opplever barn, ansatte og foreldre at barna får medvirke i utformingen av sitt hverdagsliv i barnehagen?
- Hvordan opplever barn at barnehagens fysiske rom og inventar fungerer i forhold til å fremme eller hemme medvirkning?
- I hvilken grad, og hvordan tilrettelegger ansatte for å ivareta alle barns rett til ulike former for medvirkning; uansett alder, kjønn og spesielle behov?
- Hvilken betydning har barnehagens størrelse, organisering og eierform for barn, ansatte og foreldres opplevelse av medvirkning?

Foreldres medvirkning

- Hvordan vurderer de ansatte foreldres medvirkning?
- Hvordan vurderer foreldre mulighet for egen medvirkning?
- Hvilke former for medvirkning ønskes av foreldrene og hva ønsker de å medvirke til?
- Har foreldrene kjennskap til formelle medvirkningsrettigheter og er de tilfreds med disse?

1.4 Metodedesign

1.4.1 Utvalget av barnehager

Vi har trukket et utvalg på 18 barnehager i Sør-Trøndelag for å dekke ulike typer barnehager med hensyn til størrelse, eierform og organisering. Vi har også lagt vekt på variasjon i kom-

munestørrelse. Vi har kategorisert barnehagene med utgangspunkt i Vassenden m.fl. (2011) sin inndeling av barnehagetyper. En liten avdelingsorganisert barnehage trakk seg fra undersøkelsen slik at vi har samlet inn data fra i alt 17 barnehager.

Størrelse og organisasjonsform	Små barnehager	Mellomstore barnehager	Store barnehager	Totalt antall barnehager
Avdelingsorganisert	5	3	3	11
Base, fleksibel organisering		3	3	6
Totalt	5	6	6	17 barnehager

Innsamlingen av data ble ledet og gjennomført av tre forskere, med hjelp av tre forskningsassistenter. Assistentene er studenter ved masterstudiet i førskolepedagogikk og spesialpedagogikk ved DMMH og NTNU. Assistentene fikk grundig opplæring og anledning til å prøve ut metodeverktøyet med en liten gruppe barn før datainnsamlingen startet. De fikk også veiledning av forskerne underveis. Data fra foreldre og ansatte ble samlet inn ved hjelp av elektroniske spørreskjema. Disse ble kvalitetssikret og testet ut til en liten gruppe foreldre, barnehageansatte og forskerkolleger før datainnsamlingen.

1.4.2 Informantgrupper

For å kunne belyse problemstillingene har vi gjort bruk av ulike datakilder og innsamlingsmetoder. Vi ønsket data som både kan gi kunnskap om omfang av trivsel og medvirkning blant barn og foreldre i barnehagen og om deres opplevelse av det. I tillegg søkte vi å få kunnskap om hvordan barn, foreldre og ansatte ønsket en eventuell økt medvirkning i barnehagen skal kunne foregå. For å få et inntrykk av hvordan barna selv opplever hverdagen sin i barnehagen, er det viktig å spørre dem selv. De siste årene har ulike former for intervju og samtaler med barn blitt mer og mer vanlig (Eide og Winger, 2003), og vi ønsket i dette prosjektet å lytte til barns egne stemmer. Barn er viktige informanter i barnehagen og har i altfor liten grad vært utnyttet som det. Barn er aktører som er i stand til å vurdere sin situasjon og gi uttrykk for sine meninger og opplevelser. Dette bekreftes i evaluering av en dansk undersøkelse om barns trivsel i barnehagen (se

<http://www.hihm.no/Prosjektsider/SEPU/Nyheter/Barnehagebarn-som-informanter>).

Observasjoner av 1-3 åringer

Data om 1-3 åringeres trivsel og medvirkning i barnehagen ble samlet inn gjennom å observere barna i deres ordinære barnehagemiljø. Det ble trukket ut 9 par med barn mellom 1-3 år (totalt 18 barn) fordelt strategisk på 9 av de utvalgte barnehagene. Observasjonene er utført som ikke-deltagende samspillsobservasjon (inspirert av Abrahamsen, 2004). Observa-

tøren fulgte det utvalgte barnet i 60 minutter, og hadde fokus på hva barnet gjorde, hvem det var i samspill med, hvordan dette samspillet foregikk og hvilke emosjoner barnet uttrykte i situasjonen. Kvalitative observasjoner av barn i barnehagen er en god metode for å innhente kunnskap om de yngste barnas hverdagsliv. Denne metoden er ressurskrevende, men vi valgte likevel å foreta et utvalg slike observasjoner for å kunne ivareta de yngste sine stemmer og supplere foreldrenes og de ansattes perspektiver. Data fra observasjonene ble systematisert med utgangspunkt i temaene trivsel, medvirkning og relasjon/samspill.

Strukturerte intervju med 4-6 åringer

Data om barns trivsel og medvirkning i barnehagen ble samlet inn ved hjelp av intervjuer med et tilfeldig utvalg av 10 barn i hver barnehage. Forskeren snakket med barna og stilte spørsmål basert på et elektronisk spørreskjema som ble fylt ut sammen med barnet underveis. Dette ga gode kvantifiserbare data. Skjemaet inneholdt spørsmål omkring barns medvirkning i barnehagen for å kartlegge hvorvidt barn opplever at deres synspunkter tillegges vekt, at de får gi uttrykk for sitt syn på barnehagens daglige virksomhet, og om de opplever mulighet til aktiv deltakelse i planlegging av barnehagens innhold og vurdering av barnehagens virksomhet (jfr. Barnehagelovens § 3).

Det ble også stilt spørsmål knyttet til hvordan barna opplever det fysiske miljøet og organiseringen i barnehagen for å kartlegge hvordan barnehagens størrelse, fysiske utforming (både inne og ute), organiseringsform (gruppestørrelser, voksentetthet, dagsrytme m.m.) henger sammen med barns trivsel og medvirkning. Vi undersøkte også barns muligheter for lek og læring som faktorer for barns trivsel i barnehagen ved å fokusere på muligheter for lek og læring inne, ute, i relasjoner med andre barn og i relasjoner til voksne i barnehagen (jfr. Barnehagelovens og Rammeplanens vektlegging av lek og læring som grunnleggende for barns trivsel og utvikling). Vi tok i bruk det elektroniske verktøyet Questback for å samle inn disse dataene og vi har brukt SPSS i analysene.

Kvalitative intervju med 4-6 åringer

Blant de barna som ble trukket ut til å delta i strukturerte intervju i de 17 barnehagene ble det trukket ut 9 par med barn (totalt 18 barn) til deltakelse i kvalitative intervju med to og to barn samtidig. Dette gav oss mulighet for å gå i dybden på barns trivsel og medvirkning i barnehagen. Intervjuet foregikk på barnehagen, i et stille og avskjermet rom hvor man unngikk forstyrrelser, og det ble fokusert på de samme temaene som i spørreskjemaet i de strukturerte intervjuene. Kvalitative intervju bidro til å finne ut mer om barnas trivsel og mistrivsel, hvordan de opplever samspillet med andre barn og de voksne i barnehagen, i hvilke prosesser og avgjørelser i barnehagen de opplever medvirkning og på hvilken måte, hvordan de opplever, vurderer og tar i bruk barnehagens fysiske miljø, og hvordan lek og læring preger deres barnehagehverdag. Data fra de kvalitative intervjuene ble transkribert og kodet med

utgangspunkt i temaene i intervjuguiden. Systematiserte data fra de kvalitative intervjuene brukes for å utdype resultatene fra de strukturerte intervjuene med 4-6 åringene.

Elektroniske spørreskjema til foreldre og ansatte

Det ble sendt ut link til et elektronisk skjema til ansatte og et til foreldrene. Linken ble av barnehagestyrerne sendt til foreldrenes og de ansattes e-mailadresser og lagt ut på hjemmesidene til barnehagene. I tillegg ble det laget infoskriv som var tilgjengelig for alle i barnehagene. Skjemaene var strukturerte med faste svaralternativ som ga mulighet til å sammenligne og kjøre statistikk, i tillegg til åpne spørsmål hvor det var mulig å gi utdypende svar. Vi tok i bruk verktøyet Questback for innsamling av denne type data og SPSS for analysene.

1.4.3 Samlet oversikt over informantgrupper og metodeverktøy

Vi ønsket 18 barnehager som våre kilder til data fra barn, foreldre og ansatte, men endte med 17. For å kunne få mest mulig informasjon om barns trivsel og medvirkning i barnehagen tok vi i bruk ulike former for datainnsamling fra barn, foreldre og ansatte.

Datakilder og metodeverktøy	Observasjon Observasjons-skjema	Strukturert intervju med spørreskjema	Kvalitative intervju intervju-guide	Elektronisk spørreskjema, strukturert med noen åpne svar	Antall informanter
Barn 1-3 år	18 barn i 9 barnehager				18 barn
Barn 4-6 år		10 barn i hver barnehage	9 intervju med 2 barn i hvert intervju		180 171 barn + 18 barn
Foreldre til barn 1-6 år				30 foreldre i hver barnehage	540 foreldre 218
Ansatte i barnehager				10 ansatte i hver barnehage	180 ansatte 137
Totalt antall informanter	18	180 171	18	540 + 180 218 + 137	936 562 informanter

De røde tallene i oversikten viser hvor mange antall informanter fra hver gruppe vi har data fra. Vi hadde et ønske om å få svar fra gjennomsnittlig 30 foreldre i hver barnehage og 10 ansatte i hver barnehage (ikke alle har så mange ansatte). Det lyktes ikke helt å få tak i så mange foreldresvar som vi i utgangspunktet ønsket. Etter fire purringer fikk vi totalt 218 svar fra foreldrene. Foreldre fra alle barnehagene deltok, men få fra hver. Det er likevel mange nok til at vi har kunnet foreta noen enkle statistiske analyser. I denne undersøkelsen har vi ulike typer data fra i alt 562 informanter.

1.4.4 Vurdering av metodene hvor barn var informanter

Observasjon av små barn

I åpne observasjonsstudier der observatøren er til stede i rommet sammen med de som skal observeres, vil det alltid være en diskusjon om hvordan observatørens tilstedeværelse kan virke inn på det som skjer. I lengre feltstudier vil påvirkningen kunne bli noe redusert over tid, da de observerte blir vant til å ha en observatør blant seg, og det faktum at en ikke kan gjøre særlige unntak og handle på spesielle måter over tid, noe som kan være tilfelle i kortere og mer sporadiske observasjonsstudier (Hammersly og Atkinson, 1995). I denne studien var observatøren til stede i ca. 3 timer i hver barnegruppe, fordelt på to dager. Dette er kort tid, og en kan derfor anta at noen av de observerte, og da tenker vi særlig på de ansatte, kan ha handlet på bestemte måter for å "tilfredsstille" det de trodde var observatørens forventninger, eller at de endret handlingsmønster i tråd med rådende oppfatninger av "best practice".

I noen av barnehagene var det tendenser til dette. De ansatte hadde organisert formiddagen slik at barnegruppen var oppdelt, og hvor førskolelæreren hadde satt av denne tiden sammen med observasjonsbarnet. Da så vi en situasjon med smågruppesamspill der observasjonsbarnet fikk god respons på de fleste av sine utspill, og så ut til å trives godt og få stor innflytelse på situasjonen. Men til tross for forsøket på å skape en ideell observasjonssituasjon, gjorde hverdagen seg gjeldene gjennom at førskolelæreren ble avbrutt gjentatte ganger, av andre ansatte som kom for å rådføre seg med henne, eller det oppstod uforutsette hendelser hvor hun måtte involveres. Vi så også, utenfor observasjonsfokuset, at andre barn ble gående uten så mye voksenkontakt siden fokuset denne timen var rettet mot ett bestemt barn. Slik vil observasjoner i en hverdagslivskontekst uansett gjenspeile "det virkelige liv" i større eller mindre grad, selv om de observerte forsøker å skjerme situasjonen. Men vi vil understreke at slike mer organiserte observasjonssituasjoner nok var unntaket, noe som også gjenspeiles i variasjonen i de samlede observasjonene vi har fått.

Ble barna påvirket av observatøren? Barna var mellom 1 og 3 år gamle, og var derfor ikke i stand til å forestille seg vår rolle og hva vi var ute etter. Men vi opplevde mange ulike barn, som forholdt seg til oss på ulike måter. Noen av barna var nysgjerrige og henvendte seg til oss med en gang og lurte på hvem vi var og hva vi gjorde der. Noen prøvde å involvere oss i aktiviteter ved å rekke oss gjenstander og se spørrende på oss. Andre barn var mer tilbakeholdne, registrerte at vi var der men ga oss lite oppmerksomhet. Noen av barna var imidlertid så utrygge på oss som ukjente voksne i rommet, at de i begynnelsen av observasjonstiden ble distraheret og forstyrret i sin lek og utforskning. Dette gikk imidlertid over i løpet av den timen de ble observert. De sluttet å fokusere på oss, og ble opptatt av andre aktiviteter og relasjoner.

Ulike typer intervjuer med barn 4-6 år

De strukturerte kvantitative intervjuene med 171 barn mellom 4-6 år ble gjennomført som en samtale med barna over en del tema og spørsmål som forskerne på forhånd hadde systematisert i et elektronisk spørreskjema i Questback. Under samtalen tok forskeren opp de ulike tema og spørsmål med barna og kodet så svarene deres i henhold til de svarkategoriene som var forhåndsformulert i spørreskjemaet. Noen få av spørsmålene hadde tre svaralternativer, mens de fleste spørsmålene hadde enten to svaralternativer, ja/nei, eller fire svaralternativer der barna først svarte ja eller nei, og hvor forskeren da fulgte opp med oppfølgingsspørsmål for å få et mer nyansert svar, f.eks. "Ja, ofte", "Ja, noen ganger", Nei, nesten aldri", eller "Nei, aldri"? Denne teknikken ble brukt etter inspirasjon fra The Pictorial Scale of Perceived Competence and Social Acceptance for Young Children som benytter en slik metode for å få mer nyanserte svar fra barn og er godt utprøvd (Harter & Pike, 1984). Vi prøvde ut samtaleteknikken og skjemaene i to runder før vi satte i gang datainnsamlingen, og endret noe på skjema og spørsmålsformuleringer på grunnlag av det. Blant annet ble antall spørsmål redusert fra 95 til 72 og noen spørsmål og svaralternativer ble omformulert slik at de skulle bli lettere å forstå for barna.

En annen inspirasjonskilde for de strukturerte kvantitative intervjuene med barn var det danske verktøyet "Børnemiljøtermometeret". Dette er også et elektronisk skjema, men består stort sett av spørsmål med tre svarkategorier hvor barna, sammen med en ansatt i barnehagen, selv trykker på enten et smilefjes, et surt fjes eller et nøytralt fjes. Denne metoden gir kanskje en mer lystbetont situasjon og aktiv involvering av barna fordi de trykker selv, men etter nøye vurdering besluttet vi å unngå bruk av smilefjes osv. fordi vi var redd barna ville "samle" på smilefjes (noe positivt) og velge å ikke trykke på de sure eller nøytrale fjese-ene. I de tilfellene barna ønsket å bli med å se på skjermen og prøve å trykke lot vi dem gjøre det, men det var få som ønsket å gjøre dette i særlig lang tid siden skjemaet på skjermen var ganske kjedelig og svart hvitt. Vi vurderte det også slik at det var bedre at forskerne gjennomførte samtalene med barna enn at ansatte gjorde det, da en del spørsmål blant annet omhandler deres relasjoner til de voksne i barnehagen og at vi derfor ønsket at barna skulle føle seg trygge på at den han/hun snakket med var en nøytral part som ikke ville videreformidle deres synspunkter til de ansatte.

Intervjusituasjonene i denne delen av datainnsamlingen fungerte svært godt. Det er nok alltid en fare for at de barna vi hadde samtaler med i større grad er utadvendte og at vi således kan ha unngått en del av de mer forsiktige barna, men hovedinntrykket var at de fleste barna trivdes godt med samtalene. Selv om det er diskutert hvorvidt en forskers interesse og glede over en forskningstematikk er sammenfallende med forskningsdeltakerens, spesielt når det gjelder barn (Roberts, 2008), så er vi av den oppfatning at barna var interessert i å fortelle

oss om sine opplevelser i barnehagen. Intervjuene var svært populære blant barna, og det var ofte en lang kø av barn som lurte på om det snart var deres tur. Noen av barna som deltok i samtalene ville også inn igjen på nytt, fordi de hadde kommet på noe mer eller at de synes det var så hyggelig å få prate med forskeren. Dessverre kunne vi ikke snakke med alle barna i hver av barnehagene vi besøkte. Dels fordi vi ikke hadde mottatt foreldresamtykke på alle barna og dels fordi vi bare skulle intervjuer rundt 10 barn i hver barnehage. Det var noen ganger litt vemodig å måtte si nei til enkelte barn som gjerne ville delta i samtale med oss, for eksempel en jente på 5 år som vi ikke hadde foreldresamtykke på som utbrøt i det forskeren sa farvel: *"men neste gang du kommer er det min tur, sant?"*.

Dette illustrerer også hvor viktig en slik fokusert alenesamtale med en voksen oppleves for barn, og det er kun 45 % av de ansatte som deltok i denne undersøkelsen som oppgir at barnehagen hvor de arbeider har rutiner for å gjennomføre barnesamtaler.

Vi opplevde som også andre forskere har gjort at barn er verdifulle og troverdige informanter, spesielt om tema som omhandler deres egen livssituasjon (Dockett og Perry, 2007). I intervjuene oppfattet barna samtaleteknikken raskt, de ga reflekterte, nyanserte og klare svar og de utdypet gjerne med eksempler og forklaringer uoppfordret, noe som gjorde forskeren mer sikker på at spørsmålet var forstått og at de virkelig svarte på det vi ville vite noe om. En del av de eldste barna oppfattet også relativt raskt de mer nyanserte svarkategoriene og begynte å svare f.eks. "Ja, ofte" i stedet for å gå veien om ja/nei og så mer nyanserte svar. Vi ser også av resultatene at barnas svar er svært konsistente og at det er en god spredning i svarene. Dette gjør oss trygge på at de ikke bare har svart "ja" fordi de ville gjøre forskeren til lags, men at de faktisk har svart på grunnlag av egen oppfatning.

Man må alltid vurdere hvordan maktforholdet mellom barn og forsker oppleves i forskning med barn (Waller og Bitou, 2011), særlig i situasjoner som denne hvor vi valgte å intervjuer barna en og en. Man må unngå at det blir en unaturlig situasjon hvor barna føler at de deltar mer i et forhør enn en samtale. I dette prosjektet var vi svært oppmerksomme på dette, og tilpasset situasjonen etter barnas ønsker før og i løpet av samtalen. Dette medførte blant annet at flere intervjuer ble foretatt med forskeren sittende på en liten barnestol eller liggende på gulvet sammen med barnet.

Selv om metoden fungerte veldig godt og var populær blant barna så fungerte den best med de eldste (født i 2006 og 2007). Noen av barna født i 2008 var ennå ikke fylt 4 år, og for noen av dem fungerte metoden litt dårligere. De hadde større vansker med å forstå alle spørsmålene og svarkategoriene, og dette medførte at vi av og til hoppet over noen spørsmål eller tilpasset dem litt for at barna skulle skjønne hva vi spurte om. Dette medførte også at vi et-

terhvert konsentrerte oss mer om å ha intervjuer med barn født i 2006 og 2007 enn med barn født i 2008. Dette kommer tydelig frem av aldersfordelingen i denne delen av datainnsamlingen hvor bare rundt 20 % av barna er født i 2008.

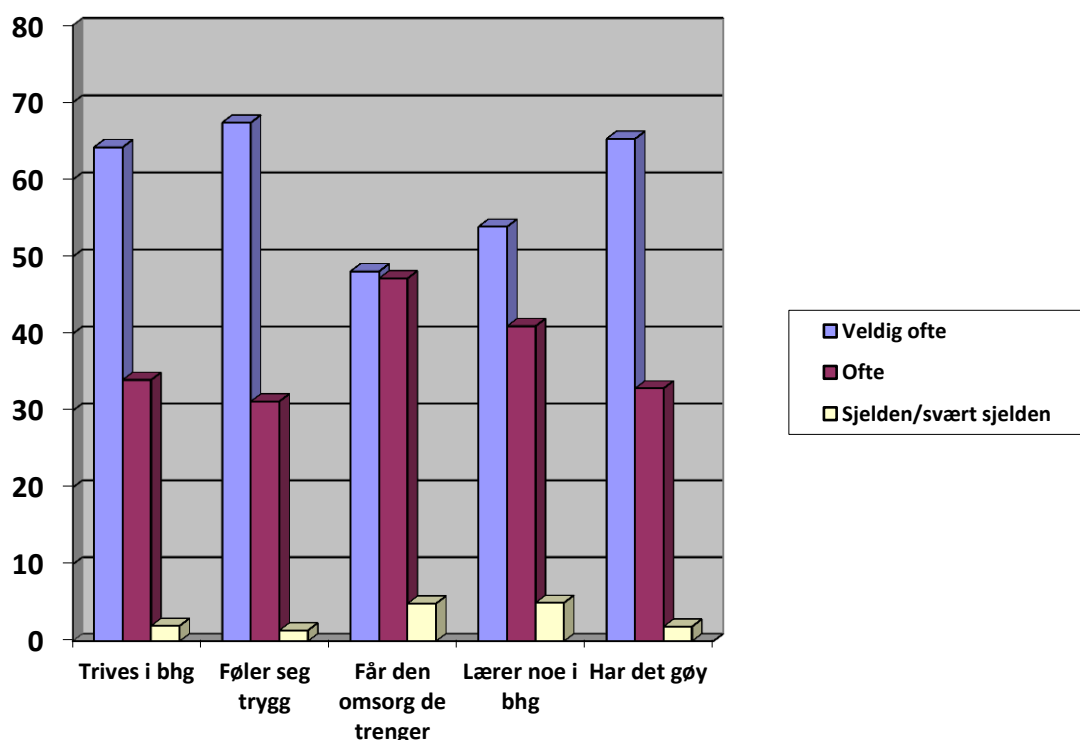
I tillegg til de 171 strukturerte kvantitative intervjuene gjennomførte vi kvalitative gruppeintervjuer (to og to) med 18 barn. Disse omhandlet den samme tematikken som de strukturerte kvantitative intervjuene, men gikk mer i dybden på hvorfor barna hadde de oppfatningene de hadde og hva som lå bak opplevelsene deres om trivsel og medvirkning i barnehagen. Disse intervjuene fungerte både som en kvalitetssjekk og som en utdyping av den informasjonen vi fikk i de kvantitative intervjuene.

2. Foreldrenes perspektiv på barns trivsel, sosiale relasjoner og medvirkning

I dette kapitlet ser vi på hvordan foreldrene vurderer ulike sider ved barns trivsel, sosiale relasjoner og muligheter for medvirkning i barnehagen. Vi skal også se på hvordan foreldrene vurderer egne muligheter for medvirkning og innflytelse i barnehagens virksomhet.

2.1 Foreldrenes vurdering av barnets trivsel og sosiale relasjoner i barnehagen

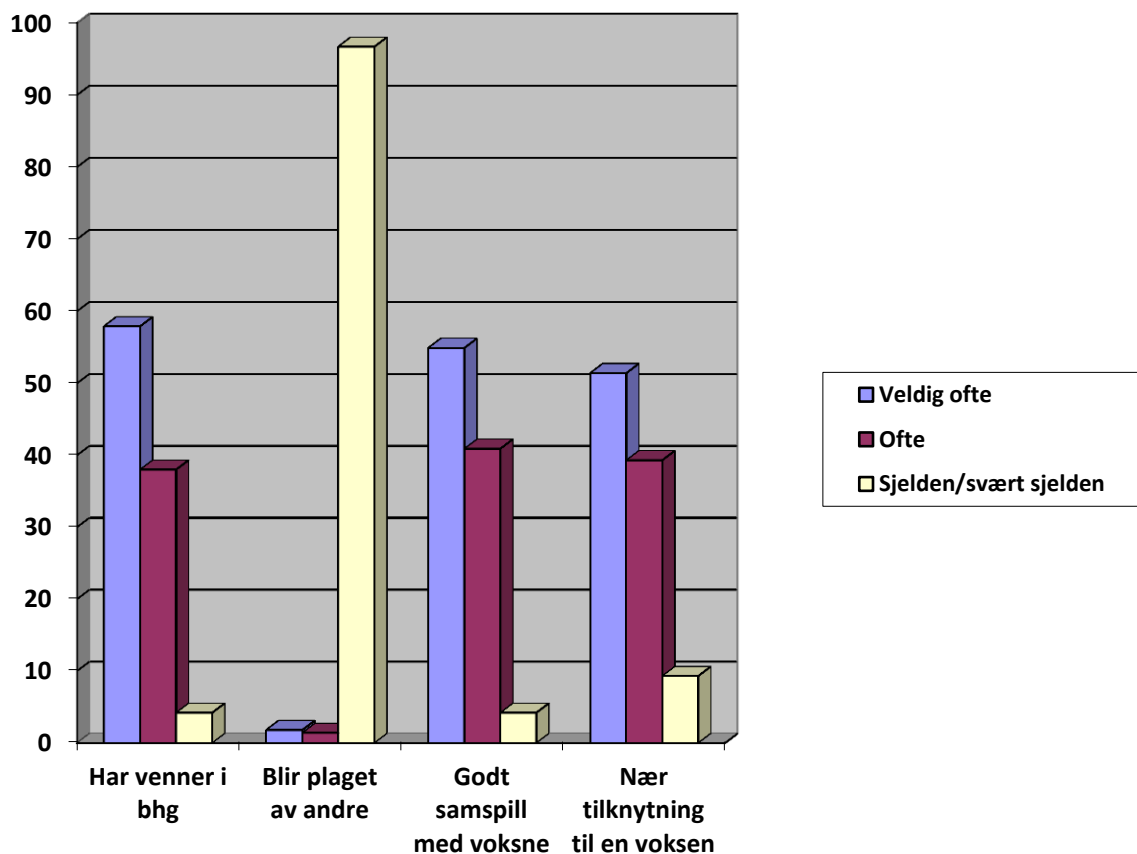
Foreldrene ble i det elektroniske spørreskjemaet bedt om å vurdere ulike sider ved hvordan barnet har det i barnehagen. Av figur 2.1 kan vi lese at de fleste foreldre vurderer at barnet veldig ofte eller ofte trives med å være i barnehagen, føler seg trygg, får omsorg de trenger og lærer noe i bhg og har det gøy.

Figur 2.1 Foreldres vurdering av hvordan barnet har det i barnehagen. Prosent. N>217.

Det er mellom 60 og 70 % av foreldrene som vurderer at barnet deres veldig ofte trives, føler seg trygg eller har det gøy i barnehagen. Det er kun rundt 5 % av foreldrene som vurderer at barnet sjelden eller svært sjelden får den omsorgen de trenger eller lærer noe i barnehagen. En stor overvekt av foreldrene vurderer med andre ord at barnet har det bra og trives i barnehagen.

Foreldrene ble også spurt om hvordan de vurderte barnets sosiale relasjoner i barnehagen. Av figur 2.2 kan vi lese at nesten alle foreldre er av den oppfatning at barnet deres ikke blir plaget i barnehagen og at det har venner. De fleste foreldre har også en forståelse av at barnet som oftest har godt samspill med og tilknytning til voksne i barnehagen.

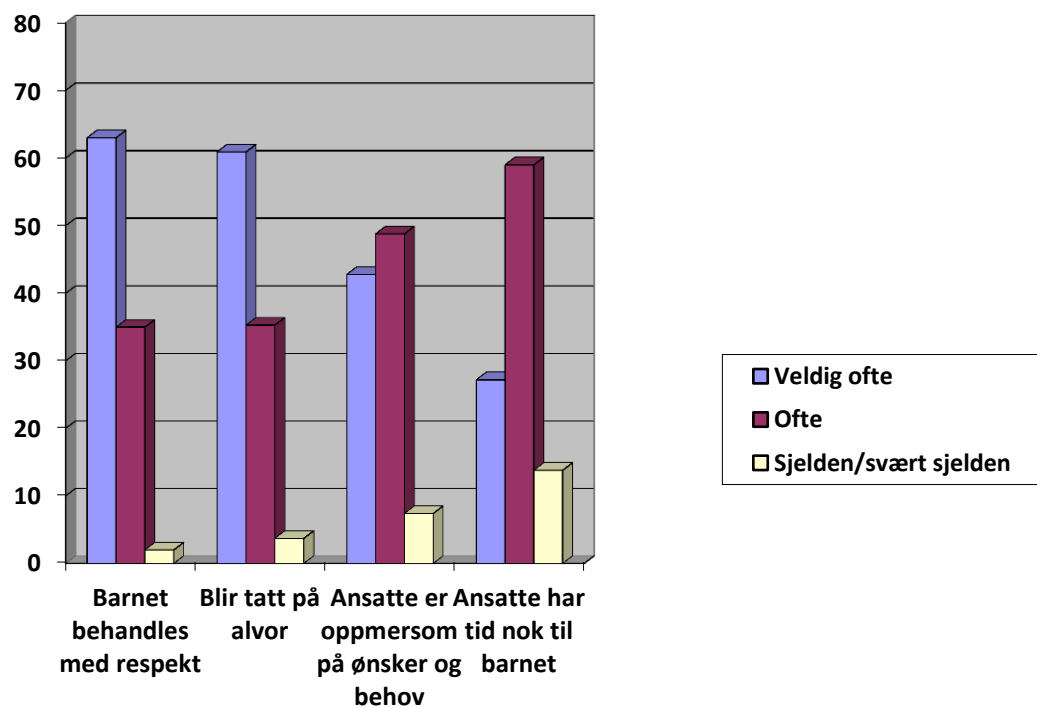
Figur 2.2 Foreldres vurdering av barnets sosiale relasjoner i barnehagen. Prosent. N>214.

Det er likevel rundt 10 % av foreldrene som vurderer at barnet sjelden har en nær tilknytning til en voksen i barnehagen.

Vi var også opptatt av å se på hvordan foreldrene vurderer de ansattes møte med barna og ba foreldrene ta stilling til noen påstander om dette. Vi kan se av figur 2.3 at rundt 60 % av

foreldrene mener at barnet veldig ofte behandles med respekt og blir tatt på alvor av de voksne i barnehagen. Når det gjelder foreldres vurdering av hvorvidt de ansatte er oppmerksomme på barnets ønsker og behov eller har nok tid til barnet, er det større variasjon i svarene.

Det er 8 % av foreldrene som mener at det er sjelden eller svært sjelden at de voksne i barnehagen er oppmerksomme på barnets ønsker og behov. Det er 14 % av foreldrene som mener at det er sjelden eller svært sjelden at de voksne har nok tid til barnet når det er i barnehagen og 28 % som mener de ansatte veldig ofte har tid nok til barnet deres.

Figur 2.3 Foreldres vurdering av hvordan barnet blir møtt av de voksne i barnehagen. Prosent. N>217.

2.2 Hva mener foreldrene er viktig for barnets trivsel?

Spørreskjemaene besto også av flere åpne spørsmål der foreldrene kunne skrive inn egne svar direkte. Svært mange benyttet seg av dette. Det ble blant annet spurt om hva foreldrene mener er viktig for at barnet skal trives godt i barnehagen. Mange foreldre er opptatt av at barnet skal føle seg trygg i barnehagen, at det blir sett og hørt og at det er viktig for å trives godt, to eksempler er; "Føle at han blir tatt på alvor og inkluderes av de voksne", "Trygghet og omsorg, og at de blir sett og hørt", "At han blir tatt på alvor, lyttet til, har venner og mulighet til

medbestemmelse", *"Bli sett og lyttet til"*. Det er svært mange lignende kommentarer fra foreldrene i datamaterialet.

Mange foreldre legger vekt på hvordan de voksne møter barnet, f.eks. slik dette svaret illustrerer: *"Å være synlig – dvs. voksne som møter barnet ved ankomst og kommer for å si "Ha det" ved dagens slutt, og som snakker med hvert enkelt barn og foreldre om hvordan barnet har hatt det den dagen"*.

Andre foreldre legger mer vekt på barnets mulighet til å være sammen med venner og mulighet for å oppleve lek og utfoldelse slik disse sitatene omhandler; *"Å få føle tilhørighet med venner og få delta på spennende aktiviteter"*, *"At barnet har gode lekekamerater og muligheter for å danne sin egen lek"*, *"Utfordringer i lek og læring"*.

Foreldrene er også opptatt av de voksne i barnehagen og hvordan skifte i personalet og for få voksne kan virke negativt inn på barns trivsel, slik disse kommentarene er uttrykk for; *"At de voksne har tid til en prat eller en liten kosestund hvis det er nødvendig"*, *"Trygge, dyktige voksne og stabilitet i ansattegruppa"*, *"mye bruk av vikarer kan gi en urolig hverdag"*.

Vi har oppsummert og gruppert svarene fra foreldrene om hva som er viktig for at barnet skal trives godt i barnehagen i 6 hovedkategorier.

1. Trygghet, omsorg og trøst
2. Bli sett, hørt og forstått
3. Varierte aktiviteter ute og inne, læringsmuligheter
4. Gode opplevelser, lek og latter
5. Venner og utvikling av vennskap
6. Faste voksne, mange nok voksne og voksne som har tid til hvert enkelt barn

Barnets mulighet til å medvirke i egen barnehagehverdag nevnes av mange foreldre. Vi skal se mer på omfanget av foreldrenes vurdering av barnets mulighet til medvirkning i barnehagen.

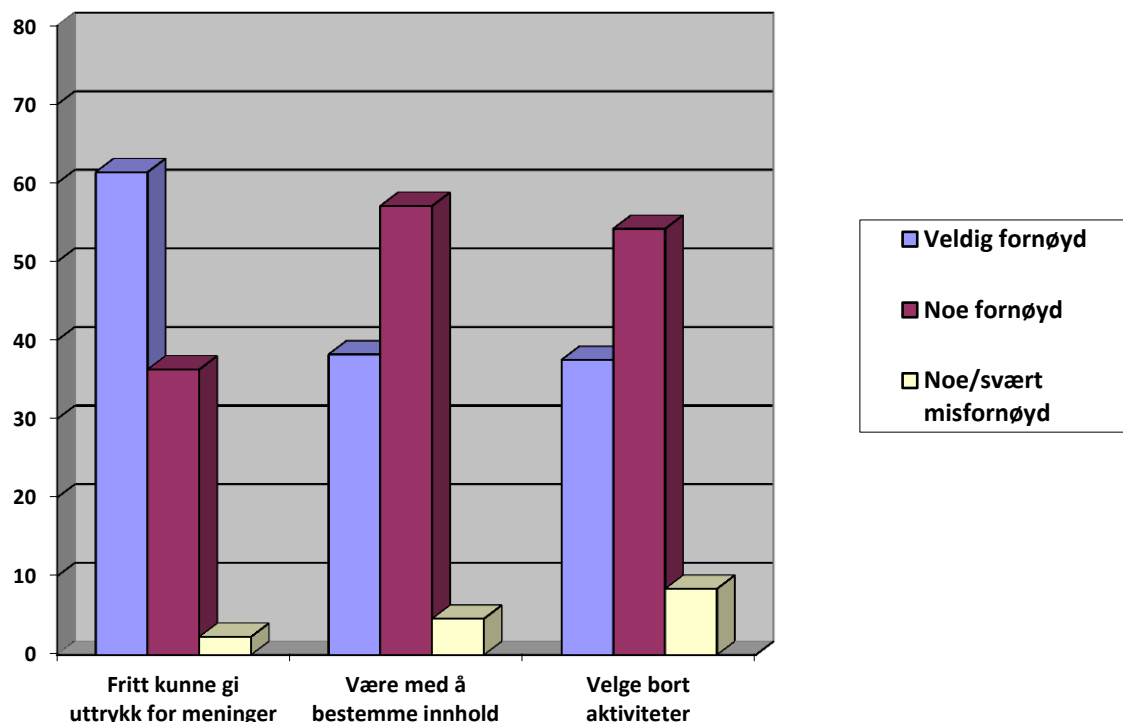
2.3 Foreldrenes vurdering av barnets medvirkning

Foreldrene ble bedt om å vurdere tre ulike sider ved barnets mulighet for medvirkning i barnehagen; fritt å kunne gi uttrykk for meninger, å være med å bestemme innholdet i aktiviteter og å velge bort aktiviteter det ikke ønsker å delta i.

Av figur 2.4 kan vi lese at det er flest foreldre som er svært fornøyd eller fornøyd med barnets mulighet for fritt å kunne gi uttrykk for sine meninger.

Et stort flertall av foreldrene er også fornøyd med barnets mulighet til å være med å bestemme innholdet i aktiviteter, og å kunne velge bort aktiviteter.

Men vi ser også at det er nær 9 % av foreldrene som ikke er fornøyd med barnets mulighet til å kunne velge bort aktiviteter som det ikke ønsker å være med på i barnehagen.

Figur 2.4 Foreldres vurdering av barnets mulighet til medvirkning i barnehagen. Prosent. N>215.

Foreldrene ble også bedt om å skrive kommentarer om hva de synes er viktig, for at barnet deres skal kunne medvirke til innholdet i barnehagens virksomhet, og på hvilke områder de opplever at barnet får medvirke.

Foreldrene er opptatt av forutsetninger for å kunne la barn medvirke. Det nevnes forhold som har mest med barnehagens ansatte å gjøre, som kan hemme eller fremme muligheter for barns medvirkning. Foreldre er opptatt av at de ansatte skal se og ta hensyn til det enkelte barn. En forelder uttrykker hva som er viktig for at barn skal kunne medvirke slik: *"Voksne som lytter, og ser det enkelte barns behov er vel en forutsetning vil jeg tro"*, og en annen slik *"at de voksne hører på barnets innspill"* og en legger vekt på *"at den enkeltes interesser blir tatt hensyn til"*.

Det legges vekt på at barn må få oppleve reelle valg: *"at de får valgmuligheter av de voksne, og ikke blir tvunget inn i en lek bestemt av de voksne"*.

Foreldre er også opptatt av at det ikke alltid er mulig å etterkomme alles ønsker, men er likevel opptatt av at barnet skal få en forklaring på hvorfor det ikke er mulig. En forelder uttrykker det slik: *"At de voksne lytter til barnet, og kan etterkomme ønsker om det er mulighet for det. Hvis ikke, gi barnet en forklaring på hvorfor det ikke er mulig å etterkomme ønsket"*.

De fleste kommentarene fra foreldrene om hva som er viktig for at barnet deres skal kunne medvirke, oppsummeres i dette utsagnet: *"At de blir tatt med på råd, får bestemme noen av aktivitetene de skal være med i og at de voksne tar seg tid til å lytte til hans meninger og behov"*.

Foreldrene ble også bedt om å kommentere på hvilke områder de opplever at barnet får medvirke, hvordan de oppfatter at barnehagen sikrer barns medvirkning og på hvilke områder de eventuelt savner at barnet får medvirke.

Det er mye usikkerhet i kommentarene fra foreldrene, om hvordan barnet medvirker og hvordan barnehagen sikrer at det skjer. Det er mange foreldre som svare at de ikke vet noe om det. Vanlige kommentarer er f.eks. *"Vet ikke i hvor stor grad barna blir spurt"*, *"Dette vet jeg for lite om"*, *"Vanskelig å vite"*, *"Hvordan det gjøres vet jeg ikke"*.

Mens andre foreldre har god oversikt over hvordan barnehagen arbeider med medvirkning slik disse kommentarene illustrerer:

"De er åpne for barnas ønsker".

"Barnehagen sikrer medvirkning ved å lytte til barnet mitt, ser hva hun vil og ikke vil".

"De snakker med han om hva han vil gjøre".

"Gjennom samtaler, lek og aktiviteter".

"Ved at de voksne er oppmerksomme".

"Barna er inndelt i grupper som bestemmer ulike aktiviteter".

"De får være med å bestemme innenfor det som er fastlagte aktiviteter, f.eks. at de skal på tur og barna får bestemme hvor langt de skal dra og hvordan man skal komme seg dit".

Det er ulike svar fra foreldrene på hva de savner at barnet får medvirke i. Noen er klar på at de ikke savner det i det hele tatt, noen har ikke tatt stilling til det eller savner at barnet får medvirke i forhold til det meste i barnehagen. Dette er eksempler på kommentarer fra disse foreldrene:

"Ingen. Jeg tror at barnehagen stort sett klarer å se når ungen min skal medvirke på det som skjer i barnehagen".

"Føler at hun får medvirke stadig vekk".

"Ingen tanker om det".

"Vet ikke".

"Da vi ikke vet om barnet vårt er medvirkende, blir det også vanskelig å svare på hva vi eventuelt savner".

"Stort sett alt".

Foreldrene er også opptatt av hva barnet kan medvirke i, og det som går igjen omhandler forhold oppsummert i disse kommentarene: *"Hvor en vil leke, hva en vil leke og med hvem", "at barna blir tatt med på råd".*

Flere foreldre er også helt konkrete på hva de savner av medvirkningsmuligheter for barnet sitt. Det er mange som never at de savner barnets mulighet til å velge om det vil være inne eller ute, medvirkning i forhold til turer og planleggingsarbeid.

"Jeg savner at barna får medvirkning i uteaktiviteter. Større medvirkning på turdager".

"At de får velge å være mer ute".

"Månedsplass – at de tar med barna for å diskutere innholdet der".

Noen foreldre er også opptatt av hvordan barnehagens organisering og bemanning kan virke negativt inn på barnets mulighet for å medvirke.

"Jeg synes det er altfor mange barn på en base, så jeg er redd for at de voksne ikke får sett alle barna like mye, og derfor ikke klarer å la alle barn medvirke".

"Det kan være en utfordring for de ansatte å la barna medvirke, spesielt de dagene de er underbemannet. Mangel på vikarer, dårlig økonomi i kommunen".

"Jeg skulle ønske meg en større voksentegethet. Deling av gruppa ville gitt personalet bedre utgangspunkt for å legge til rette for hver enkelt".

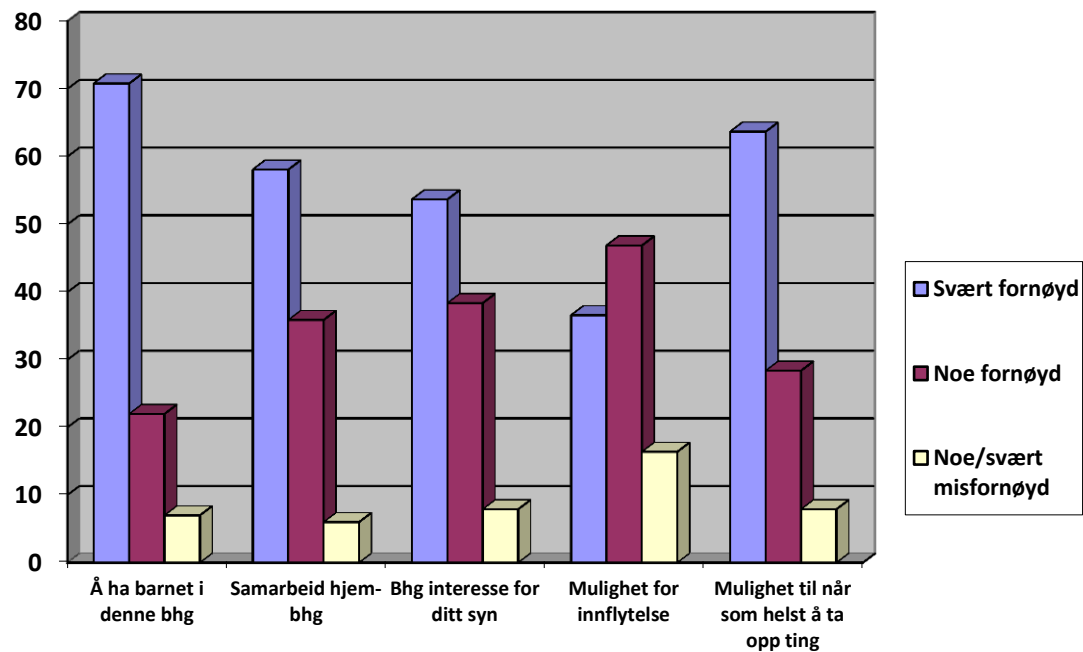
2.4 Foreldres medvirkning i barnehagen

I følge lovverk og andre statlige føringer bør også foreldre ha innflytelse på barnehagehverdagen, og deres meninger skal bli hørt og tatt på alvor av barnehagepersonalet. Vi har derfor

sett etter hvordan foreldre vurderer mulighet for egen medvirkning, hvilke former for medvirkning som ønskes av foreldrene og hva de ønsker å medvirke til. Vi har også sett om foreldrene har kjennskap til formelle medvirkningsrettigheter og om de er tilfreds med disse.

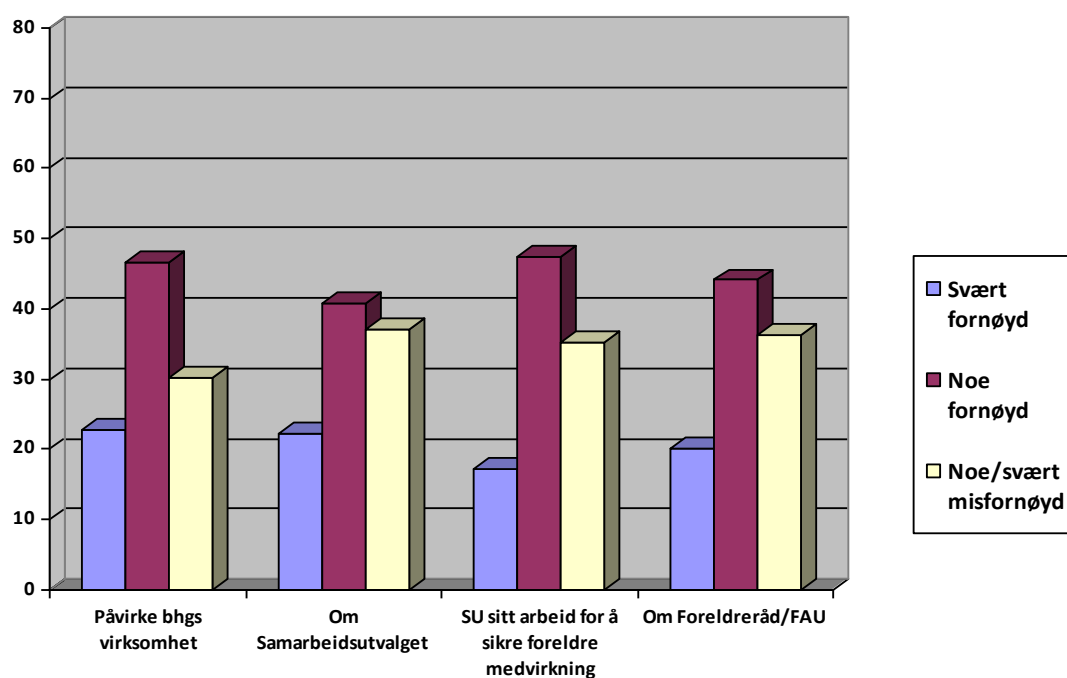
Av figur 2.5 kan vi lese at de aller fleste foreldrene er fornøyde med ulike forhold som handler om samarbeid hjem/barnehage. De aller fleste foreldrene (93 %) er svært fornøyd eller fornøyd med å ha barnet sitt i den barnehagen det har plass. De fleste foreldre er også i stor grad fornøyd med mulighet for å ta opp ting med personalet, at barnehagen har interesse for deres syn og generelt med samarbeidet med barnehagen.

Det er mer variasjon i svarene fra foreldrene om vurderingen av mulighet for innflytelse på barnehagetilbudet. De fleste er fornøyd, men det er en andel på drøyt 16 % som er misfornøyd med foreldrenes mulighet for innflytelse i barnehagens tilbud.

Figur 2.5 Foreldrenes vurdering av ulike hjem/barnehage forhold. Prosent. N>214.

Foreldrene ble spurt om hvor fornøyd de var med informasjon om mulighet for å påvirke barnehagens virksomhet og mer konkret om formelle brukerfora.

Figur 2.6 Foreldres vurdering av informasjon om brukermedvirkning. Prosent. N>212.

Av figur 2.6 kan vi lese at det er store andeler av foreldrene som er misfornøyd med informasjon, om ulike kanaler for foreldrenes medvirkning i barnehagen. Det er mellom 30 og 40 % som er misfornøyd med informasjon om hvordan de kan påvirke barnehagens virksomhet, om Samarbeidsutvalget og hvordan de arbeider med medvirkning og om Foreldreråd og arbeidsutvalg i barnehagen. Det betyr jo at en stor andel også er fornøyd med slik informasjon, men det er kun rundt 20 % som er svært fornøyd.

Foreldrene ble også bedt om å skrive inn egne kommentarer om hvilke tanker de gjør seg, om muligheter de har for å medvirke og hva som er viktig, for at de som foreldre skal oppleve å ha innflytelse på barnehagens virksomhet.

Foreldrenes tanker om mulighet for egen medvirkning i barnehagen er omfattende, men det er ikke alle foreldre som har ønsker og behov for innflytelse i barnehagens virksomhet, slik disse sitatene illustrerer.

"Ønsker ikke å ha så stor innflytelse på barnehagens virksomhet".

"Har ikke noe stort ønske om å ha så veldig stor innflytelse på barnehagens virksomhet. Jeg stoler på at de som jobber der gjør jobben sin".

"Jeg ønsker å ha innflytelse i enkelte ting som gjelder mine barn, ikke hvordan barnehagen drives".

"Jeg ønsker ikke personlig å ha noen særlig innflytelse på barnehagens virksomhet da jeg synes alt fungerer bra, og ser at mitt barn er veldig fornøyd. De ansatte gjør en god jobb og det er det viktigste".

"Stoler 100 % på de som jobber der jeg!"

Men de aller fleste er opptatt av god dialog og mulighet for innflytelse på både dagliglivet og virksomheten som sådan. På spørsmål om "Hva er viktig for at du som forelder skal oppleve å ha innflytelse på barnehagens virksomhet?" svarer de aller fleste at det handler om kommunikasjon med barnehagens ansatte. Svært mange svar dreier seg om å bli sett, hørt, forstått og tatt hensyn til.

"At jeg føler at jeg blir hørt når jeg snakker med de ansatte. Jeg er stort sett veldig fornøyd».

"Å bli møtt og hørt. Det viktigste er ikke alltid å få sin "vilje" gjennom, men å få rom til å samtale om det".

"Å bli hørt og tatt seriøst når man har noe på hjertet. At barnehagen er villig til å gjøre endringer der det trengs".

"At de tar både oss og vårt barn på alvor".

"At jeg blir sett, hørt og forstått".

"At barnehagen viser at de endringer vi ønsker blir hørt og tatt opp til vurdering".

Det legges også vekt på at økte personalressurser er viktig for foreldrenes mulighet for å ha innflytelse.

"Stabilt personale, at man har de samme å forholde seg til hver gang".

"Flere faste voksne".

"Situasjonen i vår barnehage er for få ansatte og for lite informasjonsflyt, som igjen fører til et dårlig utgangspunkt for innflytelse".

"At ledelsen i barnehagen blir mer opptatt av tilbudet de gir barna enn å spare penger. At bemanningen blir stabil, og at bemanningen er stor nok til at de ansatte faktisk har tid til å følge opp barna og foreldrene sine ønsker om innholdet i barnehagen".

Det er mange foreldre som savner mer informasjon om formelle fora for brukarmedvirkning, og legger vekt på betydningen av god informasjonsflyt og at økt informasjon vil gi økt mulighet for innflytelse.

"At vi blir gjort oppmerksomme på hvilke muligheter vi har på innvirkning i barnehagens virksomhet, dette er til nå ukjent for meg".

"Savner tilstrekkelig info om FAU og deres arbeid. For dårlig info om hvem som er foreldre-representanter og hva som tas opp på møtene".

"Viktig å vite hvem som er foreldrerepresentanter i brukerrådet og foreldrekontakter".

"Det hadde også vært fint å kunne få mulighet til å få referat fra f.eks. brukerrådets møter".

"Ønsker å få god og utfyllende info, få sakspapirer og møteplan før møter/generalforsamling, at ting blir gjennomført, "hva-skjer"-info, framdriftsplan, få mulighet til å gi tilbakemelding og da bli hørt".

Foreldrenes tanker og meninger om hva som er viktig for at de skal ha mulighet for innflytelse på barnehagens virksomhet kan oppsummeres slik:

- å bli sett
- bli møtt med interesse
- bli lyttet til
- at meninger og råd blir etterspurt
- at innspill tas hensyn til

Vi ser at dette er helt i tråd med hvordan de vurderer hva som er viktig for eget barn sin medvirkning og trivsel, og er svært likt hvordan medvirkning er beskrevet i Rammeplanen for barnehagens virksomhet.

I tillegg legger foreldrene vekt på at å få informasjon både om virksomheten og om hverdagslivet, økte personalressurser og mer informasjon om formelle brukerfora, vil kunne bidra til mer medvirkning og mulighet for innflytelse på barnehagens virksomhet.

2.5 Variasjon i foreldres vurdering av trivsel og medvirkning

Vi har sett etter hvorvidt foreldrenes vurdering av barnets trivsel og barnets og foreldrenes mulighet for medvirkning i barnehagen, henger sammen med ulike forhold ved barnehagen og egenskaper ved barnet.

Av tabell 2.1 kan vi lese en oversikt over samspill mellom noen mål for foreldrenes vurderinger av trivsel og medvirkning og barnehagens eierform, organisering, størrelse og hvorvidt barn og foreldre har en fast voksenperson (primærkontakt) i barnehagen. Barnehagestørrelse og primærkontaktsystem synes ikke å ha noen sammenheng med foreldrenes vurdering av ulike sider ved barnets trivsel og medvirkning.

Vi ser også av tabell 2.1 at det er få sammenhenger mellom eierform (private og kommunale barnehager) og foreldrenes vurdering av ulike sider ved trivsel og medvirkning. Vi kan kun se en positiv signifikant sammenheng mellom barnehagens eierform og foreldrenes vurdering av hvorvidt barnehagen har nok tid til barnet deres. I dette utvalget er det en overvekt av foreldre i private barnehager, som vurderer at de ansatte har nok tid til barnet deres. Sammenhengen er ikke veldig sterk, men er statistisk signifikant.

Det er flere sammenhenger mellom foreldrenes vurderinger om trivsel og medvirkning, og barnehagens organisering i avdelinger eller baser. Det er en tendens til at foreldre med barn på avdelingsorganisert barnehager vurderer noen forhold ved barnehagen mer positivt enn foreldre ved basebarnehager.

Det er positive signifikante sammenhenger mellom avdelingsorganisering og foreldrenes vurdering, av hvorvidt barnet har venner, om barnehagen har nok tid til barnet deres, barnets mulighet til å kunne velge bort aktiviteter og foreldrenes mulighet for innflytelse på barnehagetilbudet, men sammenhengene er generelt svake. Det er også en overvekt av foreldre ved private barnehager som mener de ansatte har god nok tid til barnet deres.

Vi har også sett på sammenhenger mellom hvordan foreldrene vurderer de samme forhold ved trivsel og medvirkning som gjengitt i tabell 2.1 i forhold til barnets kjønn, alder, om det er to-språklig og om det har spesielle behov barnehagen må ta hensyn til. Det er ingen samspill mellom disse variablene bortsett fra barnets alder og foreldrenes vurdering av barnets trivsel. Det er en overvekt av foreldre til de minste barna blant de som vurderer at barnet trives aller best i barnehagen (Kendall's Tau-b koeffisient 0,180 og statistisk signifikant på 0,01-nivå).

Tabell 2.1 Samspill mellom egenskaper ved barnehagen og foreldrenes vurdering av trivsel og medvirkning. Kendalls Tau-b.

Foreldrenes vurdering av i hvilke grad de opplever at/ er fornøyd med:		Barnehagens eierform	Barnehagens organisering	Barnehagens størrelse	Primærkontakt i barnehagen
Barnet trives med å være i barnehagen?	Correlation	-.091	.087	-.103	.028
	Coefficient				
	Sig. (2-tailed)	.170	.191	.103	.672
Barnet har venner i barnehagen?	N	218	218	218	218
	Correlation	.003	.150*	-.071	.018
	Coefficient				
Barnet har godt samspill med de voksne i barnehagen?	Sig. (2-tailed)	.962	.023	.256	.781
	N	218	218	218	218
	Correlation	-.034	.121	-.040	.078
Barnehagens ansatte har nok tid til barnet ditt?	Coefficient				
	Sig. (2-tailed)	.607	.067	.525	.232
	N	218	218	218	218
Barnehaens ansatte har nok tid til barnet ditt?	Correlation	.131*	.222**	-.017	.105
	Coefficient				
	Sig. (2-tailed)	.043	.001	.778	.100
Barnet kan fritt gi uttrykk for sine meninger i barnehagen?	N	218	218	218	218
	Correlation	.046	.127	-.036	.117
	Coefficient				
Barnets mulighet til å kunne velge bort aktiviteter i barnehagen som det ikke ønsker å være med på?	Sig. (2-tailed)	.492	.057	.569	.077
	N	218	218	218	218
	Correlation	.079	.190**	-.009	.126
Dine muligheter for innflytelse på tilbudet i barnehagen?	Coefficient				
	Sig. (2-tailed)	.228	.004	.889	.053
	N	218	218	218	218
Informasjonen om hvordan du kan påvirke barnehagens virksomhet?	Correlation	.116	.129*	.022	.122
	Coefficient				
	Sig. (2-tailed)	.068	.043	.722	.054
Informasjonen om hvordan du kan påvirke barnehagens virksomhet?	N	218	218	218	218
	Correlation	.115	.107	-.048	.099
	Coefficient				
Informasjonen om hvordan du kan påvirke barnehagens virksomhet?	Sig. (2-tailed)	.069	.090	.420	.114
	N	218	218	218	218
	Correlation				

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Vi har sett nærmere på sammenhenger mellom foreldrenes vurderinger av om de er fornøyd med å ha barnet sitt i nettopp denne barnehagen, om de er fornøyd med hjem/ barnehagesamarbeidet, om de føler seg trygg på hvordan de kan gå fram for å endre noe i barnehagen og ulike forhold ved barnehagen.

Tabell 2.2 Samspill mellom foreldres vurdering av barnehagen og primærkontakt, organisering og eierform. Korrelasjoner Kendalls Tau-b.

Foreldres vurdering av		Primærkontakt i barnehagen	Barnehage organisering	Barnehagens eierform
Samarbeidet mellom barnehagen og hjemmet?	Correlation Coefficient	.170**	.166*	.159*
	Sig. (2-tailed)	.009	.012	.016
	N	218	218	218
Å ha barnet ditt i denne barnehagen?	Correlation Coefficient	.117	.208**	.164*
	Sig. (2-tailed)	.074	.002	.013
	N	218	218	218
Hvis det var noe du ville endre på i barnehagen, er du trygg på hvordan du skal gå fram for å bli hørt?	Correlation Coefficient	.089	.217**	.047
	Sig. (2-tailed)	.181	.001	.480
	N	218	218	218

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

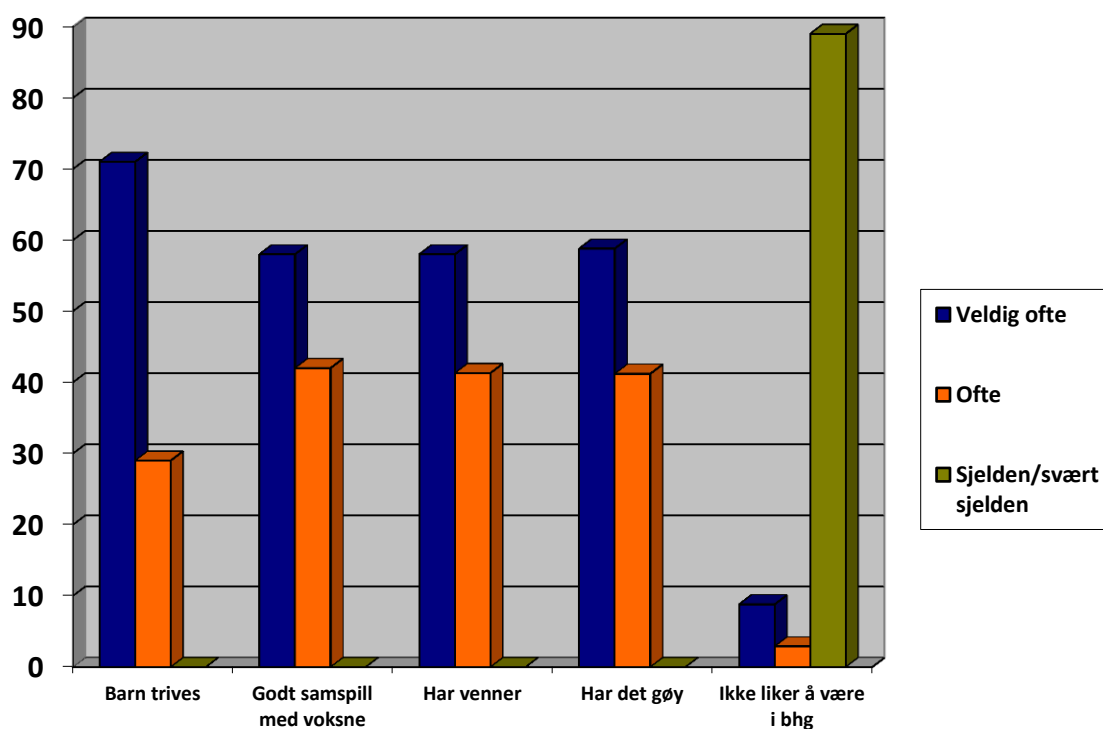
Vi kan lese av tabell 2.2 at det er positivt samspill mellom vurdering av godt samarbeid mellom hjem/barnehage og det å ha primærkontakt, privat barnehage og avdelingsbarnehage. Vi ser også at det er et positivt samspill mellom å være fornøyd med å ha barnet i barnehagen, avdelingsorganisering og privat barnehage. Det er også en positiv sammenheng mellom avdelingsorganisering og foreldrenes trygghet på å vite hvordan de skal gå fram for å bli hørt hvis det er noe de ønsker å endre i barnehagen.

3. Barnehageansattes perspektiv på trivsel, sosiale relasjoner og medvirkning

I dette kapitlet ser vi på hvordan ansatte vurderer ulike sider ved barnas trivsel, sosiale relasjoner og muligheter for medvirkning i barnehagen. Vi ser spesielt på barns deltakelse i planlegging, vurdering, og muligheter for selvbestemmelse og hvorfor det kan være vanskelig for ansatte å la barn medvirke og ha innflytelse på barnehagens virksomhet.

3.1 Ansattes vurdering av barnets trivsel og sosiale relasjoner i barnehagen

Av figur 3.1 kan vi lese at alle ansatte som har deltatt i denne undersøkelsen vurderer det slik at barna i barnehagen stort sett trives veldig godt, har godt samspill med de voksne, har venner og har det gøy i barnehagen. Det er 89 % som mener det er sjelden eller svært sjelden at barna ikke liker å være i barnehagen, og 8 % av de ansatte som vurderer at det er veldig ofte barn ikke liker å være i barnehagen.

Figur 3.1 Ansattes vurdering av barnas trivsel og sosiale relasjoner. Prosent. N>134.

Vi skal se nærmere på hva de ansatte mener er viktig for at barn skal trives i barnehagen. Hva er det som bidrar, i følge barnehagepersonalet, til trivsel for barn i barnehagen? De ansatte ble bedt om å skrive egne kommentarer som svar på dette. Vi har gruppert kommentarene i tre hovedkategorier. Det er de som har fokus på barnets opplevelse, hvordan de voksne er, hvordan de er sammen med barna, og hvordan barnehagens rammer og struktur kan hemme eller fremme barns trivsel.

Barnets opplevelse

- At de føler seg trygge
- At deres behov blir ivaretatt
- At de har venner
- At de får gode opplevelser
- At de får varierte aktiviteter som er tilpasset alder og som samtidig utfordrer
- At de blir tatt på alvor og møtt med respekt
- At de voksne "ser, hører og forstår" barna
- At de får være med å bestemme over dagen sin

Vi ser at de ansatte har fokus på at barnets opplevelse av trygghet, vennskap og variasjon i aktivitet sammen med barns medvirkning, bidrar til trivsel i barnehagen. Hvordan de voksne møter barnet og ser, hører og forstår barnet, er både en viktig del av medvirkning og en forutsetning for mulighet for innflytelse.

De gode voksne

- Tilstedeværende voksne
- Nære, sensitive voksne
- Godt samspill mellom barn og voksne
- Trivelige og blide voksne – mye humor
- Godt miljø, også mellom personale
- Gode, aktive, lyttende og tydelige voksne
- Engasjerte og aktive voksne
- Trygge voksne som er interessert/engasjerte i barnehagen

Det er også mye fokus på hvordan de voksne skal være for å kunne bidra til barns trivsel i barnehagen. Et godt sosialt miljø med trygge og blide voksne som er engasjerte, tydelige, aktive og nære, er i følge de ansatte selv viktig for at barna skal trives godt i barnehagen.

Barnehagens rammer, struktur og fysiske areal har også innvirkning på barns trivsel i følge barnehageansatte.

Rammer, samarbeid

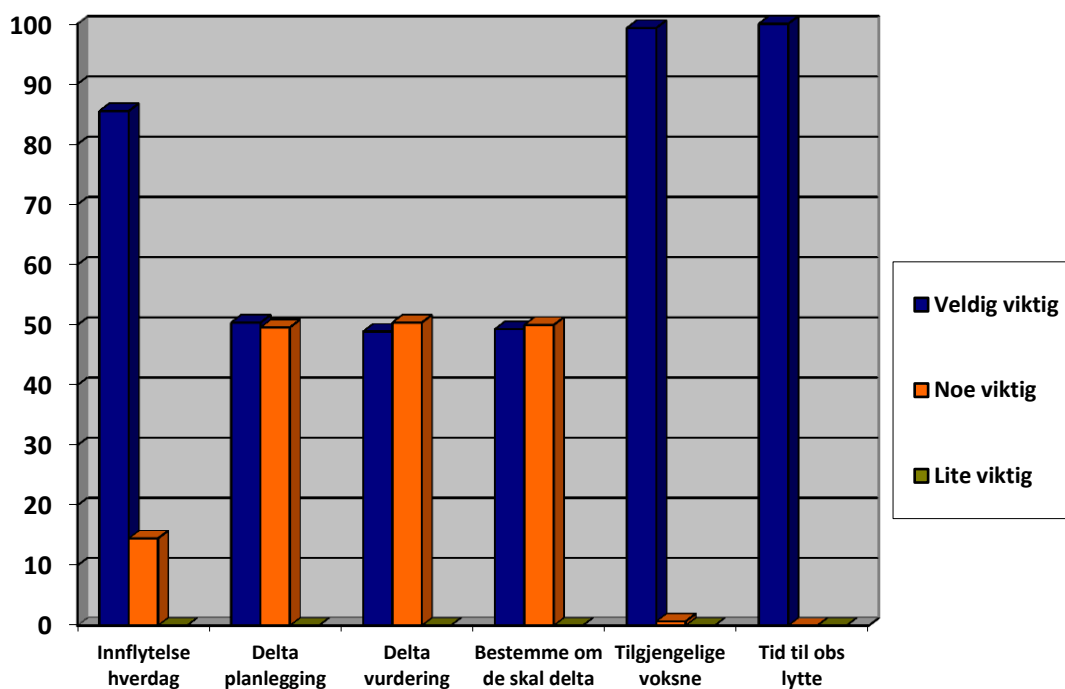
- Trygge rammer – forutsigbarhet, regler, grenser
- Gode rutiner er viktig del av hverdagen
- Gode områder å leke på, arealer som innbyr til lek, kreativitet og utfoldelse
- Godt samarbeid med hjemmet
- God dialog med foreldre
- Stabilt personale, god voksentetthet

Vi ser at de ansatte fokuserer på at gode indre strukturer i barnehagen, gode fysiske areal, godt hjem-barnehage samarbeid, og stabile og mange nok voksne er viktig for å fremme god trivsel for barn i barnehagen.

Vi har også sett på hvorvidt det er korrelasjon mellom ansattes vurdering av barns trivsel og sosiale relasjoner og noen egenskaper ved barnehagen. Vi finner ingen systematiske og statistisk signifikante sammenhenger, mellom de ansattes vurderinger av barns trivsel og sosiale relasjoner og barnehagens størrelse, eierform og organisering i vårt datamateriale.

3.2 Ansattes vurdering av barnets medvirkning i barnehagen

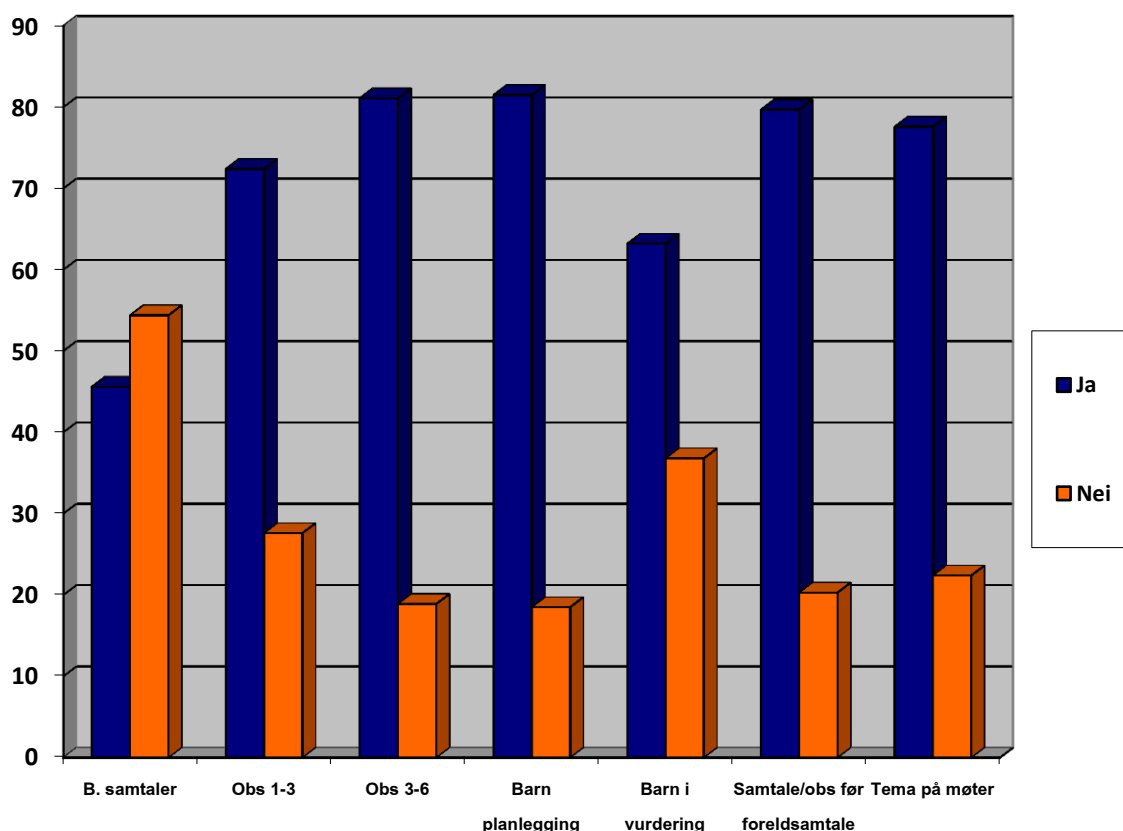
Vi ville undersøke om barnehagens ansatte synes barns medvirkning er viktig, om hvilke rutiner barnehagene har for barns mulighet til medvirkning og hvordan barnehagene helt konkret arbeider for å innfri barns rett til medvirkning i barnehagen. Av figur 3.2 kan vi se at ingen av de ansatte vurderer barns medvirkning som lite viktig.

Figur 3.2 Ansattes vurdering av betydningen av ulike former for medvirkning. Prosent N>134.

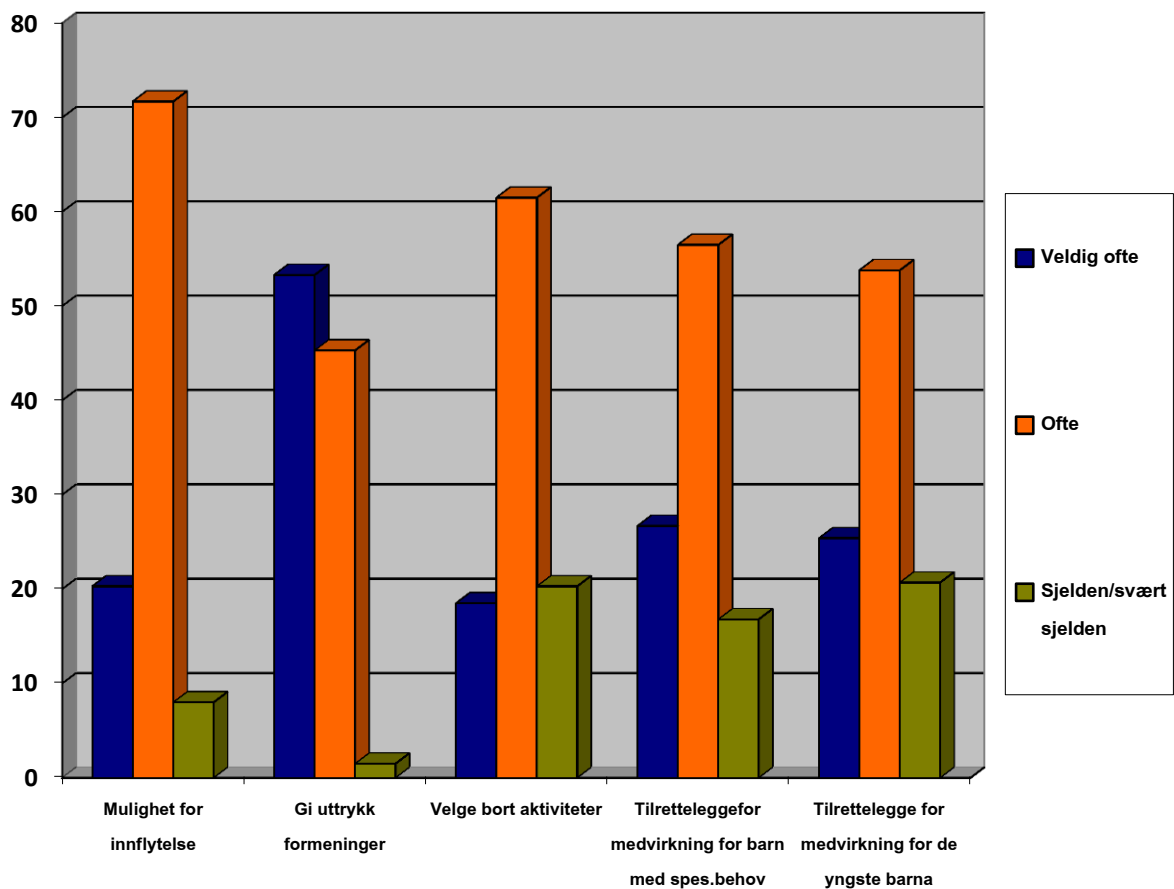
Det er spesielt det at de voksne i barnehagen skal være tilgjengelige og ha tid til å observere og lytte til barna, som vurderes som veldig viktig av nær 100 % av de ansatte. Det er også 85 % av de ansatte som mener det er veldig viktig at barna har innflytelse på egen hverdag i barnehagen. Det er noe mer variasjon i svarene når det gjelder betydningen av at barna skal delta i planlegging og vurdering, og hvorvidt barnet skal ha selvbestemmelse over deltakelse i ulike aktiviteter. Det er halvparten av de ansatte som synes dette er veldig viktig og den andre halvparten vurderer at det er noe viktig.

De ansatte har også svart på spørsmål om hvilke rutiner barnehagene har for å tilrettelegge for barns medvirkning. Vi kan lese av figur 3.3 at over 70 % av de ansatte bekrefter at barnehagen de arbeider i, har rutiner for systematisk observasjon av 3-6 åringene, for hvordan barn skal delta i planleggingsarbeid, de gjennomfører observasjon av, eller har samtaler med barn før foreldresamtalene, og at barns medvirkning med jevne mellomrom er tema på møter i barnehagen. Det ser ut til å være mindre vanlig med rutiner for barnesamtaler og barns deltakelse i vurderingsarbeid.

Figur 3.3 Rutiner for ulike former for barns medvirkning. Prosent. N>135.

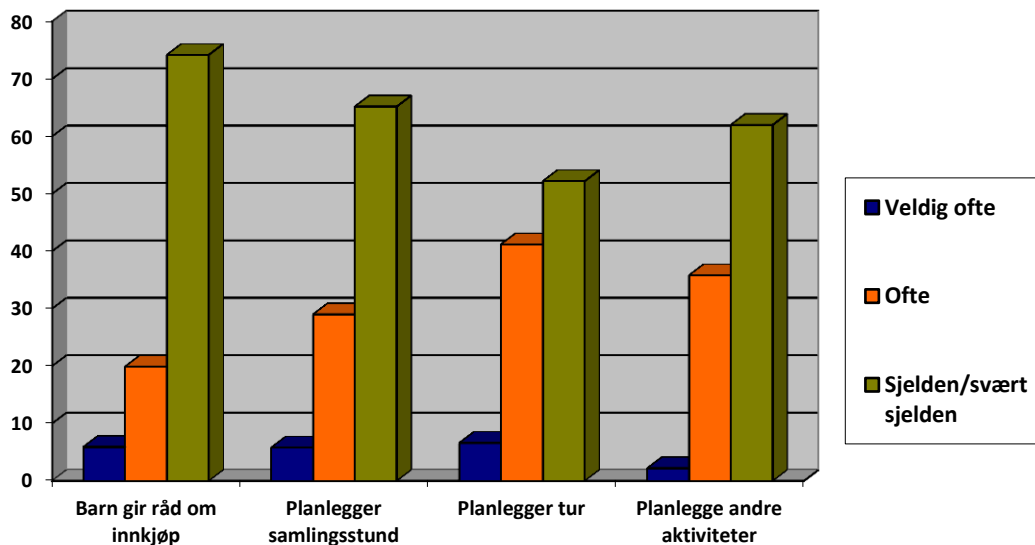
De ansatte har også svart på spørsmål om hvordan barnehagen legger til rette for barns mulighet til å medvirke. Av figur 3.4 kan vi lese at nesten alle de ansatte vurderer at barn veldig ofte eller ofte får gi uttrykk for egne meninger. Det er mer variasjon i svarene som handler om barnets mulighet til å ha innflytelse og til å velge bort aktiviteter. Det er 8 % som svarer at det er sjelden eller svært sjelden barn har mulighet for innflytelse, og 20 % av de ansatte vurderer at det er sjelden eller svært sjelden barn kan velge bort aktiviteter som det ikke ønsker å være med på. Det er også en del variasjon i de ansattes svar på; i hvilken grad barnehagen tilrettelegger for medvirkning for de aller yngste eller for barn med spesielle behov. Det er rundt 25 % som mener at barnehagen veldig ofte tilrettelegger for medvirkning for små barn eller for barn med spesielle behov, og rundt 20 % som mener dette skjer sjelden eller svært sjelden.

Figur 3.4 Rutiner for ulike former for barns medvirkning. Prosent. N>135.

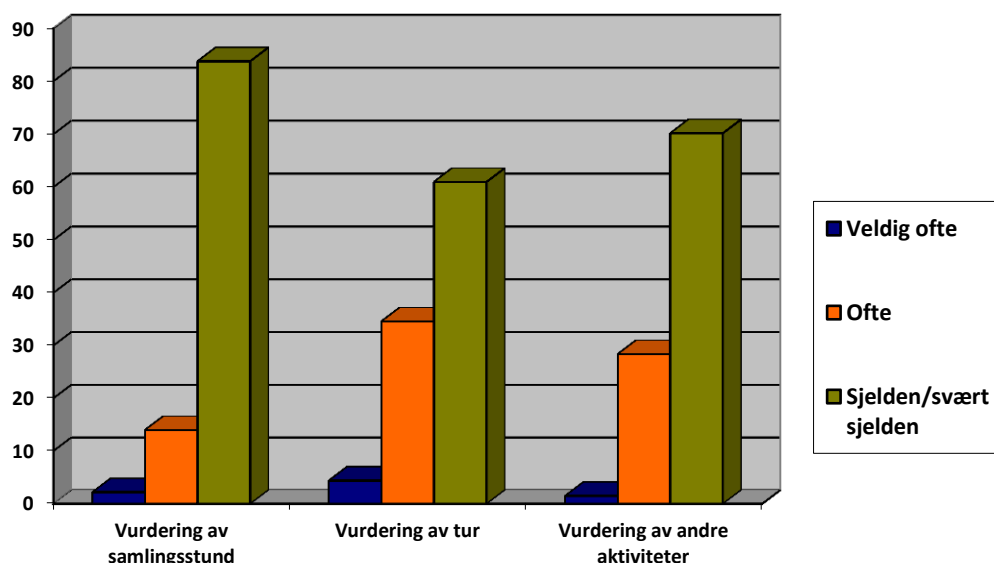
3.3 Barns medvirkning i planlegging og vurdering og områder for innflytelse

De barnehageansatte har gitt svar på i hvilken grad barna deltar i planleggings- og vurderingsarbeid i barnehagen. De ble spurt om barns deltakelse i planlegging av innkjøp, samlingsstund/morgenmøte, tur og andre voksenstyrte aktiviteter. Av figur 3.5 kan vi lese at det, i følge de ansatte som deltar i denne undersøkelsen, er sjelden barn deltar i konkret planleggingsarbeid i barnehagen. Over halvparten mener det er sjelden eller svært sjelden, at barn deltar i planlegging av disse områdene av barnehagehverdagen.

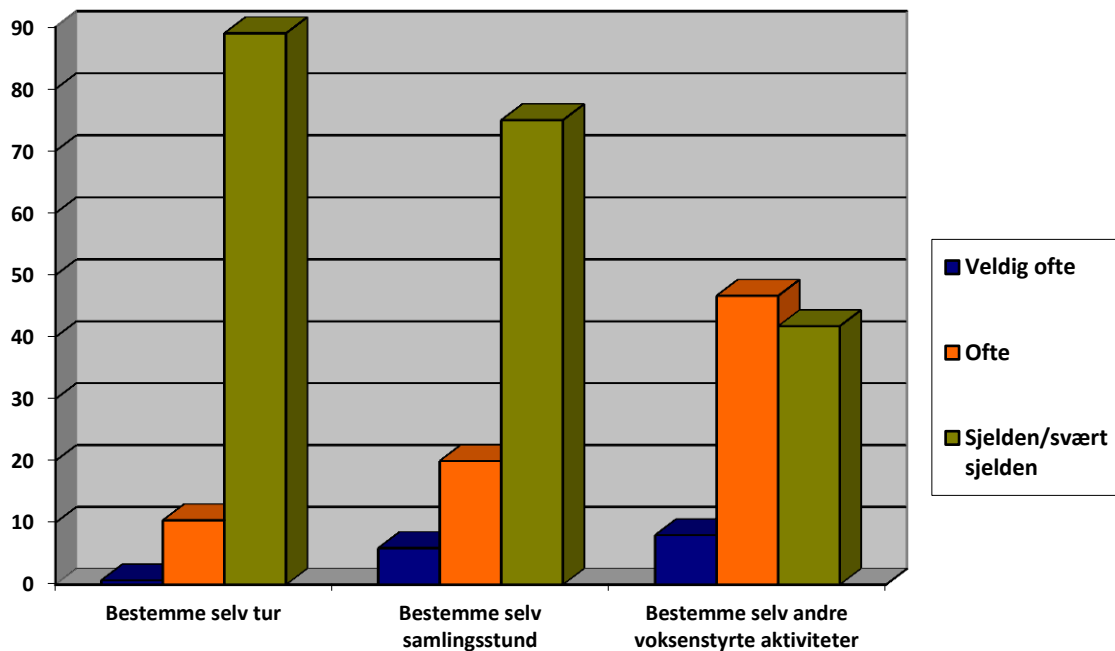
Figur 3.5 Barns deltakelse i planleggingsarbeid i barnehagen. Prosent. N>135.

Det er 65 % som oppgir at det er sjelden at barn deltar i planlegging av samlingsstund og 74 % som oppgir at det er sjelden barn deltar med råd om innkjøp av f.eks. leker og annet utstyr i barnehagen. Bildet av barn som lite deltakende i vanlige aktiviteter i barnehagen forsterkes ytterligere, når vi ser på hvorvidt de deltar i vurderingsarbeid i barnehagen. Det er nesten ingen av de ansatte som har svart at barn veldig ofte deltar i vurdering av samlingsstund, turer eller andre voksenstyrte aktiviteter. Det er 84 % som svarer at barn sjelden eller svært sjelden deltar i vurdering av samlingsstund, 61 % oppgir at det er sjelden eller svært sjelden at barn deltar i vurdering av turer og 70 % av de ansatte oppgir det samme med hensyn til andre voksenstyrte aktiviteter.

Figur 3.6 Barns deltakelse i vurderingsarbeid i barnehagen. Prosent. N>134.

Vi har også spurt de ansatte om i hvilken grad barnehagen lar barna selv bestemme om de vil delta på tur, i samlingsstund eller i andre voksenstyrte aktiviteter. Vi kan lese av figur 3.7 at barn har lite selvbestemmelse i barnehagen når det handler om tur og samlingsstund. Det er 89 % av de ansatte som oppgir at barnehagen sjelden eller svært sjelden lar barn selv bestemme om de skal delta på tur, og 75 % som oppgir det samme for samlingsstund.

Figur 3.7 Barns selvbestemmelse på noen områder i barnehagen. Prosent. N>134.

Dette er tall som er tydelige, og vi kan forstå bedre hvorfor det er slik, ved å se på hva de ansatte legger vekt på i sine svar om hvorfor det er vanskelig å la barn medvirke og få innflytelse i barnehagen.

3.4 Hvorfor kan det være vanskelig å la barn medvirke?

Barnehageansattes svarte på et åpent spørsmål om hvorfor det kan være vanskelig å la barn medvirke i barnehagen. Svarene handler i stor grad enten om; at det i barnehagen er for lite tid, mye å gjøre, mange barn og for få voksne, eller at det er utfordrende for de ansatte og at det er behov for mer kompetanse om hvordan man kan gjennomføre det i praksis.

Vi har nedenfor gjengitt noen av kommentarene fra de ansatte som illustrerer disse to hovedkategoriene.

For krevende, tap av kontroll, økt kompetanse

"Jeg tror at det kan være vanskelig å la barn medvirke fordi det krever mer av oss voksne. Jeg liker godt å planlegge, men jeg tror at det å skulle ta med på barna på planlegging og vurdering, vil være vanskelig".

"Voksnes behov for kontroll. En må tørre å slippe kontrollen litt om barn skal ha reell innflytelse".

"Voksne er redd for å gi barna makt".

"Det er vanskelig å gjennomføre alle ønskene til barna".

"Det er mange barn og mange behov å ta hensyn til".

Organisering, tid og antall voksne

"Det har mest med organiseringen å gjøre. Dersom ett barn vil være inne så går det bort en voksen til å være sammen med det barnet".

"Sykdom og lite folk på jobb".

"Stor møteaktivitet på dagtid i personalgruppa".

"Fast dagsrytme, store barnegrupper, få voksne: sårbart".

"Dagen er veldig styrt etter tid, planer, møter, pauser. Fastlagte planer som de voksne ikke vil bryte".

"Tidsklemma når vi er lite personale på jobb. Da må vi av og til gå på rutine, og vi blir ikke like smidig i forhold til å bryte ut av dette og følge barnas ønsker".

"En hektisk hverdag, stor barnegruppe, lite voksne, lite vikarer".

"Store barnegrupper og få voksne gjør hverdagen travel. Ting skal gå fort. Det er mye praktisk som må gjøres".

"Fordi vi ofte er underbemannet, og altfor store barnegrupper".

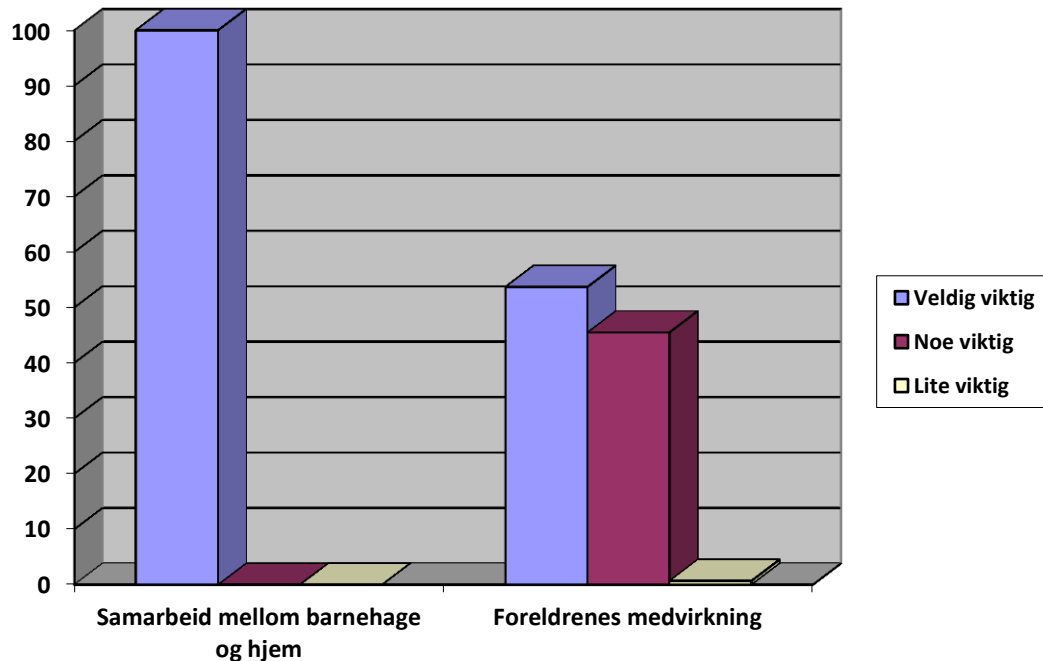
"At vi voksne har det travelt og må ta mange praktiske ting først".

Disse kommentarene viser fram mye frustrasjon over arbeidssituasjonen i barnehagene, og at de ansatte mener at det bidrar til å hemme barns mulighet for medvirkning og innflytelse på barnehagens virksomhet.

3.5 Barnehagens arbeid med foreldremedvirkning

Barnehageansatte har svart på spørsmål om hvordan barnehagen arbeider med samarbeid mellom hjem og barnehage og hvordan de tilrettelegger for foreldrenes medvirkning. Av

figur 3.8 kan vi lese at alle de ansatte mener det er svært viktig med samarbeid mellom barnehagen og hjemmet.

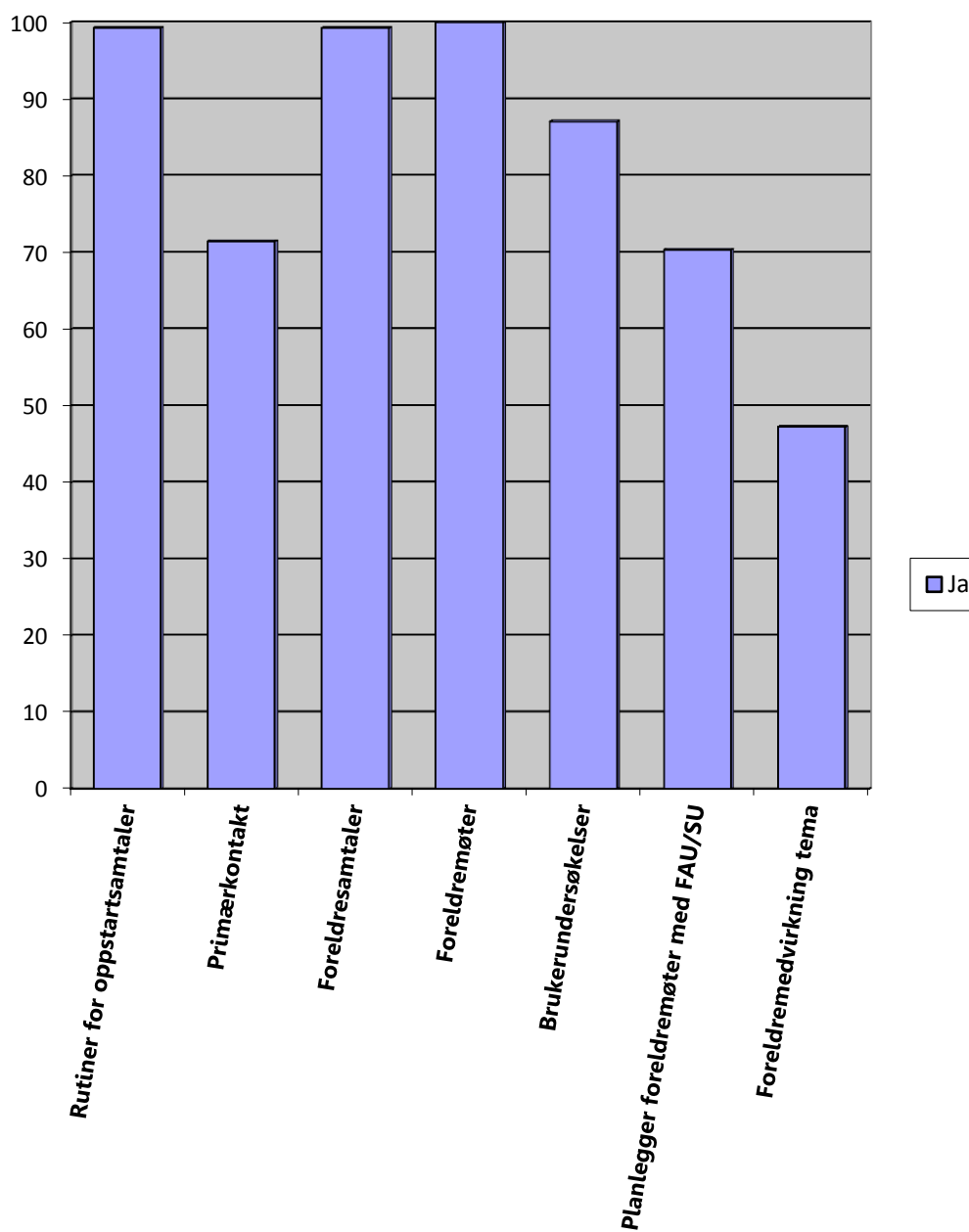
Figur 3.8 Ansattes mening om betydningen av samarbeid hjem/barnehage. Prosent. N>133.

De ansatte synes også det er viktig med foreldrenes medvirkning og innflytelse på barnehagens daglige virksomhet, men de deler seg med hensyn til å vurdere det som veldig viktig eller noe viktig. Vi ser det er 54 % som oppgir at de synes foreldrenes medvirkning er svært viktig mot 45 % som oppgir det som noe viktig.

Vi fikk også informasjon om rutiner for samarbeid mellom hjem og barnehage og om tilrettelegging for foreldrenes medvirkning. Vi kan se av figur 3.9 at alle ansatte svarer bekreftende på at deres barnehage har rutiner for oppstartsamtaler og de gjennomfører foreldresamtaler og foreldremøter. Det er 87 % av de ansatte som oppgir at barnehagen de arbeider i gjennomfører brukerundersøkelser blant foreldrene. Det er rundt 70 % av de ansatte som jobber i barnehager der de har primærkontaktsystem, og en tilsvarende andel som oppgir at de planlegger foreldremøtene sammen med Samarbeidsutvalget(SU) og/eller Foreldrearbeidsutvalget(FAU) i barnehagen. Det er 47 % som oppgir at de har foreldremedvirkning som jevnlig tema på møter i barnehagen.

Vi finner ingen systematiske sammenhenger mellom ansattes vurdering av hvorvidt de selv når som helst kan ta opp ting med foreldrene, foreldrenes mulighet for medvirkning og inn-

flytelse i barnehagen, vurdering av hvor godt samarbeidet er mellom hjem/barnehage og eierform størrelse og hvorvidt barnehagen er organisert i avdelinger eller baser.

Figur 3.9 Barnehagenes rutiner for samarbeid hjem/barnehage. Prosent. N>133.

De ansatte har også skrevet kommentarer om i hvilke sammenhenger de synes det er spesielt viktig at foreldrene har medvirkning og innflytelse, og hva som er viktig for å oppnå foreldrenes innflytelse i barnehagens virksomhet.

Mange av kommentarene handler om hvordan de ansatte kan legge til rette for medvirkning fra foreldrene ved å høre på innspill, kommunisere godt og gi mye informasjon.

"Barnehageansatte må lytte til foreldrenes ønsker og innspill".

"At de ser at det nytter å bry seg og komme med innspill".

"En god og åpen dialog begge veier".

"God kommunikasjon med foreldrene og et aktivt FAU".

"Godt samarbeid slik at de er trygge på oss i personalet".

"God informasjon om hva vi holder på med i barnehagen".

"Informere om at de har mulighet til innflytelse på virksomheten".

"Foreldrene må få komme med innspill på planer og delta i evaluering".

4. Ett- til treåringenes trivsel og medvirkningsmulighet

4.1 Observasjoner av de yngste barna i barnehagen

Vi har observert to barn i 9 av de 17 barnehagene som deltok i undersøkelsen; den yngste ettåringen og den yngste toåringen i gruppa. Hvert av disse 18 barna er observert i 2x30 minutter. Analysen tar derfor utgangspunkt i 36 observasjonssekvenser. 18 av disse er fra såkalte "frilekssituasjoner" og 18 er fra såkalte "voksenstyrte" aktiviteter.

"Frilek": Barna organiserer sin egen aktivitet og har stor frihet i forhold til *hvor* i rommet/rommene de skal være og med *hva* de skal holde på med og med *hvem* de skal være i samspill med, enten andre barn, en voksen eller alene.

"Voksenstyrt" aktivitet: Her er det en voksen som organiserer og leder aktiviteten. Dette kan være for eksempel samlingsstund, formingsaktiviteter, såing av karse eller lignende, påkledning, måltid eller bleieskift. Her vil barna ofte ha en mindre grad av frihet i forhold til både *hvor* de skal være og med *hva* de skal holde på med og med *hvem* de skal være i samspill med. Barna kan medvirke i form av å bli involvert, sett, forstått og tatt hensyn til.

I analysen av disse observasjonene har vi vektlagt; å se nærmere på *hva barna gjør* i frileken, og *hva som kjennetegner samspillet/relasjonen* barna har med andre barn og de ansatte, både i frilek og i voksenstyrte aktiviteter. Observasjonene er gjort etter inspirasjon fra metoden "samspillsobservasjon" utviklet av Gerd Abrahamsen (2004).

4.2 Bakgrunn for analyse og tolkning av observasjonene

Vi er med dette datamaterialet avhengig av forskerens blikk, analyse og tolkning for å få et inntrykk av barnas trivsel og medvirkning i barnehagen. Derfor vil vi her kort si noe om hvilke forståelser av trivsel og medvirkning som er lagt til grunn for rapportens konklusjoner.

For de yngste barna henger trivsel og medvirkning nøye sammen slik vi ser det. Skal barnet trives må det bli sett, forstått og tatt hensyn til av de voksne som har ansvaret for det. Å bli sett innebærer at de voksne og barnet deler fokus og følelser i situasjonen, og at det foregår et samspill/dialog preget av respekt for barnet og en kommunikativ frem-og-tilbake bevegelse, altså ikke kun enveis kommunikasjon *fra* den voksne *til* barnet (Stern, 1985; Hundeide, 2003; Abrahamsen, 1997; Bae m.fl., 2006). Dette skaper et godt psykososialt miljø hvor bar-

net opplever å bli sett og anerkjent som subjekt, - eller medmenneske, noe som er grunnlaget for å trives. Samtidig vil barnet i et slikt miljø kunne oppleve mestring og lære grunnleggende kunnskap, ferdigheter og holdninger knyttet til det sosiale og kulturelle.

Dette er også grunntanken bak en relasjonell forståelse av medvirkningsbegrepet, som i særlig stor grad er den måten de yngste kan medvirke på (Bae m.fl., 2006; Sandvik, 2006). Skal de yngste barna kunne få innflytelse, må de bli sett, forstått og tatt hensyn til, uten at det innebærer at de skal få sin vilje igjennom i alle situasjoner. Det er de voksne som har ansvaret for barnets ve og vel, og derfor blir medvirkning i praksis en komplisert øvelse (Bae m.fl., 2006). Denne formen for medvirkning innebærer at de voksne forstår barnets intensjoner og følelser, og forholder seg til disse på en respektfull måte. Medvirkning i denne betydningen handler i liten grad om at barnet skal velge å ta beslutninger om praktiske forhold i egen hverdag, men om en indirekte innflytelse gjennom at de voksne forstår barnets intensjoner, ønsker og behov og legger til rette for dette der det er mulig.

Hvis barnets intensjoner og handlinger *ikke* blir sett, forstått og/eller tatt hensyn til, vil dette kunne gå ut over barnets muligheter til å medvirke og ha innflytelse på eget liv i barnehagen, og dermed trivselen og følelsen av mestring og mening. Et psykososialt miljø der barn ikke blir sett og støttet i sin lek og utforskning av omverdenen, inkludert det sosiale, vil ikke kvalifisere til et godt pedagogisk miljø.

Også et positivt barn/barn samspill er viktig for barns trivsel i barnehagen. Dette handler for de yngste om å gjøre ting sammen, ha et felles fokus, gjerne kroppskontakt, smil og felles glede over hverandre, aktiviteten og tingene (Greve, 2007; Løkken, 2000). I toårsalderen blir det sosiale samspillet mer krevende fordi barna begynner å leke mer sammen, og vi finner ofte et høyere konfliktnivå mellom barna. Derfor er det avgjørende for de yngste at det alltid er voksne i nærheten som ser og forstår dem, og som kan hjelpe og støtte dem i å ta kontakt, utvikle samspillet og leken, og finne gode løsninger på konflikter. Å forstå kodene i sosialt samspill og lek, er noe mange barn trenger hjelp og støtte fra en voksen for å mestre (Ruud, 2010), og grunnlaget for å utvikle slik sosial kompetanse legges på småbarnsavdelingen.

I tillegg til det relasjonelle er det viktig for barnets trivsel og medvirkning, med et godt og variert fysisk miljø, som støtter og utfordrer barnas lek og utforskning. God gulvplass, tilgjengelig materiale og en god balanse mellom et trygt og et spennende fysisk miljø, er sentrale stikkord her (Løkken, 2000; Sandseter, 2010).

4.3. Hvordan trives ett- til treåringene i barnehagen?

For de yngste barna handler trivsel i stor grad om å få leke, utforske og eksperimentere med basis i egen kropp, og i samspill med andre barn, voksne og det fysiske miljøet. Dette krever bevisste, nærværende og aktive voksne, og omgivelser som både er trygge og som gir barna utfordringer i forhold til deres egne interesser og funksjonsnivå.

Fysisk miljø i barnehagene

Mange barnehager ser ut til å ha tatt til seg kunnskapen om at de yngste barna trenger god gulvplass, leker og utstyr som er tilgjengelige for dem. I mange av barnehagene ser vi små plastsklier, madrasser og store skumputer og baller som barna ser ut til å gledes over å holde på med, både alene og sammen med andre barn. Her ser vi strålende ansikter og kan høre latter blant barna. Også mer tradisjonelle leker som plastdyr, Duplo, togbane, biler, dukker, dukkevogner og dukkeklær, kjøkkenutstyr og kle-seg-ut-klær er populære kilder til konsentrert lek, utforskning og eksperimentering for enkeltbarn og små grupper av barn. Vi ser også hvordan barna klatrer på og gjemmer seg under bord og stoler og inni hyller, og mange små barn ser ut til å trives godt innimellom sko og klær i garderoben. En av garderobene var fylt opp med vogner i den tiden barna ikke sov. Å vandre rundt i dunkel belysning i "jungelen" mellom store vogner og ytterklær var en aktivitet som barna i denne barnehagen så ut til å finne stor glede – og kanskje spenning – ved, til tross for at arealet kanskje ikke var tenkt anvendt på denne måten. Her ser vi Anna på to år:

Anna (f.2009) springer etter Nils ut i garderoben, forbi "sperren" (påkledningsbenken). Jeg ser dem så vidt innimellom alle vognene, de smyger seg innimellom, nesten helt gjemt for hverandre og mitt blikk, jeg hører at de ler høyt, hviner, jeg ser at Anna gjemmer seg inni noen ytterklær, Nils finner henne og tuller med klærne, dytter på henne som er inni dem, det virker som om de har det artig!

Så springer de ut av garderoben, inn i madrassrommet, der holder en voksen og noen andre barn på å bygge et høyt tårn av skumklosser. Anna, fortsatt med kle-seg-ut-kjolen på, springer rett inn i tårnet slik at det raser, hun ler, hun stråler. Den voksne smiler, ser på Anna og sier: "Oj, der kom supergirl!"

Dette er et eksempel på et barn som ser ut til å trives godt i barnehagens frileksperiode. Hun bruker det fysiske miljøet aktivt, springer ut og inn av flere rom og tar i bruk mye ulikt utstyr. Hun er også i positivt samspill med jevnaldrende, og hun blir sett og forstått av en voksen som ikke irettesetter, men ser ut til å beherske et lekende samspill.

I våre observasjoner ser vi at barna har mange og varierte muligheter i barnehagen, og det er lite som ser ut til å hemme deres trivsel hva gjelder det fysiske miljøet. Det er få observa-

sjoner der barna blir hindret i sin lek fordi det fysiske miljøet er tenkt brukt på bestemte måter, slik vi ser det her:

Klara på ett år går forbi Arne (f.2010) der han ligger på madrassen. Hun går mot det store silketeppe som henger på veggen. Hun løfter opp teppet og går bak det. Arne ser mot henne, reiser seg, og går bort til Klara. Så er også han bak teppet, og Klara og Arnes blikk møtes. En voksen kommer bort og viser hvordan teppe skal henge og sier at det kan ramle ned hvis de er bak det.

Hovedinntrykket er at miljøet i barnehagene er godt tilrettelagt for målgruppens lek og utforskning, og dermed vil kunne bidra til trivsel. I kapittel 4.4 viser vi noen sider ved det fysiske miljøet som kan knyttes til de yngste barnas *medvirkning*, og mangel på sådan.

Voksen/barn relasjoner

Barns trivsel vil i svært stor grad avhenge av de voksne og deres kompetanse, lyst og mulighet til å se og være i samspill og dialog med barna. Her ser vi et eksempel på et nært og godt voksen/barn samspill hvor barnet ser ut til å trives godt:

Dag (f.2009) tar med seg boka tilbake til sofaen, klatrer opp i sofaen og setter seg med boka foran seg på fanget. Den voksne kommer og setter seg i sofaen, tar Dag på fanget, setter Dag først på kneet sitt, så i armkroken sin. Den voksne holder boka foran Dag, og begynner å lese og fortelle ut fra boka. Dag peker underveis, den voksne stopper og gjentar det Dag sier. Han peker på trollet og sier troll. Den voksne leser, Dag peker, den voksne peker og gjentar, og Dag gjentar ordene som den voksne leser.

Denne episoden er hentet fra barnehagens frileksperiode. Vi har mange eksempler på slik god, støttende og utvidende samspill mellom voksne og barn. Men vi så også eksempler på det motsatte; hvor små barn vandret rundt alene i frileken uten å inngå i positivt samspill med andre barn eller voksne. Ådne på ett år kan være et eksempel på dette.

Ådne (f.2010) går bort til kjøkkenet og forsøker å få oppmerksomhet fra en voksen. Han peker og lager lyd. Den voksne er opptatt med å rydde etter frokost. Ådne gir ikke opp. Etter flere forsøk på å få den voksnes oppmerksomhet får han en rask klem. "Ska du ikke gå og lek dæ?", spør den voksne. Hun lukter på baken hans men konstaterer at det ikke er noen lukt som tilsier at han trenger ny bleie. To jenter går forbi med vesker. Den voksne foreslår: "Kanskje du ska vær med dem på butikklek?" Ådne følger etter jentene. Han blir stående og se på dem en kort stund, uten at de vier ham noen oppmerksomhet. Så vandrer han videre rundt i lokalet en stund. Ser, observerer og betrakter uten å involvere seg. Han forsøker å ta plass i lekebilen hvor tre andre barn leker. Han blir møtt med et rungende "Nei!" fra barna. Den voksne som fortsatt sitter og synger rett ved reiser seg og sier: "Nei, alle får plass!". Så går hun tilbake og fortsetter syngingen. Ådne blir sittende i bilen og tygge på en leke mens de andre leker videre. Uten ham.

I hele observasjonsperioden på 30 minutter går Ådne rundt alene. Han får ikke hjelp til å komme inn i samspill med andre barn, og ingen av de voksne henvender seg til ham for å skape kontakt, samspill eller dialog rundt et felles fokus. Han blir snakket til, men ikke med. Han blir sett, men ikke forstått og tatt hensyn til. Ådne gråter ikke i denne sekvensen, han uttrykker ikke sinne eller frustrasjon, men vår tolkning ut fra teoriene over tilsier at Ådne ikke trives optimalt i denne situasjonen, og at dette ikke er et godt psykososialt miljø.

I voksenstyrte aktiviteter, der barn og voksne ofte er tettere på hverandre, så vi også eksempler på både gode og mindre gode samspill mellom barn og voksne. Vi observerte koselige samspill på stallebordet, og bleieskift som foregikk nesten uten blikkontakt, der bleien ble skiftet og barnet ble vasket raskt og effektivt. Det samme var tilfelle under på- og avkledning og ved måltidene. Vi vil også påpeke at det flere steder ble observert en del venting i forbindelse med måltidet.

Måltid er en stor del av dagen på en småbarnsavdeling/base, ofte spiser barna både frokost, lunsj og frukt- eller yoghurtmåltid i barnehagen. Måltidet er en god anledning for barn og voksne til å være nær hverandre og snakke sammen med et felles fokus. Vi har observasjoner av dette, hvor vi ser at barna trives godt. Samtidig så vi at flere steder ble måltidet et sted for spising, ikke sosial interaksjon og glede mellom barn og voksne.

Adam (f.2010) blir uten et ord løftet ned i en lav bøylestol. Deretter får han, uten ord, utdelt en tutkopp med vann, og han tar tak i den og drikker. Så blir et brett med påsmurte halve brødskeer sendt rundt, og Adam forsyner seg med ei skive med hvitost og paprika. Han tar av paprikaen og tar den mot munnen og tilbake og ser på den før han legger den fra seg på bordet. Spiser brødskeia mens han ser på to jenter som sitter ved samme bord. Han gjør samme frem og tilbake-bevegelse med hodet som dem. Brettet sendes rundt igjen og han forsyner seg med en skive med salami og agurk. Adam putter agurken raskt i munnen og den voksne kommenterer at han ville ha agurken. Det ser ikke ut som Adam merker seg ved det. (...) "Mer" sier han mens han tygger det siste fra skiva. "Du må tygge ferdig" får han til svar. Han ser på den voksne som spiser sin mat. Så tar han sidemannen sin skorpe, spiser litt på den mens han ser på den voksne. Den voksne ser det og sier "Hvem sin mat har du tatt nå da?" Men han får ikke tilbud om mere, den siste skiva på brettet tok jenta ved siden av, mens Adam så med lange øyne etter skiva og så på jenta.

I barnehager hvor barna enten blir sittende uten å være i kontakt med voksne eller barn gjennom store deler av måltidet, eller at den kontakten som foregår er en enveis irettesetting, spørsmål der man ikke forventer svar eller lignende, vil nok ikke trivselen være optimal for barna.

Samlingsstund er i tillegg til måltid den voksenstyrte aktiviteten som vi har flest observasjoner fra. Hovedinntrykket er at samlingsstunden på småbarnsavdeling/base er noe de yngste barna setter stor pris på. Barn og voksne synger og leker "Bjørnen sover" og andre bevegel-

sesleker, og barna ser ut til å gledes over denne type samling hvor de voksne helt tydelig legger til rette for aktiviteter som fenger barna:

Så er det samlingsstund. Barna får bestemme sanger. Dag (f.2009) tar hånda foran munnen, smiler og gir ut et lite iik, han ser veldig spent ut. Ei jente foreslår Bæ bæ lille lam. Dag ser rett fram, fokus, synger med. Den voksne spør videre om noen har en sang de vil synge. Dag reiser seg og tramper tungt, kroppen disser opp og ned i sakte kino liksom. Han sier "Finefan, finefan". Den voksne sier "En elefant kom marsjerende", og Dag er i bevegelse før sangen starter. Alle barna er på gulvet og er i sangen, synger og beveger seg, eller bare beveger seg. Det kikkles på hverandre og det kikkles på egne føtter. Rett før sangen er ferdig lager Dag klatrebevegelser med fingrene, og den andre voksne sier "Lille Petter edderkopp".

Samlinger av denne typen hvor barn og voksne samles på gulvet, har et felles fokus og en felles intensjon om å ha det artig, ser det ut til at de yngste liker svært godt.

Trivsel i barn/barn samspill

I observasjonene så vi flere eksempler på barn, da særlig toåringer, som lekte sammen og så ut til å gledes stort ved det. Barn som kledde seg ut sammen, som "laget mat" og lekte oppi kasser og små vogner, som klatret på stoler sammen og hoppet på madrasser sammen. Anne, under avsnittet om fysisk miljø er et godt eksempel på at barn ønsker å ha kontakt, å utvikle et lekende og eksplorerende samspill. Her et eksempel på det samme fra et måltid:

Et barn som sitter ovenfor Ola (f.2009) begynner å tromme i bordet mens hun venter på maten. Trommingen smitter og de andre barna blir med. Ola observerer de andre barna mens han trommer forsiktig i bordet. "Nei, sånn kan dere ikke sitte!", sier den voksne med kraftig stemme. Barna blir bedt om å ha hendene under bordet og den voksne drar i gang en rituell sang.

Her ser vi hvordan barna forsøker å etablere et slags musisk samspill eller "symfoni" av tromming på bordet mens de venter på maten, noe som er et velkjent fenomen blant ventende småbarn (Løkken, 2000). En form for samspill som er mulig når en skal sitte stille og vente sammen, og en ikke har verbalspråk som er egnet for samtaler.

Dessverre ser vi her at denne formen for samspill ikke blir forstått som meningsfull og viktig av den voksne, og blir stoppet. Dette ser vi flere eksempler på i observasjonene. Både at samspill blir stoppet, men også at de ikke blir hjulpet i gang, slik vi så av eksempelet med Ådne: "Ska du ikke gå og lek dæ?" sier den voksne til ettåringen, men uten aktivt å hjelpe barnet inn i samspill med jevnaldrende.

Barn som er i samspill med andre barn ser ut til å trives godt med dette, de har ofte et konsentrert eller muntert ansiktsuttrykk, hvor fokus er på den andre og dennes handlinger og aktiviteter, samtidig som de bidrar med innspill selv. Som vist innledningsvis er jevnaldrings-

relasjoner viktige for barns trivsel og opplevelse av mening. Hvis voksne ikke har kompetanse på dette, kan de uten å ville det ødelegge for barns egne forsøk på samspill og dermed for barns trivsel i barnehagen.

4.4 Hvordan medvirker ett- til treåringene i barnehagen?

Medvirkning og innflytelse for små barn handler i hovedsak om å bli sett, forstått og tatt hensyn til; altså en relasjonell forståelse av begrepet. Det er dette som vi vektlegger som det viktigste for barns muligheter til å være aktivt handlende subjekt i barnehagen. Men det fysiske miljøet spiller også en rolle i å fremme eller hemme barnets medvirkning, noe vi så i observasjonene.

Fysisk miljø og medvirkning

Når vi ser på det fysiske miljøet i barnehagene, er det tydelig at det de fleste steder er tenkt på at leker og utstyr skal være tilgjengelig for de yngste, noe som kan forstås innenfor en medvirkningsdiskurs. Men det er noen unntak. Bøker er i mange av barnehagene fortsatt plassert i hyller høyt oppe, gjerne synlig, men utilgjengelig for barna selv. Vi har observasjoner av små barn som strekker seg etter bøkene men som ikke blir sett av en voksen, og som dermed ikke får sjansen til å se i bøker. Mer avansert formingsutstyr, maling, sakser, lim osv. er heller ikke tilgjengelig for barna uten at de er sammen med en voksen, men dette er mer forståelig da denne type utstyr krever voksen tilstedeværelse, tilrettelegging og veiledning på en annen måte enn bøker.

Noen av barnehagene har også rom som er stengt for barna. Rom som er avstengt for barna er ofte et praktisk anliggende, et ønske om å samle barna på et oversiktlig areal, eller en avgrensning for å danne smågrupper (Seland, 2009). Dette er i seg selv ikke problematisk, da de yngste barna ofte er mest opptatt av det som skjer rundt seg, i umiddelbar nærhet og innenfor synsvidde, og en begrensning av areal og antall barn kan være et pedagogisk valg. Men vi har et par observasjoner av små barn som lar seg distrahere av dører med glass. Her er et eksempel hvor Espen (f.2010) er sammen med andre barn og voksne inne på et stort rom med madrasser, skumklosser og sklie. Espen ser ut til å trives godt, han utforsker rommet og utstyret, men:

Innimellom går han bort til døra, kikker ut på barna i baserommet, og hver gang noen går ut stimler han og noen andre barn sammen foran døra. Han blir stående der litt, kikker ut, prøver å åpne døra ved å strekke seg på tå, klarer det nesten. En voksen sier: Nei Espen, du skal ikke ut enda. Han ser på den voksne, slipper døra og går tilbake til klossene og sklia. Det samme skjer flere ganger. Ved døra er det en lysbryter. Han begynner å slå av og på lyset, han får beskjed av en voksen om ikke å gjøre det. Han ser på den voksne og slutter. Blir stå-

ende å se ut døra. En av gangene sutrer han litt når han får høre at han ikke får gå ut enda. Blir stående helt stille med armene opp til øynene.

Her ser det ut som om Espen blir forstyrret av de mulighetene han ser utenfor døra, gjennom glassvinduet. Han signaliserer gjennom å stå der og ved å prøve å åpne døra at han gjerne vil ut dit. Dette blir han hindret i av den voksne, som vil at han fortsatt skal være i samme rom. Her ser vi hvordan glassflater, som gjerne preger nye barnehagebygg, i noen tilfeller kan forstyrre barn i sin lekende utforskning og jevnaldringssamspill. Medvirkning handler som tidligere nevnt ikke om at barn skal få gjøre som de vil, men her innbyr det fysiske miljøet til deltagelse i aktiviteter utenfor barnets rekkevidde. En kan si at bygget legger opp til en form for medvirkning, eller valgfrihet, som det kan være vanskelig for de ansatte å innfri ut fra pedagogiske grunner, her skjermet lek i en mindre gruppe. Slik kan det fysiske miljøet skape pedagogiske dilemmaer og barn som blir forstyrret der hensikten var medvirkning og inspirasjon.

Et annet trekk ved det fysiske miljøet er tripp-trapp-stoler eller lignende og høye bord som hindrer barnet i fritt å kunne bevege seg uten hjelp. Vi ser at mange barnehager har skiftet ut en del av disse, med lave stoler og bord hvor barna får større mulighet til å sette seg ned ved og reise seg fra bordaktiviteten på egen hånd. Der barnehagen har beholdt den høye stolen blir barnet, da særlig ettåringen, avhengig av en voksen for å sette seg ved eller forlate bordet på grunn av en bøyse, sele eller lignende. Dette er ofte legitimert i ergonomi (høye bord pga. de voksnes rygger) og sikkerhet (bøyse og sele for at barnet ikke skal falle ned). Vi ser i observasjonene hvor viktig det er at de voksne her følger nøye med på barnas signaler i forhold til om de ønsker å sitte ved bordet eller ikke, for å ivareta barnets muligheter for innflytelse på situasjonen også med denne type stoler. Der barnets signaler ikke blir sett og forstått, får det heller ingen innvirkning på egen situasjon.

Voksen/barn samspill

Når det gjelder sammenhengen mellom små barns medvirkning og den voksens blikk, forståelse og handling, har vi flere gode eksempler. Vi husker eksempelet med hvordan Dag som leser bok og deltar i samlingsstund får medvirke. Her ser vi hvordan Merete får innflytelse på sin egen påkledding:

Den voksne løfter Merete (f.2010) ned fra fanget og går ut i garderoben og henter klærne hennes. Når klærne legges ned på gulvet, setter Merete seg raskt ned og begynner å ta tak i regnbuksa. "Vil du ta på varmedressen sjøl?" spør den voksne. "Ja!" svarer Merete, tar tak i varmedressen, prøver å plassere bena inn i den, men får det ikke helt til, hun ser opp på den voksne som sitter på kne ved siden av henne. Hun ser på henne og sier: "Trenger du litt hjelp?" Merete fortsetter å se på henne. "Jeg kan hjelpe deg". Så får hun hjelp til å ta på varmedressen mens hun fortsatt sitter på gulvet. Merete hjelper til med kroppen. Så griper hun tak i regnbuksa igjen, og begynner konsentrert å arbeide med låsen til selen. Den voksne sit-

ter og ser på en liten stund, så sier hun: "Skal du ikke ta den på deg nå?", men Merete sier nei. Den voksne lar henne sitte litt til å fikle med låsen. Så sier hun: "Nå må du kle på deg". Merete sier nei, men begynner allikevel å hjelpe til med kroppen når den voksne trekker buksen på henne.

Dette er et fint eksempel på en voksen som lytter til barnets signaler, tar seg god tid, lar henne prøve selv, er tilgjengelig og hjelper, og til slutt sier at "Nå må du kle på deg", for det er som oftest begrenset hvor lenge en kan sitte med ett barn på denne måten i en travel hverdag. Slik kan medvirkning praktiseres i hverdagen.

Men vi så også situasjoner der barn ikke fikk særlig innflytelse på situasjonen, noe observasjonen av Bernt nedenfor kan illustrere:

Bernt (f.2010) bærer en liten bok med seg. Den voksne løfter Bernt opp på stellebenken og tar av ham klærne. De sier ingenting til hverandre. Den voksne arbeider raskt og tar ikke initiativ til noe samspill med Bernt. Bernt holder boken sin, kikker ut i rommet. (...) Etter at bleien er skiftet og klærne er tatt på blir Bernt løftet ned på gulvet. Han står nede ved føttene til den voksne. Han holder fortsatt i boka og han kikker opp mot den voksne. Den voksne sier fortsatt ingenting men vasker og rydder effektivt på stellebenken. Den voksne signaliserer at de skal gå ut fra badet. Bernt følger etter henne. Hun går ut av badet og involverer seg umiddelbart med et annet barn. Bernt ser forvirret ut. Han kikker etter den voksne som brått ble borte. Han tar boken i munnen. Han blir stående et øyeblikk. Han setter seg og utforsker boken.

Bernt får ikke fanget den voksnes oppmerksomhet, klarer ikke å etablere et felles fokus rundt boken han bærer på. Her ser vi hvordan han ikke får anledning til å medvirke til utformingen av sitt hverdagsliv, han kan ikke velge å bli lest for, fordi han faktisk ikke blir sett og forstått, selv om intensjonene som han uttrykker gjennom kroppen kan sies å være ganske tydelige. Etter å ha vandret alene rundt en liten stund, skjer dette med Bernt:

Bernt beveger seg ut i et annet rom. Han oppdager et bord hvor to barn sitter og tegner. (...) Bernt lager klynkelyder og peker mot de som tegner. Det ser ut som han også vil tegne. En voksen, som sitter et par meter lenger bort, ser hva som skjer. Hun reiser seg og går fra byggeaktiviteten hun har med tre andre barn. Hun går bort til Bernt og sier: "Nei, du kan ikke tegne, det er de største barna som skal tegne nå". Han hamrer i bordkanten og kommuniserer tilsynelatende at han ikke liker responsen han får. Den voksne bærer ham med seg, setter ham på fanget sitt og fortsetter byggeaktiviteten. Hun holder opp byggeklosser og Lego foran ham og forsøker å få oppmerksomheten hans bort fra tegnebordet. Bernt sitter i fanget hennes men uten å vie aktiviteten hun foreslår noe oppmerksomhet. Han kikker mot bordet hvor tegningen foregår.

Her ser vi hvordan en voksen ser og forstår hva Bernt vil, men hun velger ikke å ta hensyn til det. Hvorfor vet vi ikke, men hun forklarer det selv overfor Bernt med at "det er de største barna som skal tegne nå". Uansett blir Bernt hindret i å gjøre noe han tydeligvis har lyst til, uten at dette ser ut til å være pedagogisk begrunnet. Det var god plass rundt bordet, og de

to barna uttrykte ikke motvilje mot at Bernt skulle sette seg ned sammen med dem. Når de voksne ikke ser barnas små signaler, eller velger ikke å ta hensyn til dem, får ikke barnet innflytelse og medvirkning ut fra sine forutsetninger.

Medvirkning og barn/barn samspill

Medvirkning i barnehagen for barn vil også handle om å kunne velge å være sammen med en venn, velge å være i samspill med andre barn, og det å ha innflytelse i leken. Som vi så i observasjonen av Ådne på ett år, ble han oppmuntret av den voksne til å leke, men han fikk ikke noen hjelp til å ta kontakt og etablere et felles fokus med de lekende barna:

Han forsøker å ta plass i lekebilen hvor tre andre barn leker. Han blir møtt med et rungende "Nei!" fra barna. Den voksne som fortsatt sitter og synger rett ved reiser seg og sier: "Nei, alle får plass!". Så går hun tilbake og fortsetter syngingen. Ådne blir sittende i bilen og tygge på en leke mens de andre leker videre. Uten ham.

Mange barn, og særlig de yngste og de med svak lekkompetanse, vil være avhengige av en voksen for å komme med i leken. Når de ikke får denne hjelpen, vil de heller ikke få reell innflytelse over områder som de selv opplever som viktige, det å være i samspill med andre. Vi ser også, på samme måte som under avsnittet om barn-barn samspill og trivsel, at noen voksne stopper barns forsøk på å lage positive jevnaldringsrelasjoner:

Ola (f.2009) blir plassert i en stol. Han signaliserer at han vil sitte sammen sin bror. Den voksne sier at det får han ikke fordi da begynner de bare å "tulle". Ola aksepterer dette og vender oppmerksomheten mot maten.

Det kan virke som om alle barnehagene setter pris på at barna leker, leken blir sjelden avbrutt når den er i gang. Men den må foregå på bestemte måter og steder og til bestemte tider. Matbordet er et sted hvor humoristiske og lekne, eller kreative innslag ofte ikke blir tolerert. Medvirkning rundt matbordet handler flere steder om å få velge hvilken av brødsnivene på fatet du vil ha, og om du skal ha mer drikke eller ikke, og ikke om hvordan samspillet mellom jevnaldrende eller barn og voksne skal foregå.

5. Fire- til seksåringenes perspektiv på trivsel, relasjoner og medvirkning

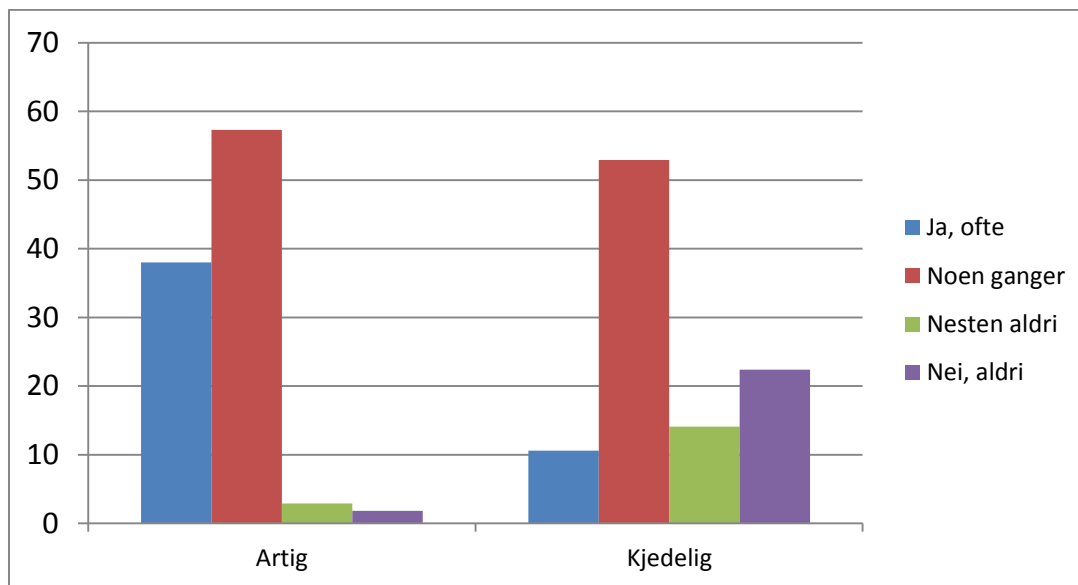
I dette kapitlet ser vi på hvordan barn i aldersgruppen 4-6 år opplever trivsel, sosiale relasjoner og muligheter for medvirkning i barnehagen. Resultatene er innhentet ved hjelp av strukturerte intervjuer med 171 barn født i 2006, 2007 og 2008, hvor forskeren gjennom samtalen fortløpende har registrert barnas svar og oppfatninger omkring disse temaene i et elektronisk spørreskjema. I tillegg presenteres data fra kvalitative intervju med 18 barn.

Først presenteres deskriptive data og sammenhenger mellom trivsel, medvirkning og sosiale relasjoner for hele barnegruppen. Deretter presenteres korrelasjonsanalyser for å gi et bilde av hvilke andre opplevelser og forhold ved barnehagen, som henger sammen med barnas vurdering av trivsel, sosiale relasjoner og mulighet for medvirkning. Til slutt ser vi på hvordan barns vurdering av de samme forhold varierer etter kjønn, alder og barnehagetype. Data fra de kvalitative intervjuene med 4-6 åringene presenteres underveis som en utdyping av de kvantitative dataene.

Barna som deltok i de strukturerte intervjuene (N=171) er jevnt kjønnsfordelt (51,5 % jenter og 48,5 % gutter). Flest barn født i 2006 (48,5 %) deltok, det var 31,6 % barn født i 2007 som deltok og færrest barn født i 2008 (19,9 %) deltok. Ikke alle barna ville svare på alle spørsmålene, derfor varierer N-tallet i datapresentasjonene.

5.1 Barns opplevelser av trivsel i barnehagen

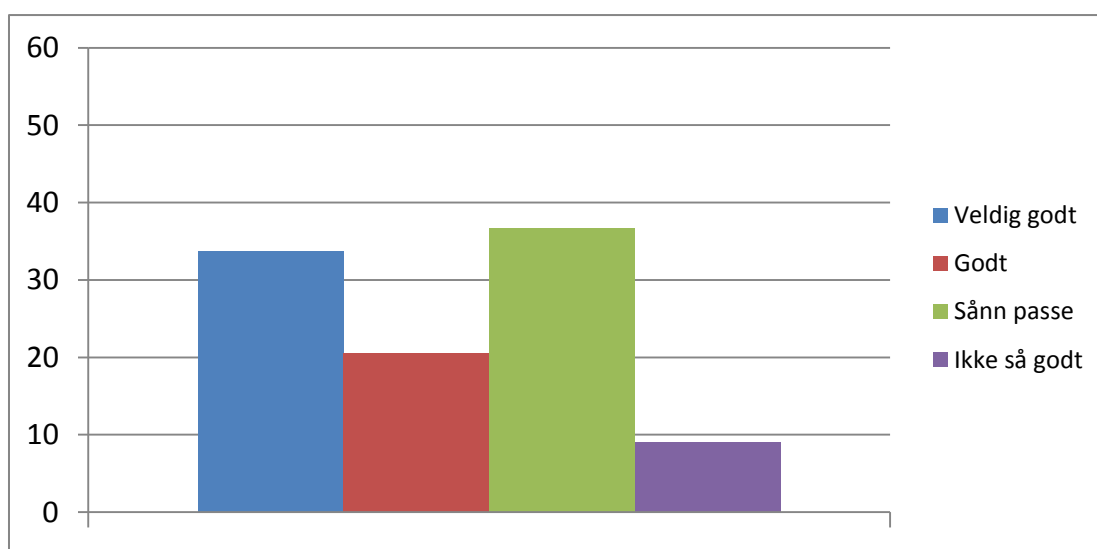
Barna ble i begynnelsen av intervjuet spurt om de syntes det var artig i barnehagen, og deretter om de syntes det var kjedelig i barnehagen. Disse spørsmålene kom tidlig i samtalen, og det er derfor viktig å huske at kanskje ikke alle barna ennå var helt fortrolig med intervju-situasjonen og spørsmålsformuleringene. Likevel kan vi se av figur 5.1 at barna opplever at det både er artig og kjedelig i deres barnehagehverdag. Mange nyanserte svaret sitt på disse spørsmålene med at "det er litt begge deler".

Figur 5.1 Barns vurdering av om det er artig og kjedelig i barnehagen. Prosent. N=171.

Selv om barna opplever at det er både artig og kjedelig å være i barnehagen så ser vi at 38 % synes det ofte er artig, mens bare 10 % synes det ofte er kjedelig. Barna opplever altså at barnehagen er både artig og kjedelig, med en tendens til at det er litt mer artig enn kjedelig.

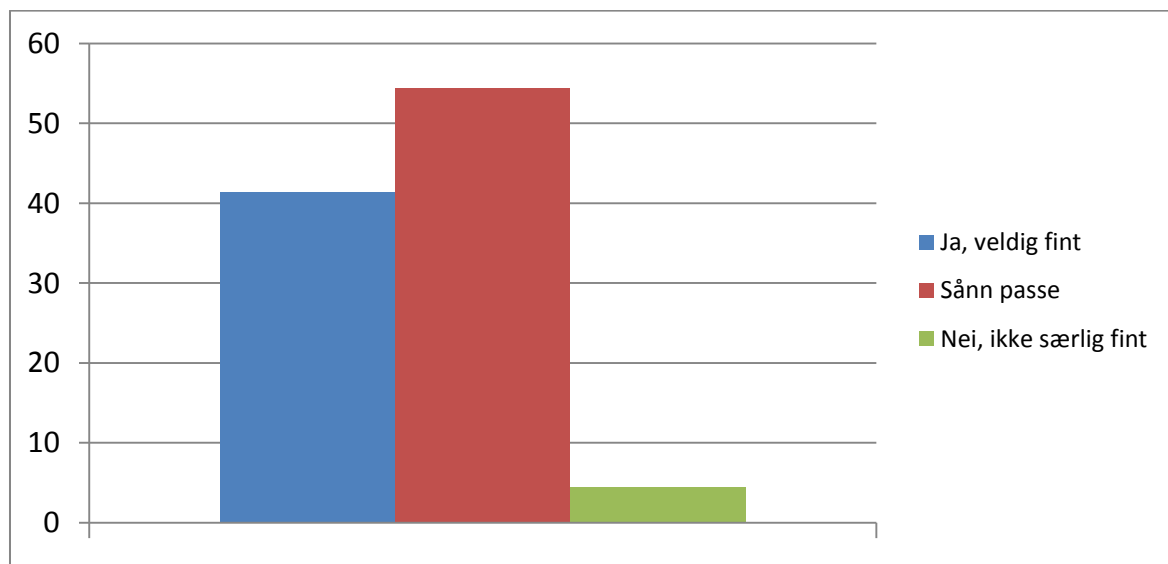
Barna fikk en stund ute i intervjuet også andre spørsmål om generell trivsel i barnehagen. Vi ventet med å ta opp disse spørsmålene til barna hadde blitt litt mer komfortabel og vant med intervjusituasjonen og vår måte å stille spørsmålene på. Et av spørsmålene var; om de liker å gå i barnehagen?

Figur 5.2 Barns vurdering av hvordan de liker å gå i barnehagen. Prosent. N=166.

Vi ser av figur 5.2 at det er noe spredning i barns svar på om de liker å gå i barnehagen. Det er 34 % som forteller at de liker det veldig godt, og 20 % som liker det godt. Det er imidlertid hele 37 % av barna som bare liker det sånn passe, og 9 % liker ikke så godt å gå i barnehagen. Selv om det er mange barn som liker det godt, så er det en forholdsvis stor andel som enten bare liker det sånn passe eller ikke så godt å gå i barnehage. I en analyse av samvariasjon mellom svarene på dette spørsmålet og svarene barna gir på spørsmål om det er artig og kjedelig i barnehagen, ser vi at de som liker best å gå i barnehagen også svarer at de synes det er artig i barnehagen ($r = .328$, $p < .000$), og at det er en tendens til at de som liker dårligere å gå i barnehagen også synes det er mer kjedelig i barnehagen ($r = .146$, $p = .061$) selv om dette ikke er statistisk signifikant. Det ser altså ut til at de som liker å gå i barnehagen også synes det er artig i barnehagen, mens de som ikke liker å gå i barnehagen synes det er mer kjedelig i barnehagen.

Et annet spørsmål som omhandlet barnas trivsel generelt var om de synes barnehagen deres er et fint sted å være for barn. Dette inkluderer en mer helhetlig vurdering av barnehagen fra barnas side, hvor de gir uttrykk for både hvordan de liker det fysiske miljøet og det som skjer der daglig. Vi ser av figur 5.3 at også her er barna noe spredt i sin vurdering av barnehagen. Over halvparten av barna (rundt 55 %) synes barnehagen deres er et "sånn passe" sted å være for barn, mens 41 % synes det er et veldig fint sted for barn. Et fåtall mener også at det ikke er noe særlig fint sted å være for barn.

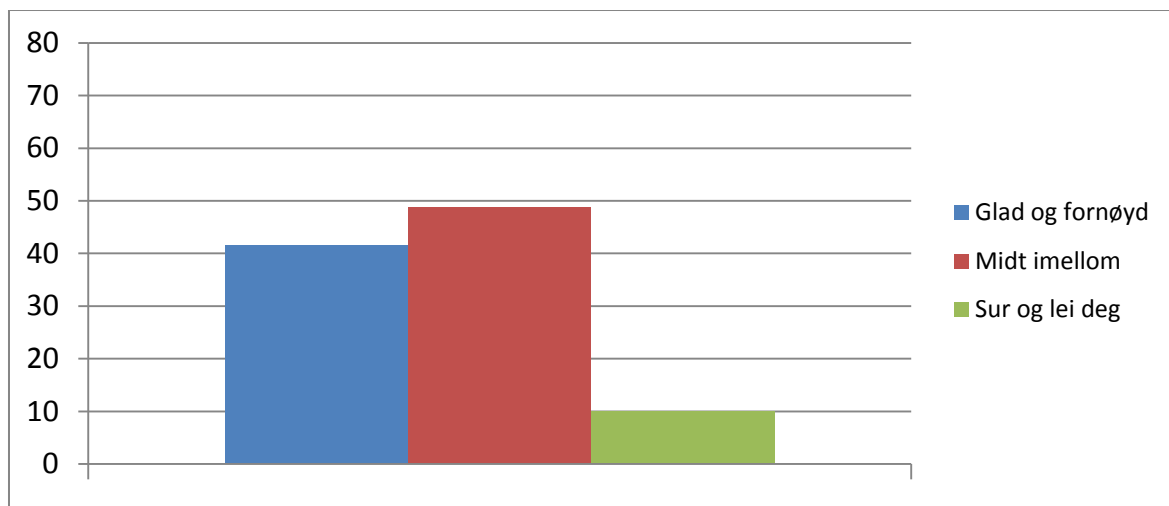

Figur 5.3 Barnas vurdering av om barnehagen er et fint sted å være for barn. Prosent. N=160.

En korrelasjonsanalyse viser at de som opplever barnehagen positivt også opplever å ha det artig i barnehagen ($r = .266$, $p < .01$). Det er også en signifikant samvariasjon mellom det å

liker å gå i barnehagen og at de synes barnehagen er et fint sted å være for barn ($r = .347$, $p < .000$).

Vi ønsket også å få et inntrykk av hvordan barna har det når de er i barnehagen som et uttrykk for generell trivsel. Barna fikk spørsmål om de var mest glad og fornøyd, sur og lei seg eller midt i mellom når de er i barnehagen. Vi ser av figur 5.4 at svarene her, i likhet med de foregående spørsmålene, tyder på at barna har ulike opplevelser.

Figur 5.4 Barns vurdering av egen sinnstemning når de er i barnehagen. Prosent. N=162.

Selv om mange (41 %) forteller at de er mest glad og fornøyd når de er i barnehagen så er det også her rundt halvparten (49 %) som forteller at de er sånn "midt i mellom". Det er også 10 % av barna som forteller at de er mest sur og lei seg i barnehagen. Også i dette tilfellet viser korrelasjonsanalysene at de som vurderer at de er mest positive når de er i barnehagen også opplever barnehagen som artigere ($r = .263$, $p < .01$) og at de som vurderer at de er mest negative når de er i barnehagen også opplever barnehagen som kjedeligere ($r = .265$, $p < .01$). Dette spørsmålet korrelerer også signifikant med hvordan de liker å gå i barnehagen ($r = .368$, $p < .000$) og om de synes barnehagen er et fint sted å være for barn ($r = .343$, $p < .000$).

Det er altså verdt å merke seg at selv om en god del barn opplever det positivt å gå i barnehagen så er det et betydelig antall som synes det bare er sånn passe, og opp mot 10 % som ikke trives så godt i barnehagen. I de kvalitative intervjuene ble barna spurt om hva som kunne bidra til deres trivsel og Janne og Mons har svart dette på hva som var artig å holde på med i barnehagen:

Intervjuer: Hva synes du er mest artig å holde på med i barnehagen?

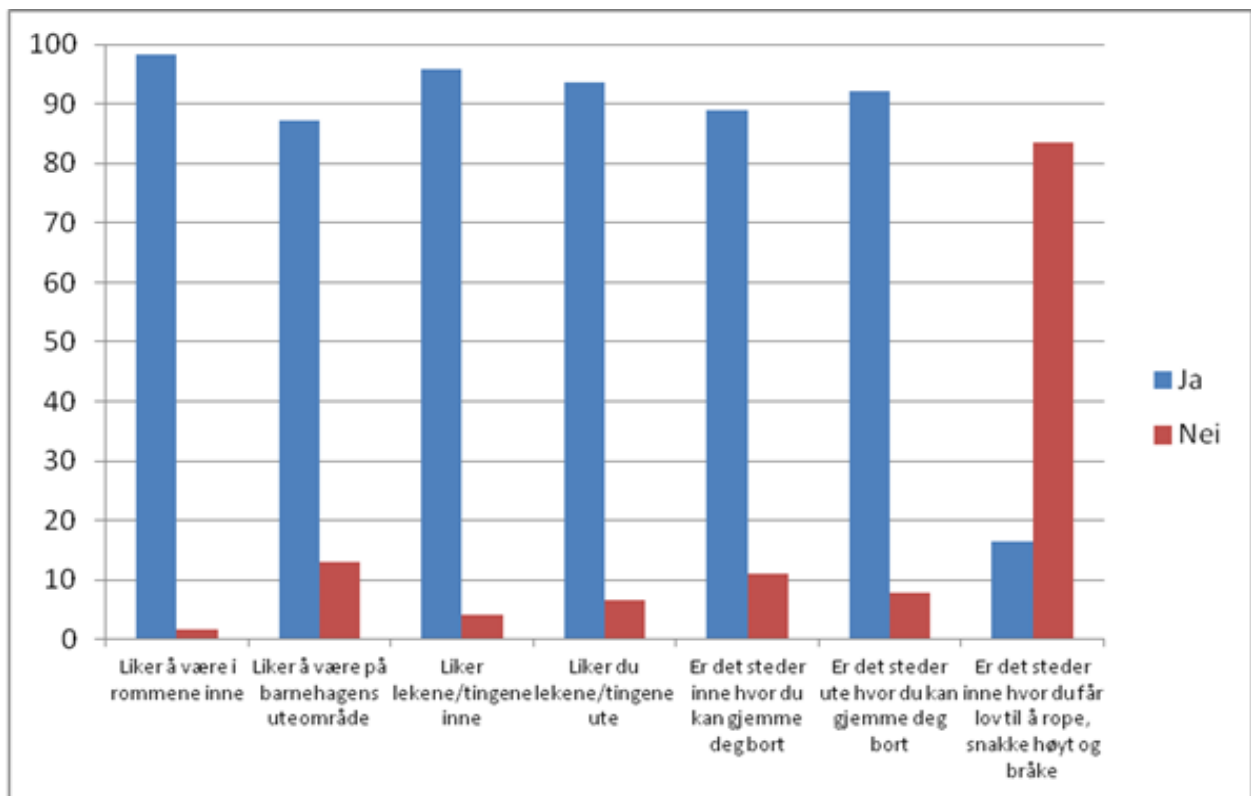
Janne: Mmmm... Alt mulig. Leik på legorommet, leik på duplorommet og (nøler, tenker) tegne, og så like æ å leik på gulerommet. Der herjer vi og leker! Og så bygger vi hus.(...)

Intervjuer: Hva syns dere om samlingsstund, er det artig eller kjedelig?

Janne: Jeg syns det er kjedelig. At når dem leser bok, så syns æ det er veldig kjedelig å sitte i ro.

Mons: Eeee, det er å leke, og leke med hverandre og leke sura [sisten] for det er så gøy! (...) Da liker jeg å bygge med klosser, kjøre med biler og kjøre ned hoppet og leke med dinosaurer og.... (...)

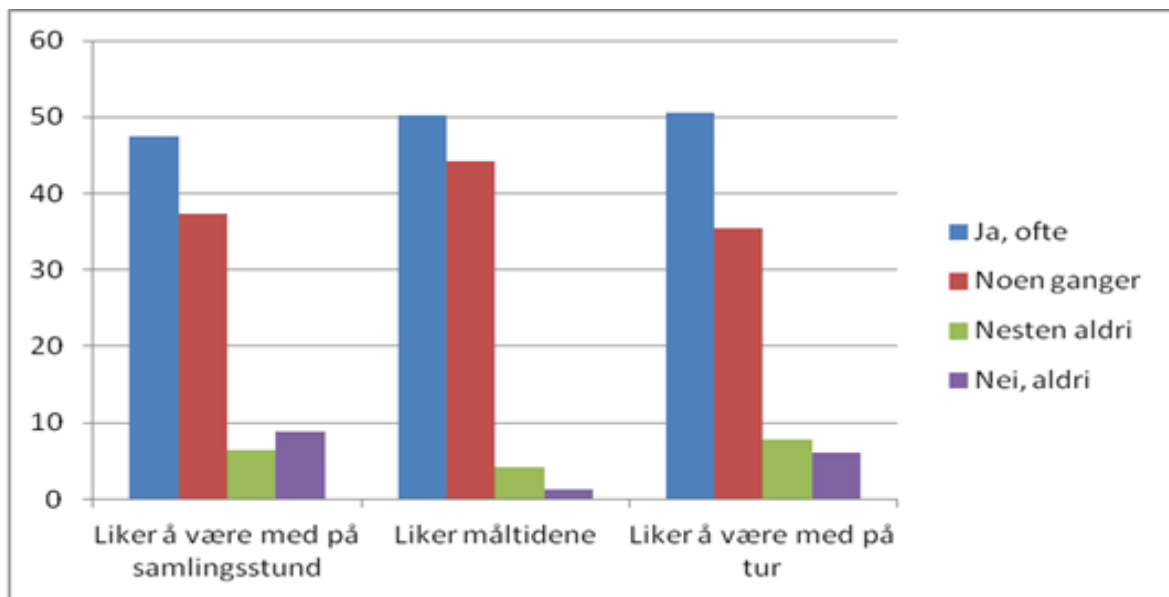
Vi var også opptatt av hvordan barna vurderte det fysiske miljøet i barnehagen. Vi ser av figur 5.5 at en overvekt av barna hadde en positiv oppfatning av det fysiske miljøet.

Figur 5.5 Barnas trivsel og det fysiske miljøet og materialene i barnehagen. Prosent. N>167.

De aller fleste barna (87-98 %) liker det fysiske miljøet og materialene (leker og inventar) både inne og ute i barnehagen. Det er imidlertid få som opplever at de har steder hvor de kan få lov til å rope, snakke høyt og bråke innendørs i barnehagen.

Både innelek og utelek er viktige deler av barnehagelivet, og samlingsstund, måltider og turer er vanlige aktiviteter. Vi ønsket svar på hvordan barna liker disse aktivitetene.

Figur 5.6 Hvordan barna liker samlingsstund, måltider og turer i barnehagen. Prosent. N>166.

Vi ser av figur 5.6 at rundt halvparten av barna ofte liker både samlingsstund, måltider og turer, og at mer enn en tredjedel liker dette noen ganger. Det er få som aldri liker disse aktivitetene, men vi kan merke oss at det er 9 % som aldri liker samlingsstunden og 6 % som aldri liker å være med på tur. Hovedinntrykket er likevel at de fleste barna liker disse aktivitetene.

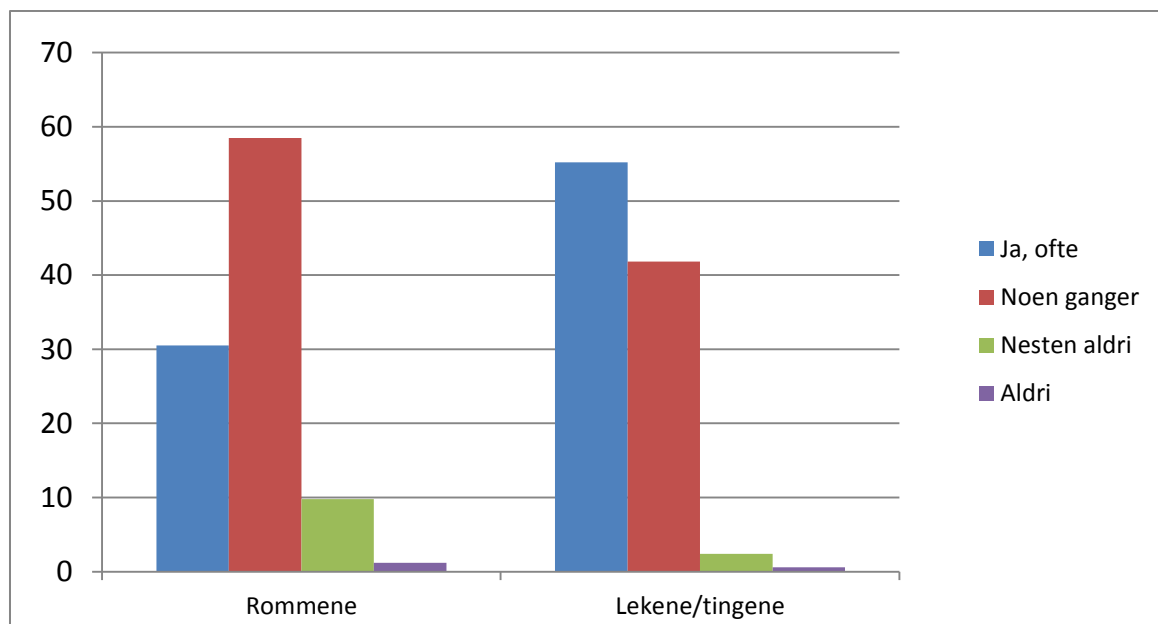
I de kvalitative intervjuene med utvalgte barn (N=18) var også trivsel i barnehagen et sentralt tema, og barna fikk blant annet fortelle om hva de syntes var artig og kjedelig eller dumt når de var i barnehagen. Det som er artig i barnehagen er i hovedsak mange ulike former for lek, slik som rollelek i mange varianter, dukkekroken, lek med lego, biler og dinosaurer og andre ting. De synes også det er artig å tegne, perle, holde på med leire, spille spill, puslespill, lese bok og høre på musikk. Mange nevner også fysisk/motorisk lek og herjelek både inne og ute. I utetiden synes barna at det artigste er lek i sandkassa, disse/huske, skli på rutsjebane, sykling og lek i vanddammer, samt det å hoppe, hinke, rulle og klatre. Det som fremtrer som et viktig element for barna i alle disse ulike typene lek er at de gjør det sammen med vennene sine. Det ser altså ut til at både aktiviteten og relasjonene er viktig for barna.

Det barna trekker frem som kjedelig eller dumt i barnehagen er samlingsstund, fordi de må sitte stille så lenge, det å være ute når det er regn og kaldt, det å måtte gå langt på tur, at de må rydde, og når de har gruppeaktiviteter hvor de må rekke opp hånda.

5.2 Barns opplevelser av medvirkning i barnehagen

Barns opplevelse av medvirkning i barnehagen handler like mye om å bli sett, hørt og forstått som at man får lov til å være med å bestemme. Vi har i dette prosjektet forsøkt å kartlegge helheten i medvirkningsbegrepet gjennom å snakke med barna om både hva de får være med å bestemme, men også opplevelsen av hvordan de blir møtt av de ansatte i barnehagen.

En del av barns medvirkning er deres mulighet til å få bruke det barnehagen har å tilby av rom og materialer fritt uten å måtte spørre eller å bli begrenset i deres lek og utforskning. Dette vil gi barna en følelse av å selv være i stand til å velge sin bevegelse i og mellom rommene i barnehagen og å velge selv hva de ønsker å gjøre der.

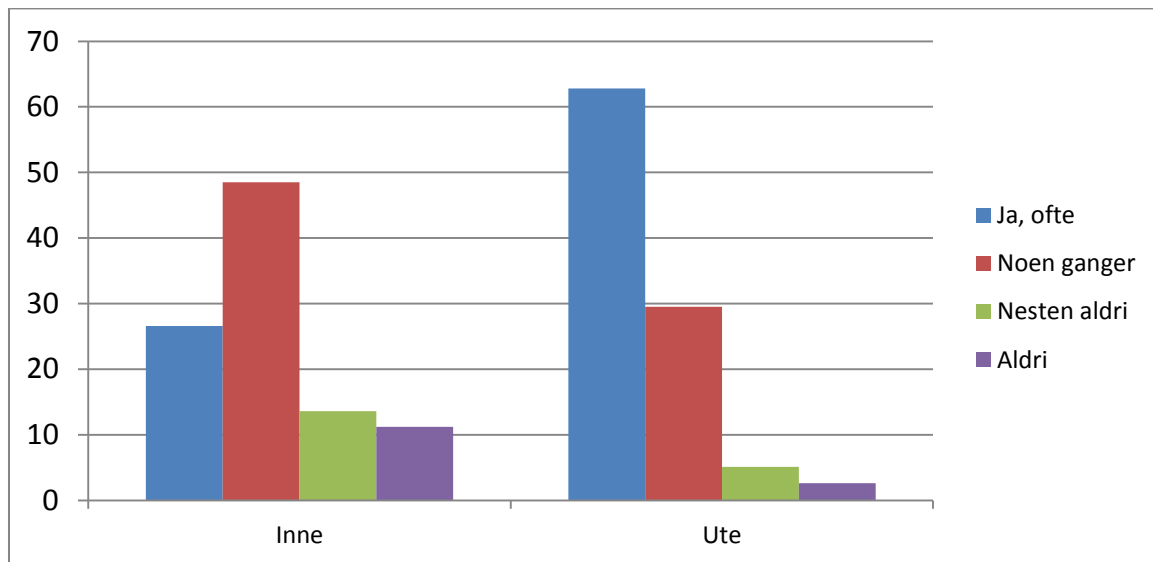

Figur 5.7 Barnas vurdering av om de får lov til å bruke alle rommene og lekene i barnehagen når de vil. Prosent. N>164.

Vi ser av figur 5.7 at en overvekt av barna opplever å kunne bruke alle rommene og materialet i barnehagen enten ofte eller noen ganger. Det er en tendens til at de i større grad opplever å ha fri tilgang til lekene og tingene, enn det å kunne bruke rommene i barnehagen som de vil, men det er svært få (rundt 1 %) som forteller at de aldri har mulighet til å bruke verken rommene eller materialet når de vil. Det ser altså ut til at barna stort sett opplever at de har en forholdsvis fri tilgang til rom og materialer i barnehagen.

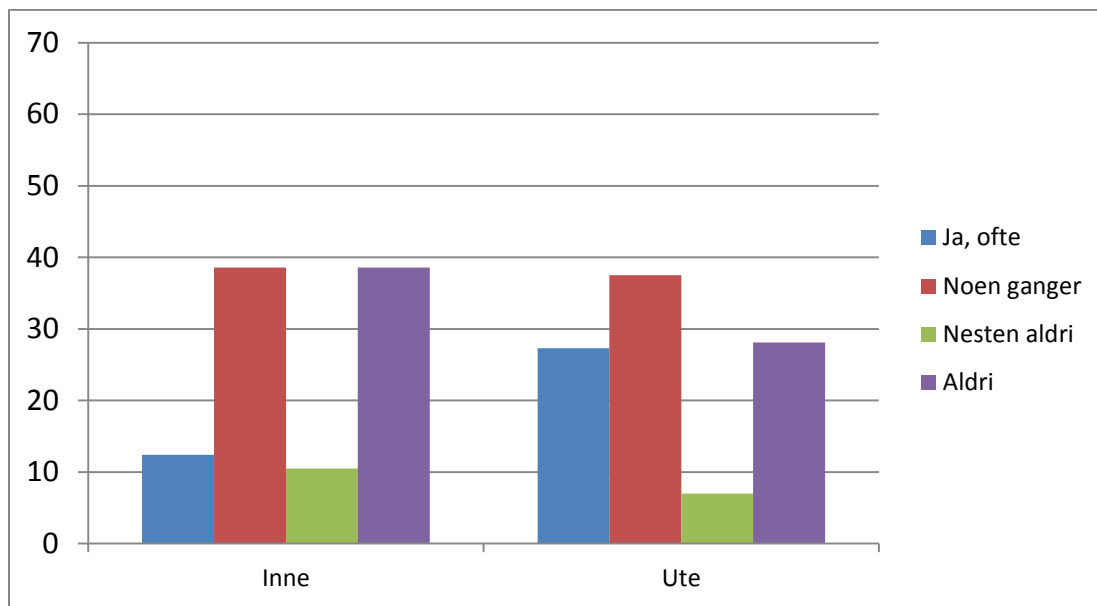
Vi ønsket også å få barnas opplevelse av deres mulighet til å påvirke sin egen barnehagehverdag, gjennom å ha medbestemmelse i de aktivitetene de skulle holde på med

både ute og inne i barnehagen. Vi var også interessert i om vurderingen av denne formen for medvirkning var den samme for inne- og uteaktiviteter. Figur 5.8 viser at det er forskjell på barnas medbestemmelse inne og ute.

Figur 5.8 Barnas vurdering av medbestemmelse inne og ute i barnehagen. Prosent. N>156.

Vi ser her at 63 % av barna forteller at de ofte får være med å bestemme hva de skal gjøre ute i barnehagen, mens bare 27 % forteller det samme når det gjelder aktiviteter inne i barnehagen. Det er en stor andel av barna (49 %) som opplever at de får være med å bestemme hva de skal gjøre inne noen ganger, men det er også 11 % som opplever at de aldri får det. Disse tallene tyder altså på at de ansatte ikke slipper barna til, like mye i medbestemmelse inne som de gjør ute. En årsak til dette kan være at mange barnehager bruker innetiden til mer målstyrte aktiviteter og mindre frilek enn de gjør i utetiden. I forlengelse av spørsmålet omkring medbestemmelse inne og ute, var det også interessant å snakke med barna om de hadde mulighet til å si nei og slippe unna de aktivitetene som de ansatte i barnehagen bestemte at de skulle gjøre, hvis de ikke ønsket å delta. Å få kunnskap om dette gir et inntrykk av om barna også blir hørt og anerkjent, i deres motstand mot det de voksne bestemmer.

Figur 5.9 Barnas opplevelse av selvbestemmelse ute og inne i barnehagen. Prosent. N>128.

Vi ser av figur 5.9 at selv om det er en del spredning på svarene her, så viser dette litt den samme tendensen i forskjell mellom inne- og uteaktiviteter. Det er en tendens til at barna i større grad opplever å kunne si nei til de aktivitetene de ansatte bestemmer ute enn inne. Det er 27 % som forteller at de ofte kan si nei og slippe å være med på uteaktiviteter, mot 12 % inne. Gina og Dilma forteller i de kvalitative intervjuene om at de voksne bestemmer, særlig om å være med på tur:

Intervjuer: Men hvis dokker har lyst te å gjør nå da, høre dæm voksnan ætte kan dokk har å si da?

Gina: Ja

Dilma: Når ganga hvis dæm snakke med når andre voksne så høre dæm ikke

Intervjuer: Enn hvis dokker ska på tur og egentlig ikke har lyst te det, kan dokker bli igjen...

Gina: Nei vi må bli med.

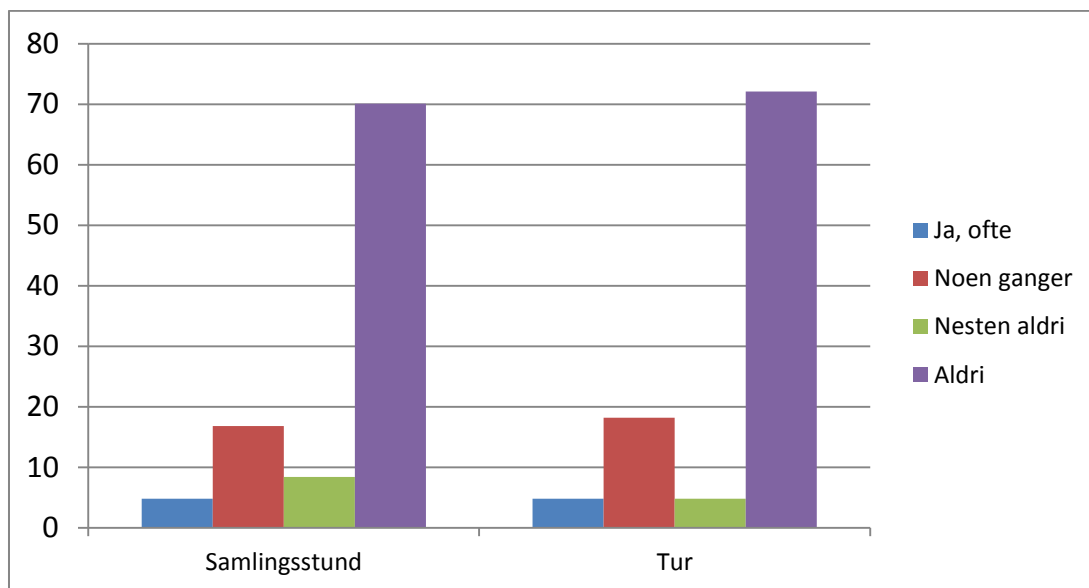
Vi ser også av figur 5.9 at det er omtrent en like stor andel som forteller at de kan si nei til det de voksne bestemmer noen ganger inne som ute. Det er imidlertid hele 39 % som sier at de aldri kan si nei til det de voksne bestemmer inne, mens dette gjelder for 28 % i uteaktiviteter.

Emma sa i intervjuet hva hun liker og ikke liker i barnehagen:

"Vi liker å spille fotball, og vi gjør masse forskjellige ting. Noen ganger skal vi inn resten av dagen, og da holder vi på med masse andre ting, og nå har vi laget påskepynt og masse. (...)

Jeg liker i hvertfall ikke å bli masa på hele tiden. De [voksne]må nesten alltid bestemme over oss hva vi skal gjøre, vi bare måtte lage påskekylling bare fordi det var påske".

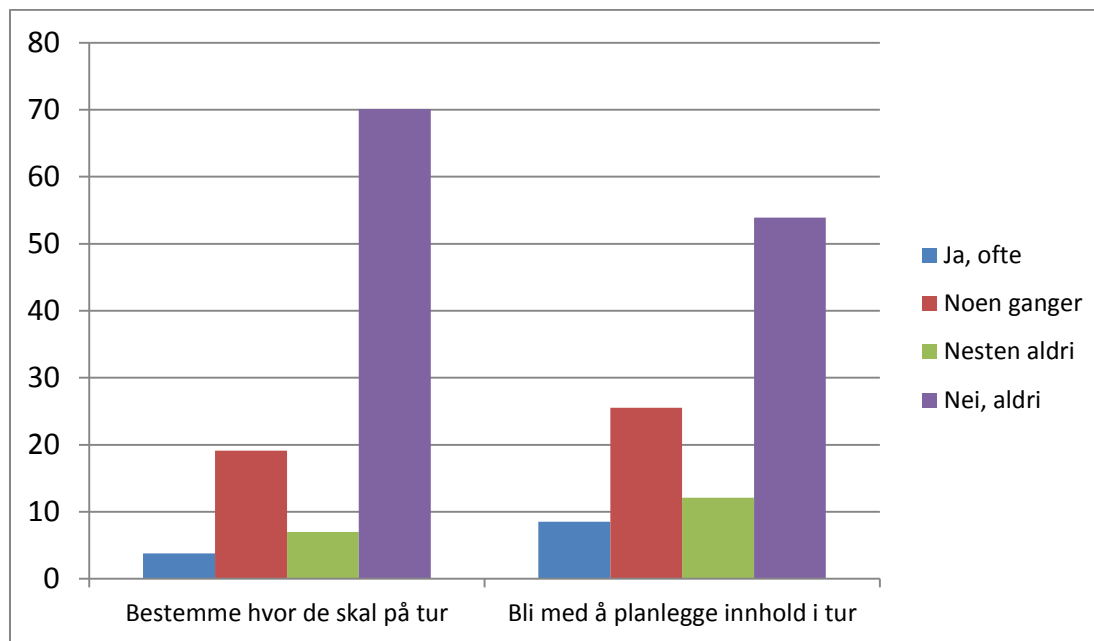
Vi var tidligere inne på at både samlingsstund og tur er typiske barnehageaktiviteter, og vi ønsket derfor å høre om barna opplevde å kunne si nei til disse aktivitetene. Av figur 5.10 kan vi lese at barna i liten grad opplever å kunne si nei, og slippe å delta i disse to aktivitetene hvis de ikke ønsker det. Barna fortalte i intervjuene at "*når de voksne har bestemt så må alle være med*".

Figur 5.10 Barnas vurdering av om de kan velge bort samlingsstund eller tur i barnehagen. Prosent. N>165.

Det er over 70 % som sier at de aldri kan si nei verken til å være med på samlingsstund eller tur. Det er riktignok mellom 17-18 % som sier at de noen ganger kan si nei og slippe disse aktivitetene hvis de ikke vil delta, men resultatene tyder altså på at dette er aktiviteter som ikke gir rom for individuelle tilpasninger for barn som av ulike grunner ikke ønsker å delta.

Norske barnehager er mye på tur, og hele 98 % av barna svarte at de var enten ofte eller noen ganger på tur med barnehagen. Vi var derfor interessert i å høre med barna hvorvidt de fikk mulighet til å medvirke i turforberedelsene. Av figur 5.11 kan vi se at barna i liten grad får mulighet til det.

Figur 5.11 Barnas svar på om de får være med å bestemme hvor de skal og innhold på tur i barnehagen. Prosent. N>141.

Det er 70 % av barna som forteller at de aldri får være med å bestemme hvor de skal på tur, og 54 % som sier de aldri får være med å planlegge innholdet i turene. Rundt 20 % sier at de blir tatt med i bestemmelsen av turmål og planleggingen av tur noen ganger, men det er få som ofte får være med på dette (bare 4 % på turmål og 8 % på innhold). Vi ser altså at selv om de fleste barna likte å være med på tur i barnehagen (se Figur 5.6) så har de lite medvirkning i planlegging av turene.

I de kvalitative intervjuene med utvalgte barn (N=18) fortalte barna også om opplevelsen av å få medvirke i barnehagen. De uttrykte at de ikke fikk sitte sammen med venner i samlingsstund og ved måltid, at de ble forstyrret i leken ved at andre hele tiden ville være med, og at de ble mast på.

Intervjuer: Kan dåkk bestæm kæm dåkk vil lek med i barnehagen?

Czara: Ja, Eva og Jakob.

Intervjuer: Kan dåkker sitt sammen når dåkker spise?

Czara: Vi har bordkort så vi kan ikke det.

Intervjuer: Så dåkk kan ikke det. Enn når dåkk har samlingsstund, kan dåkk sitt sammen da?

Czara: Nei æ kunna ikke, vi får ikke lov av voksnan når vi har bordkort, vi får ikke lov siden vi har tulla sånn, så derfor må vi sitt der. Det e koselig å sitt siden av hverandre læll. Vi sitt ved siden av hverandre når vi får lov da. Og vet du, en gang satt Eva, Jakob og æ, da fikk vi lov.

Vet du koffor? Fordi da var vi på fiskegruppa, siden vi e jo fuglegruppa, og der bruke dæm ikke bordkort og da satt vi ved siden av hverandre.

De fortalte også om at de voksne bestemmer hva de skal gjøre, og spesielt nevnes formingsaktiviteter som å lage påskekylling (intervjuene ble foretatt rett før påske). Barna forteller også om flere regler, som det at det ikke er lov å springe inne, snakke høyt ved matbordet, man må smake på all mat, vaske hender og ikke tøyse og herje i samlingsstund.

Noen forteller også om at de opplever å få være med å bestemme hva de skal gjøre i barnehagen. Hassan og Klaus har opplevd å bestemme at de skulle bake.

Intervjuer: Men når dere er inne og vil spille fotball eller leker mor og barn, hvem bestemmer hva dere kan leke når dere er inne?

Begge: Voksnan.

Hassan: Ikke hele tida voksnan, men dem bestemmer når vi skal inne på gymrommet og sånt og avdelingen og lillerommet og det og det...

Intervjuer: Bestemmer de hva dere skal gjøre også da?

Hassan: Noen ganger.

Intervjuer: Får dere være med å bestemme da?

Begge: Ofte.

Intervjuer: Hva bestemmer dere da?

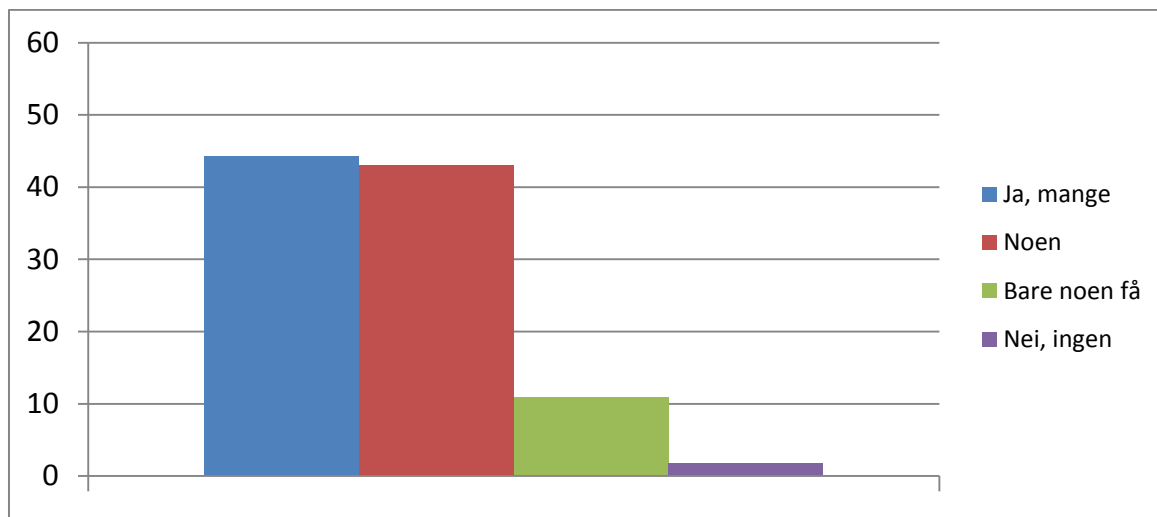
Hassan: Vi bestemme noen ganger at vi skal bake.

Intervjuer: Får dere lov å bake da?

Hassan: Før har vi bakt kake.

5.3 Barns opplevelser av barn/barn relasjoner i barnehagen

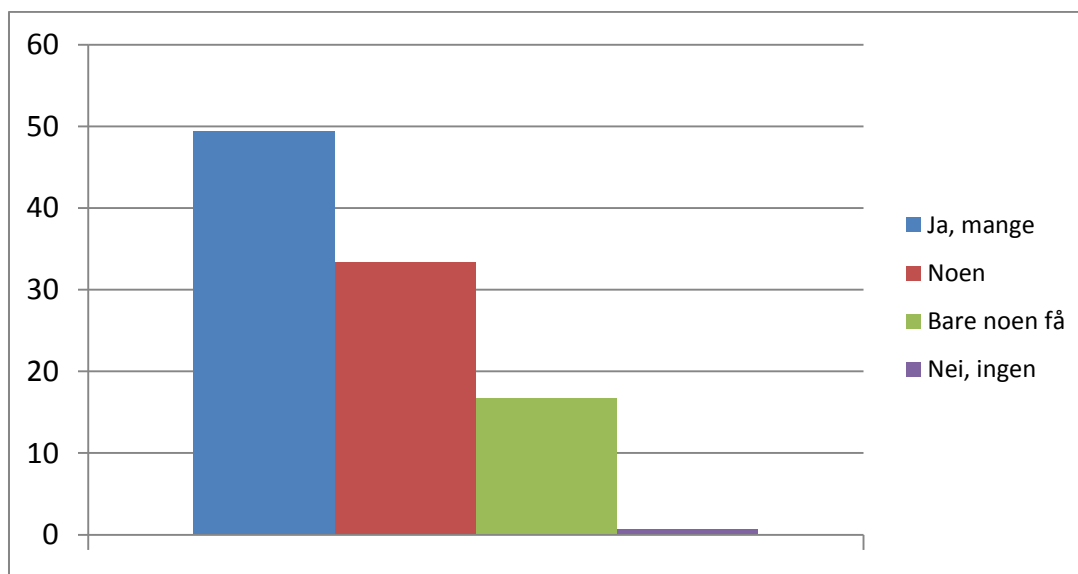
Relasjonene med jevnaldrende i barnehagen er viktig for det enkelte barns trivsel. Vi var derfor opptatt av å snakke med barna om deres forhold til de andre barna i barnehagen. På spørsmål om de kjente alle barna på sin avdeling/base var det også et stort flertall som svarte ja (89,3 %), mens få svarte nei (10,7 %). Av figur 5.12 kan vi også lese at de fleste barna i barnehagen enten liker mange eller noen av de andre barna i barnehagen.

Figur 5.12 Barnas svar på om de liker de andre barna i barnehagen. Prosent. N=165.

Det er en overvekt av barna (totalt 87 %) som liker noen eller mange av de andre barna i barnehagen. Det er likevel verdt å merke seg at det er 13 % som enten liker bare noen få eller ingen av de andre barna i barnehagen. Dette vil i barnehagehverdagen gjøre disse barna mer sårbare, med hensyn til å skaffe seg venner og å ha noen å leke med. En korrelasjonsanalyse viste også statistisk signifikante positive sammenhenger mellom å kjenne barna på sin avdeling eller base og å like de andre barna i barnehagen ($r=.220$, $p<.01$).

Vi ønsket i sammenheng med dette å se på om barna også opplevde å ha gode venner i barnehagen. Av figur 5.13 ser vi at de fleste av barna har enten mange eller noen gode venner i barnehagen.

Figur 5.13 Barnas svar på om de har noen gode venner i barnehagen. Prosent. N=168.

Halvparten av barna (49 %) opplever at de har mange gode venner i barnehagen, og en tredjedel opplever at de har noen gode venner i barnehagen. Det er imidlertid en andel på 17 % som bare har noen få, og 0,6 % som forteller at de ikke har noen gode venner i barnehagen. Av korrelasjonsanalysene ser vi at det er en positiv og statistisk signifikant sammenheng mellom å ha mange gode venner i og kjenne ($r=.189$, $p<.05$) og like ($r=.314$, $p<.000$) de andre barna i barnehagen.

Hassan og Sanna ble intervjuet om vennskap i barnehagen:

Intervjuer: Har dere noen venner i barnehagen?

Begge: Ja.

Intervjuer: Har alle barna venner?

Hassan: Ja, og alle er vennene mine..

Sanna: De er mine også.

Intervjuer: Er det fint å ha venner da?

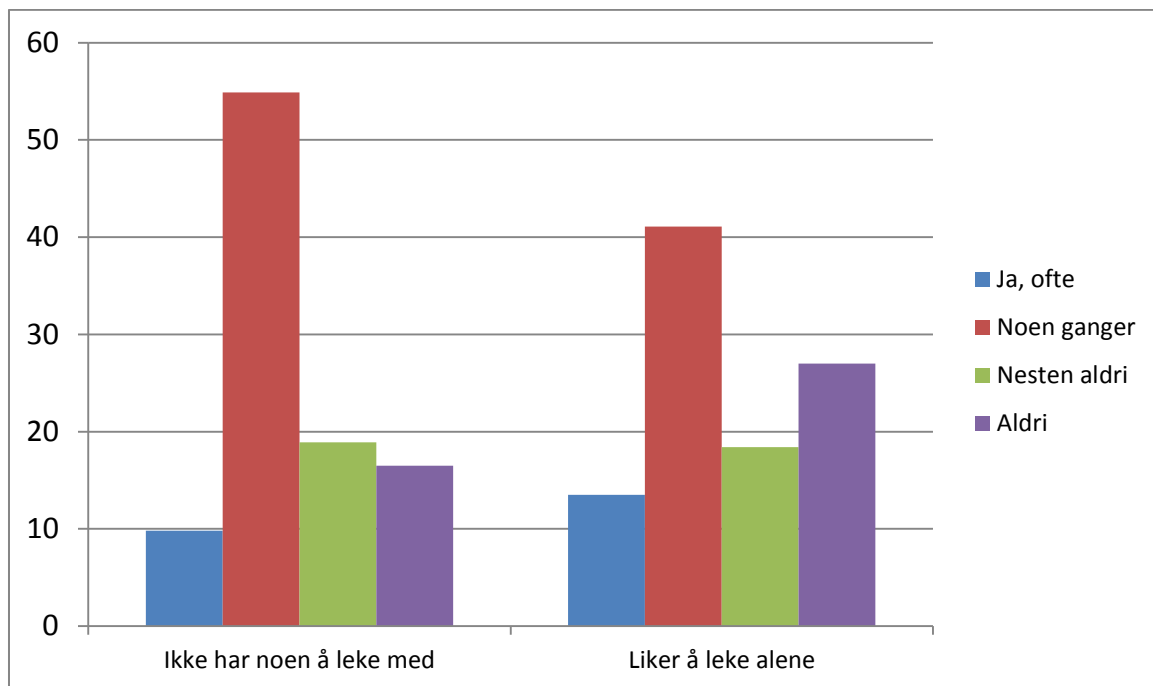
Hassan: Ja, da kan de leke med oss.

Intervjuer: Er det noen barn som ikke har venner i barnehagen da?

Sanna: Nei.

Det kan se ut som at en liten del av barna i barnehagen verken kjenner eller liker de andre barna i barnehagen, og at disse i mindre grad har gode venner i barnehagen. Vi var derfor interessert i å vite om barna også opplevde at de ikke hadde noen å leke med i barnehagen.

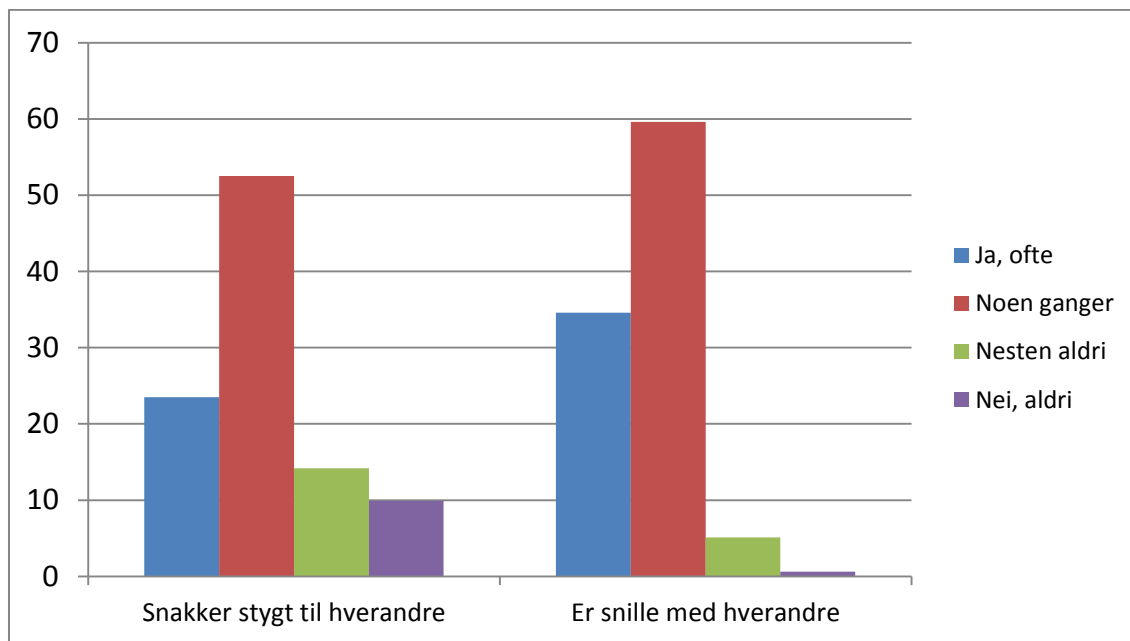
Av figur 5.14 ser vi at omtrent 10 % av barna forteller at de ofte ikke har noen å leke med og 55 % forteller at de noen ganger ikke har noen å leke med. Samtidig ser vi mange av barna ofte (14 %) og noen ganger (41 %) liker å leke alene i barnehagen. Her finner vi ingen signifikante korrelasjoner med de foregående spørsmålene (kjenner/liket de andre og gode venner), og en mulig grunn til dette kan være at barn av og til liker å leke alene, selv om de kjenner og liker de andre barna og har gode venner.

Figur 5.14 Barnas svar på om det hender at de ikke har noen å leke med i barnehagen og om de liker å leke alene. Prosent. N>163.

I de kvalitative intervjuene med 18 av 4-6 åringene tok vi også opp deres opplevelse av barn/barn relasjoner i barnehagen. Barna forteller om at det er kjedelig, dumt og trist ikke å ha noen å leke med, å leke alene eller ikke å få være med i leken. En av jentene, som har fortalt at hun ikke har noen venner i barnehagen forteller at *"det er trist ikke å få leke med den en vil fordi han eller hun ikke vil leke med meg"*.

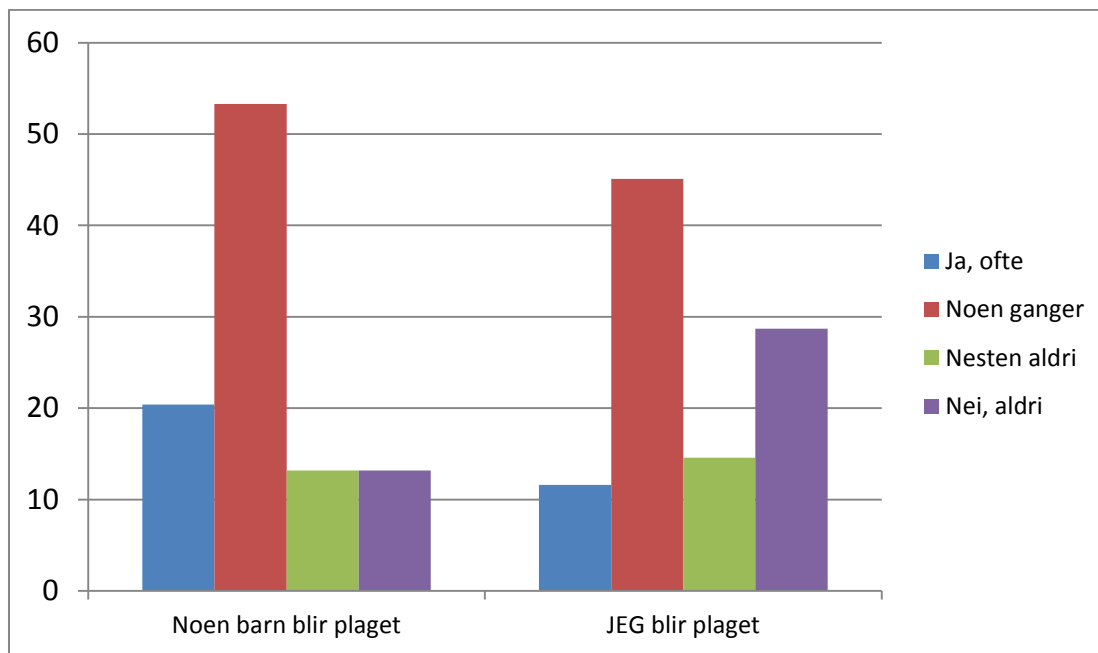
Vi ønsket også å høre hvordan barna opplevde væremåten barna i mellom i barnehagen. Vi stilte spørsmål om barna snakker stygt til hverandre og om de er snille mot hverandre.

Figur 5.15 Barnas vurdering av om noen barn snakker stygt til andre barn og om barna er snille med hverandre i barnehagen. Prosent. N>156.

Av figur 5.15 ser vi at en overvekt av barna opplever at barna i barnehagen ofte (24 %) og noen ganger (53 %) snakker stygt til hverandre. På den andre siden synes også de fleste at barna ofte er snille med hverandre i barnehagen (35 %) eller er snille noen ganger (60 %). Det kan altså se ut til at barna kan være tøffe med hverandre verbalt sett, men at flertallet likevel opplever at barna totalt sett er snille med hverandre i barnehagen. Det er imidlertid verdt å merke seg at korrelasjonsanalysene viser en signifikant sammenheng mellom opplevelse av at barna snakker stygt til hverandre og er snille med hverandre ($r = -.259$, $p < .01$).

Barns opplevelse av trivsel knyttet til deres relasjoner med andre barn i barnehagen, handler også om opplevelsene av å bli plaget av de andre. Det er viktig å huske at ting som dytting, slåing, og knuffing kan være en naturlig del av barns væremåte mot hverandre, og en måte for dem å finne ut av ulike konfliktsituasjoner i leken. Likevel er det viktig å være oppmerksom på gjentakende plaging som kan oppleves ubehagelig for det enkelte barnet. Vi ser av figur 5.16 at barna opplever at det foregår en del plaging mellom barn i barnehagen.

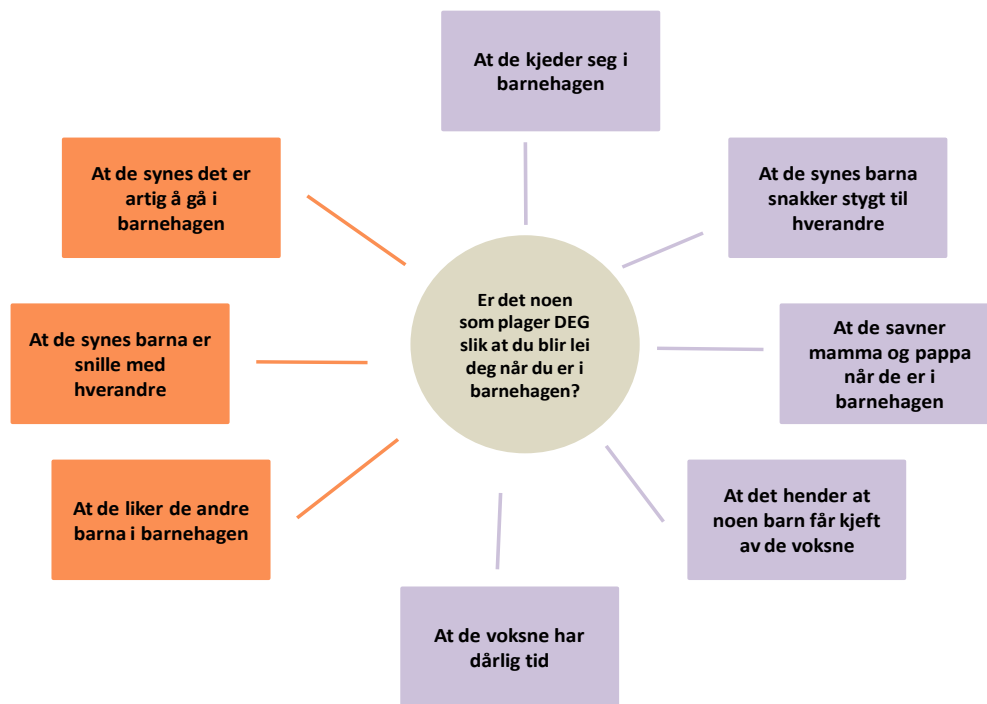

Figur 5.16 Barns vurdering av om noen av barna eller de selv blir plaget i barnehagen. Prosent. N>164.

Vi startet med et spørsmål om "noen av barna i barnehagen" blir plaget slik at de blir lei seg. Dette var både for å få tak i barnas opplevelse av plaging totalt sett i barnehagen, og som et innledende og litt ufarlig spørsmål, før vi spurte om deres egen opplevelse av dette. Av figur 5.16 kan vi lese at 20 % av barna fortalte at noen barn blir plaget ofte, og at 53 % fortalte at noen av barna blir plaget noen ganger. Når vi så spurte barna om de selv blir plaget slik at de blir lei seg, så svarte nesten 12 % at de opplevde dette ofte, og 45 % at de opplevde det noen ganger. Det er altså en del barn som opplever å bli plaget av andre barn i barnehagen ofte eller noen ganger. Vi vil påpeke at vi i dette studiet ikke har hatt fokus på å kartlegge mobbing i barnehagen, og at vi ikke umiddelbart kan trekke likhetstegn mellom det vi her omtaler som plaging og det som defineres som mobbing. Til det er datamaterialet for lite nyanisert. Det vi imidlertid vet noe om er at i barnas beskrivelser av hva som skjer når de opplever å bli plaget så blir lugging, slåing, dytting, knuffing, det at noen tar fra dem leker og å bli ute-stengt fra leken nevnt.

Dette kan minne om definisjonen av mobbing slik det er formulert i Regjeringens «Manifest mot mobbing, 2011-2014» og de som opplever det vil nok føle ubehag ved det (http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Grunnskole/Manifestmotmobbing_20112014.pdf).

Vi ser av figur 5.17 en skjematisk fremstilling av sammenhenger mellom opplevelsen av å bli plaget og andre relevante opplevelser barn har i barnehagen. Alle korrelasjoner, som ligger til grunn for fremstillingen er statistisk signifikante.

Figur 5.17 Samvariasjon mellom barns opplevelse av å bli plaget og andre opplevelser i barnehagen. Oransje er negative korrelasjoner, lilla er positive korrelasjoner.

Det er statistisk signifikante positive sammenhenger mellom på den ene side å oppleve å bli plaget i barnehagen og på den andre siden å kjede seg ($r=.345$, $p<.000$), synes at barna snakker stygt til hverandre ($r=.329$, $p<.000$), savne mamma og pappa ($r=.235$, $p<.01$), oppleve at noen barn får kjeft av de voksne ($r=.258$, $p<.01$) og å oppleve at de voksne har dårlig tid ($r=.199$, $p<.05$). Det er også en negativ sammenheng mellom å oppleve å bli plaget og at det er artig å gå i barnehage ($r= -.231$, $p<.01$), å like de andre barna ($r=-.238$, $p<.01$), og å oppleve at barna er snille med hverandre i barnehagen ($r=-.211$, $p<.01$).

Vi ser av sammenhengene i figur 5.17 at opplevelse av en del negative barn/barn relasjoner i barnehagen henger sammen med opplevelsen av å bli plaget. I tillegg ser vi at det er sammenheng mellom å oppleve å bli plaget og å oppleve at de voksne kjefter og har dårlig tid. Vi ser også at det å oppleve å bli plaget i barnehagen, har en sammenheng med å kjede seg i barnehagen, og å savne mamma og pappa. Det er imidlertid vanskelig å si noe om mulige

kausalforhold mellom disse opplevelsene. Det vi kan lese av disse resultatene er kun at det finnes en sammenheng mellom disse variablene, og ikke at det ene fører til det andre.

I de kvalitative intervjuene med 18 av 4-6 åringene fortalte også noen av barna om det å bli plaget av andre barn i barnehagen. Nina og Isa ble også intervjuet om hva de tenker om å bli plaget i barnehagen.

Intervjuer: Men nå lurer jeg på en ting, er det sånn her i barnehagen at det er noen barn som blir plagt sånn at dem blir lei seg noen gang?

Nina: Ja.

Intervjuer: Ja, hva er det som skjer da?

Nina: Da sier vi fra til de voksne.

Intervjuer: Ja, da sier dere det til de voksne. Men hva gjør de barna da, når de andre blir lei seg? Er det det at dem snakker litt stygt til dem eller....

Nina: Av og til snakker dem stygt, og av og til slår dem.

Intervjuer: Men er det noen ganger at noen plager deg, Nina, sånn at du blir lei deg?

Nina: Ja.

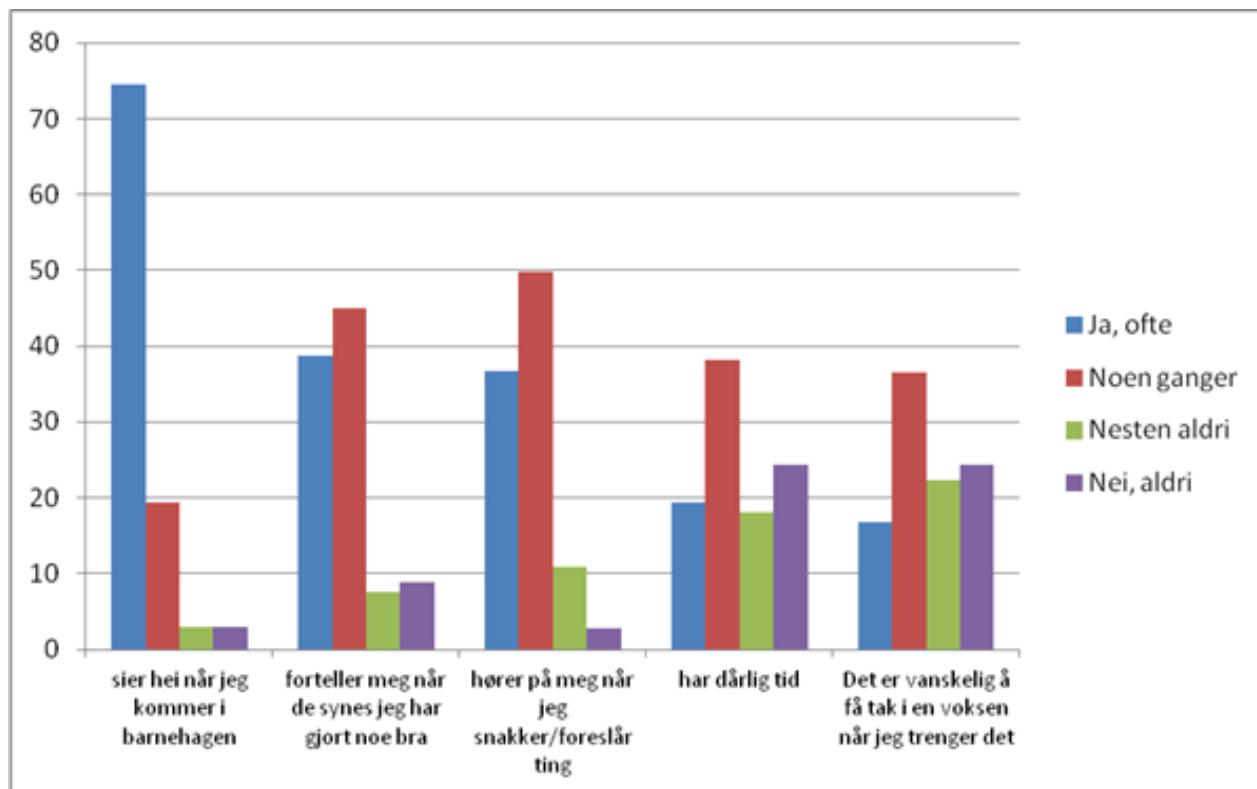
Isa: Mæ også. Når jeg var i gammelbarnehagen min så dyttet Per meg. Og Harald også.

Nina: Det gjør ofte mange te mæ å.

Mange barn forteller om at det å bli slått, dyttet, sparket og klipt er dumt og kjedelig. Når en gutt blir spurt om hva han tenker om dette, svarer han: "Jeg tenker at det er vondt og sånn".

5.4 Barns opplevelser av voksen/barn relasjoner i barnehagen

Relasjonene med de voksne i barnehagen er også viktig for det enkelte barns trivsel. Vi var derfor opptatt av å snakke med barna om deres forhold til de ansatte i barnehagen. På spørsmål om barna kjente alle de voksne på sin avdeling/base godt, var det også et stort flertall som svarte ja (90,4 %). Det var også en stor andel av barna (69,3 %) som fortalte at de hadde en yndlingsvoksen i barnehagen. I samtalen med barna tok vi opp ulike sider ved deres opplevelse av den relasjonen de hadde med de voksne i barnehagen.

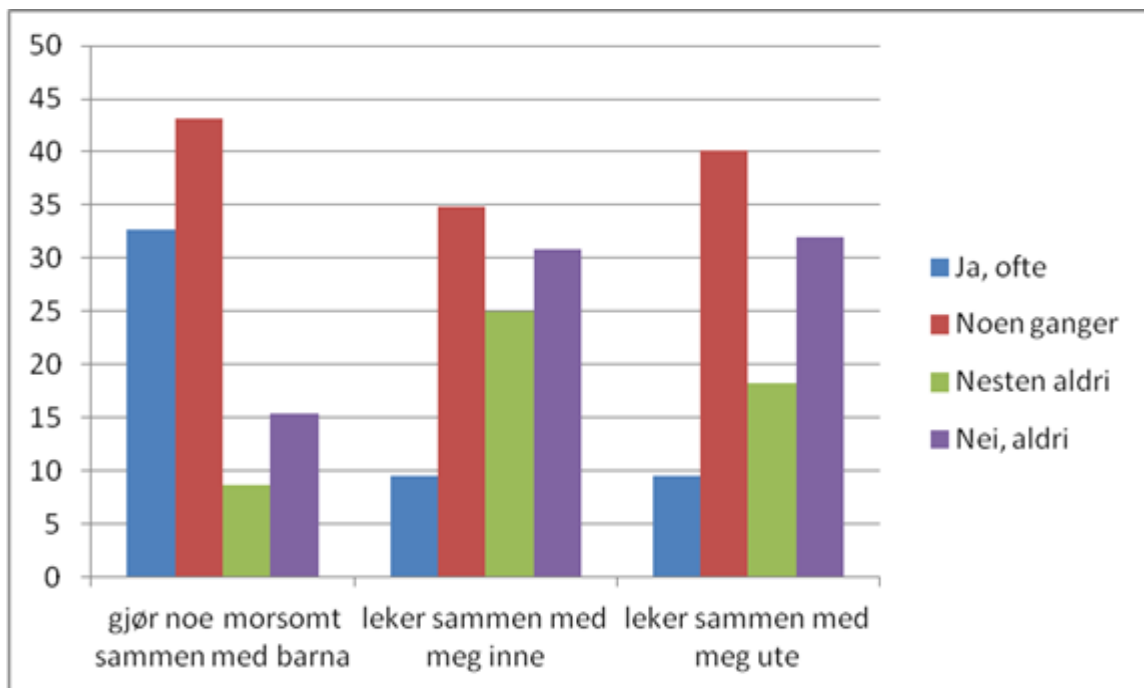

Figur 5.18 Barnas opplevelse av sin relasjon med de ansatte i barnehagen. Prosent. N>147.

Av figur 5.18 kan vi lese at mange av barna opplever både at de voksne ser dem, anerkjenner dem og er oppmerksomme på hva som er deres meninger. Hele 75 % opplever at de voksne ofte sier hei til dem når de kommer i barnehagen, og rundt 20 % opplever at dette skjer noen ganger. Flertallet (totalt 84 %) opplever også at de voksne ofte eller noen ganger forteller at de synes de har gjort noe som er bra, og totalt 86 % opplever at de voksne ofte eller noen ganger hører på dem når de snakker eller foreslår ting.

Det er imidlertid litt mer spredning i svarene på spørsmålene som handler om de voksnes tid og tilgjengelighet. Av figur 5.18 ser vi at 58 % av barna synes de voksne ofte eller noen ganger har dårlig tid, og at 53 % av barna synes det ofte eller noen ganger er vanskelig å få tak i de voksne når de trenger det. Selv om dette bare er litt over halvparten av barna så er det forholdsvis mange tatt i betraktning at dette er en institusjon som har som hovedformål å være sammen med og tilgjengelig for barna.

I forlengelsen av spørsmålene om de voksnes tid og tilgjengelighet, har vi sett nærmere på i hvilken grad barna opplever at de voksne deltar sammen med dem. Vi ser av figur 5.19 at de fleste barna opplever at de voksne gjør noe morsomt sammen med barna, men på spørsmål som går mer konkret på aktiviteter og det å leke så oppleves ikke de ansatte som like deltakende.

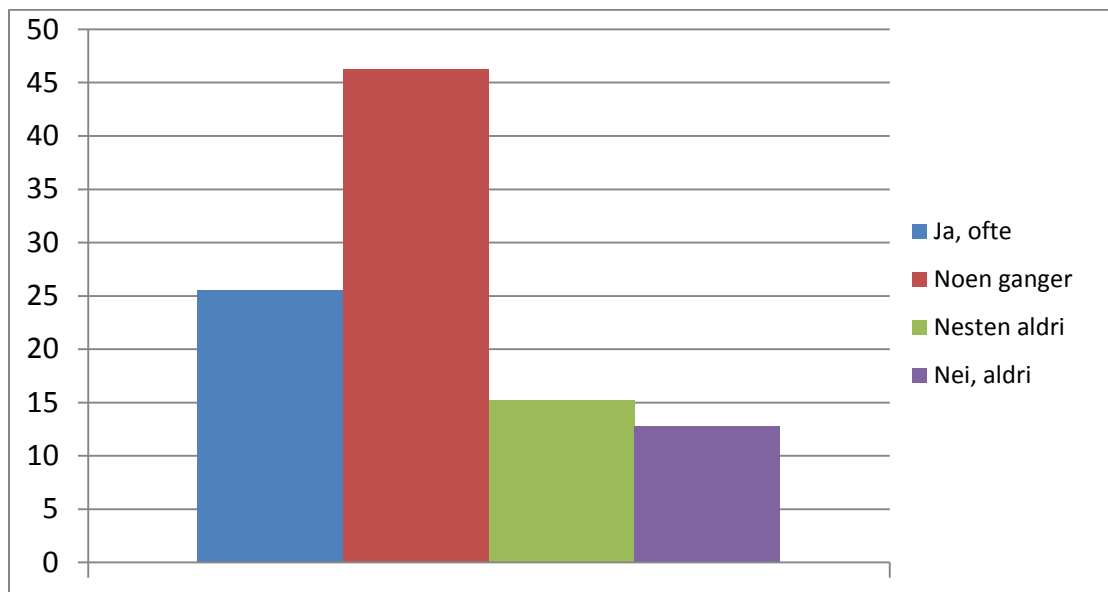

Figur 5.19 Barnas opplevelse av at de voksne deltar sammen med dem. Prosent. N>162.

Flertallet av barna (76 %) synes de voksne gjør noe morsomt sammen med barna ofte eller noen ganger. Det er likevel over 15 % som opplever at de voksne aldri gjør noe morsomt sammen med dem. På spørsmål om de voksne leker sammen med dem inne/ute er spredningen litt større i svarene, og tallene forteller oss at det bare er i underkant av 10 % som opplever at de voksne ofte leker sammen med dem. Over 30 % av barna opplever faktisk at de voksne aldri leker sammen med dem, verken inne eller ute.

I de kvalitative intervjuene med 18 av barna fortalte flere at de voksne gjør artige ting sammen med barna, og at det er spesielt artig når de voksne er med på for eksempel sura/sisten og bygger sandslott, når de leker og tegner sammen med barna og når de finner på andre artige ting.

I forbindelse med samtalen rundt voksen/barn relasjoner snakket vi også med barna om hvorvidt de voksne noen ganger kjeftet på barna. Vi ser av figur 5.20 at relativt mange barn opplevde at de voksne kjeftet på barna i barnehagen. Et flertall av barna opplevde at de voksne kjeftet på barna i barnehagen ofte (26 %) eller noen ganger (46 %). I samtaleene kom det frem at dette ofte var forbundet med at noen plaget andre barn eller i krancling mellom barn.

Figur 5.20 Barnas svar på om det hender at noen barn får kjeft av de voksne. Prosent. N=164.

I de kvalitative intervjuene ble det også snakket om barnas opplevelser av voksen/barn relasjoner i barnehagen. Hilde fortalte i intervjuet om når de voksne kjefter mest:

"Men noen ganger så har voksnan sånn sint stemme, men hvis noen biter så snakker dem med enda sintere stemme for det vondeste er å bite, det er det vondeste".

Barna forteller at de voksnes jobb er å passe på barna, blant annet å passe på at ingen slår noen. Barna gir uttrykk for at de voksne ofte er tilgjengelige og lett å få tak i. De hjelper når noen er blitt slått, dytta og er lei seg. Barna understreker at det er barna som henter de voksne når de trenger hjelp. Barna forteller også at de voksne er strenge med dem som er "slemme". Nina har opplevd dette:

Intervjuer: Men du, jeg lurer på en ting. Når du fortalte at det er noen barn som snakker stygt eller er litt ekkel og sånn, hva gjør voksnan da?

Nina: Dem sier at dem må slutt.

Intervjuer: Slutter dem da?

Nina: (stille. Ser ned. rister på hodet).

Intervjuer: Nei. Slutter dem ikke da?

Nina: Nei.

Intervjuer: Hva gjør de voksne da?

Nina: Dem blir streng.

5.5 Hva fremmer trivsel og mistrivsel hos barn i barnehagen?

Vi har valgt tre variabler som mål for barns generelle trivsel i barnehagen. Disse tre spørsmålene er:

Som nevnt tidligere korrelerer disse tre variablene signifikant ($p < .000$) med hverandre, og utgjør til sammen sider ved barns trivsel i barnehagen som ivaretar både hvordan de liker å gå i barnehagen, hvordan de synes barnehagen sin er og hvordan de har det når de er i barnehagen. Disse spørsmålene kom også sent i spørreskjemaet slik at barna var komfortabel med intervjusituasjonen og spørsmålsformuleringene da de besvarte dem.

Vi har foretatt noen bivariate korrelasjonsanalyser av sammenhenger mellom disse og andre relevante variabler i datamaterialet, og noen av disse sammenhengene er fremstilt i tabell 5.1 og 5.2. Fremstillingen er delt opp i sammenhenger mellom generell trivsel og medvirkning i aktivitet i inne- og utemiljø i barnehagen.

Tabell 5.1 Samspill mellom generell trivsel og medvirkning og aktiviteter i fysisk innemiljø. Bivariate korrelasjoner.

Aktivitet og medbestemmelse inne		Hvordan liker du å gå i barnehagen?	Synes du barnehagen din er et fint sted å være for barn?	I barnehagen er jeg mest (glad/fornøyd, midt imellom, sur/lei meg)
Liker rommene i barnehagen	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.087 .125 165	.173* .030 159	.055 .487 161
Liker lekene/tingene inne	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.120 .125 164	.247** .002 158	.143 .071 160
Har rom inne hvor man kan leke vilt/spennende	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.247** .001 165	.123 .123 159	.133 .094 160
Får bruke alle rommene når de vil	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.235** .003 159	.140 .085 153	.241** .002 156
Får være med å bestemme inne	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.021 .792 164	.227** .004 158	.071 .374 160
Liker samlingsstunden	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.314** .000 166	.312** .000 160	.187* .017 162
Liker måltids-situasjonene	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.369** .000 162	.246** .002 156	.051 .522 158

* Statistisk signifikant på 0.05 nivå, ** på 0.01 nivå

Av tabell 5.1 og 5.2 kan vi lese en oversikt over samspillet mellom svar på ulike spørsmål om det fysiske miljøet i barnehagen, ulike aktiviteter, medvirkning og svarene på de tre spørsmålene om barns generelle trivsel i barnehagen. Noen av korrelasjonene er forholdsvis svake, de sammenhengene som er statistisk signifikante er uthevet i tabellen.

Tabell 5.2 Samspill mellom generell trivsel og medvirkning og aktiviteter i fysisk utemiljø. Bivariate korrelasjoner.

Aktivitet og medbestemmelse ute		Hvordan liker du å gå i barnehagen?	Synes du barnehagen din er et fint sted å være for barn?	I barnehagen er jeg mest (glad/fornøyd, midt imellom, sur/lei meg)
Liker å være på uteområdet/lekeplassen	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.216** .005 166	.213** .007 160	.208** .008 162
Liker lekene/tingene ute	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.121 .121 165	.121 .128 159	.208** .008 162
Får være med å bestemme ute	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.129 .111 153	.180* .027 153	.176* .027 151
Liker å være med på tur	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.228** .003 163	.308** .000 158	.239** .002 160
Føler det er lite frilek på tur	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	-.098 .239 147	.003 .968 137	-.194* .023 138

* Statistisk signifikant på 0.05 nivå, ** på 0.01 nivå

Vi ser av tabellene at det er positive sammenhenger mellom å like å være på barnehagens uteområde/lekeplass, og alle de tre trivselsvariablene. Det er også en positiv sammenheng mellom å like rommene i barnehagen og å synes barnehagen er et fint sted å være for barn. Det at de liker lekene og tingene inne og ute i barnehagen har også en sammenheng med at de synes barnehagen er fint sted for barn og at de er glad og fornøyd i barnehagen. Det er også en sammenheng mellom hvordan de liker å gå i barnehagen og om det finnes rom inne hvor de kan leke vilt og spennende.

Når det gjelder ulike aktiviteter så ser vi av tabellene at det er positive sammenhenger mellom alle de tre trivselsvariablene, og at barna liker samlingsstund og tur. Det er også en sammenheng mellom å like måltidene og like å gå i barnehagen og synes barnehagen er et fint sted å være for barn.

Ser vi på sammenhengene mellom trivsel og medvirkningsvariablene i tabell 5.1 og 5.2 så ser vi positive sammenhenger mellom opplevelsen av å få bruke alle rommene i barnehagen når en vil, hvordan de liker å gå i barnehagen og hvordan de har det når de er i barnehagen.

Det er statistisk signifikante positive sammenhenger mellom opplevelsen av å få være med å bestemme hva en skal gjøre både inne og ute, og om de synes barnehagen er et fint sted å være for barn, og en negativ sammenheng mellom å føle det er lite frilek på tur og hvordan de har det i barnehagen.

Vi finner at det er positive sammenhenger mellom ett eller flere mål på barns generelle trivsel i barnehagen og at de:

- liker tur, samlingsstund og måltidene
- fritt kan ta i bruk rommene og tingene i barnehagen
- liker uteområdene og tingene der
- får være med å bestemme hva de skal gjøre inne og ute

Av tabell 5.3 kan vi lese en oversikt over samspill mellom opplevelse av relasjoner (barn/barn og voksen/barn) og de tre spørsmålene om barns generelle trivsel i barnehagen.

Vi kan lese av tabell 5.3 at det er positive sammenhenger mellom svar på alle mål på generell trivsel og å like de andre barna i barnehagen og synes barna er snille med hverandre.

Vi ser også av tabellen at det er positive sammenhenger, mellom ett eller flere mål på barns generelle trivsel i barnehagen og barns opplevelse av å ha en yndlingsvoksen og av at de voksne:

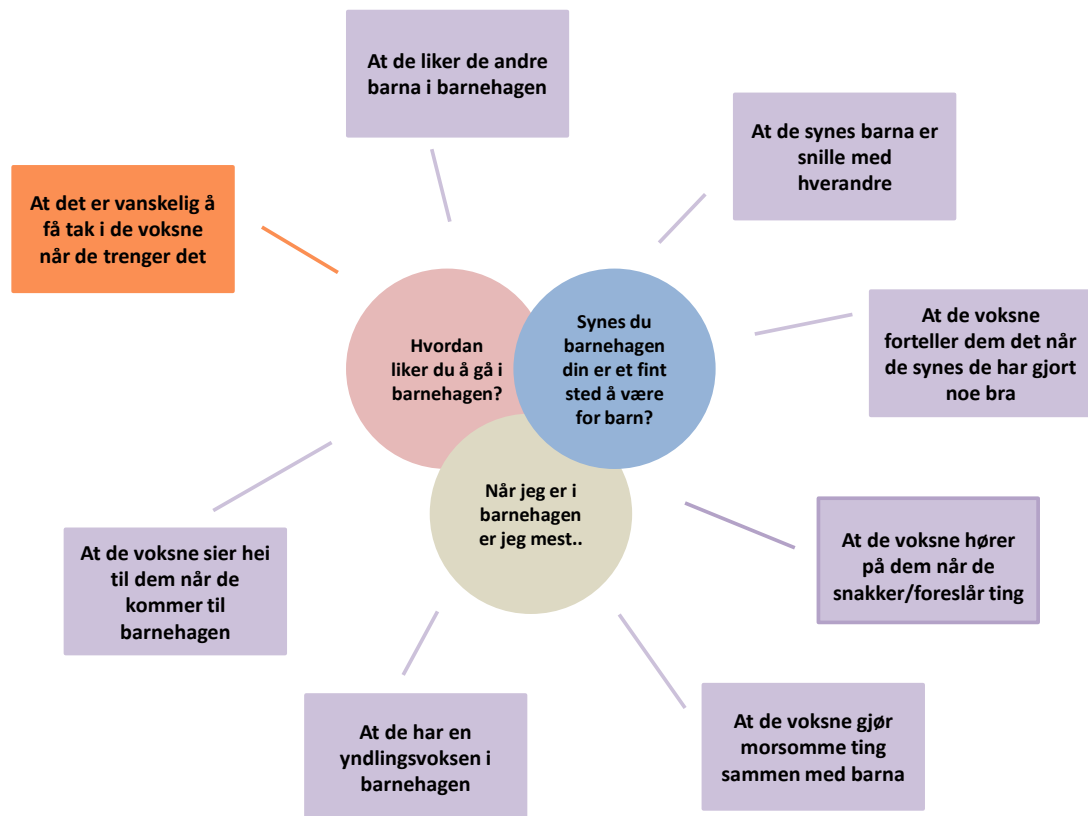
- sier hei til de når de kommer i barnehagen
- sier det når de har gjort noe bra
- hører på det de har å si
- gjør morsomme ting sammen med barna

Tabell 5.3 Samspill mellom generell trivsel og opplevelse av barn/barn og barn/voksen relasjoner. Bivariate korrelasjoner.

Opplevelse av sosiale relasjoner i barnehagen		Hvordan liker du å gå i barnehagen?	Synes du barnehagen din er et fint sted å være for barn?	I barnehagen er jeg mest glad/fornøyd, midt imellom, sur/lei meg
Liker de andre barna i barnehagen	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.308** .000 162	.274** .000 159	.171* .031 159
Synes barna er snille med hverandre	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.247** .002 154	.282** .000 151	.217** .007 152
At de voksne sier hei til dem når de kommer i barnehagen	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.110 .163 163	.127 .111 158	.176* .027 159
At de voksne sier det til dem når de synes de har gjort noe bra	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.182* .028 146	.137 .101 144	.086 .307 143
At de voksne hører på dem når de snakker/foreslår ting	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.120 .148 147	.199* .016 145	.204* .014 145
At de har en yndlingsvoksen i barnehagen	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.002 .985 164	.088 .272 158	.187* .018 160
At de voksne gjør morsomme ting sammen med barna	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	.174* .028 160	.148 .065 155	.081 .315 157
At det er vanskelig å få tak i de voksne når de trenger det	Pearson correlation Sig. (2-tailed) N	-.084 .302 162	-.211** .009 151	-.257** .001 151

* signifikant på 0.05 nivå, ** signifikant på 0.01 nivå

Sammenhenger mellom generell trivsel og sosiale relasjoner i barnehagen er skjematisk fremstilt i figur 5.21

Figur 5.21 Skjematisk oversikt over sammenhenger mellom barns opplevelse av sosiale relasjoner og generell trivsel i barnehagen.

5.6 Forskjeller mellom grupper av barn

Vi har valgt ut noen mål på trivsel, sosiale relasjoner og typer av medvirkning for å se på eventuelle forskjeller mellom hvordan gutter og jenter og 4-, 5- og 6-åringene vurderer dette og eventuelle forskjeller i hvordan barn fra ulike typer barnehager vurderer dette. Det ble gjennomført korrelasjonsanalyser for å se på forskjeller mellom gruppene, se tabell 5.4

Tabell 5.4. Samspill mellom barns vurdering av trivsel, relasjoner, medvirkning og kjønn, alder og barnehagetype.

Sammenhenger mellom trivsel, relasjoner, medvirkning og kjønn, alder og barnehagetype				
Kendall's tau_b		Barnets kjønn	Barnets fødselsår	Bhgtype+
Hvordan liker du å gå i barnehagen?	Correlation Coefficient	.015	-.044	.011
	Sig. (2-tailed)	.841	.525	.881
	N	165	166	166
Synes du barna er snille med hverandre i barnehagen?	Correlation Coefficient	-.044	-.069	-.010
	Sig. (2-tailed)	.573	.355	.897
	N	155	156	156
Er det noen av barna i barnehagen som blir plaget slik at de blir lei seg?	Correlation Coefficient	-.021	.066	.020
	Sig. (2-tailed)	.769	.335	.779
	N	166	167	167
Forteller de voksne deg det når de synes du har gjort noe bra?	Correlation Coefficient	-.034	-.019	-.102
	Sig. (2-tailed)	.663	.802	.192
	N	146	147	147
Hører de voksne på deg når du snakker/foreslår ting? (handler om å bli sett)	Correlation Coefficient	-.088	.048	.085
	Sig. (2-tailed)	.267	.518	.283
	N	146	147	147
Får du være med å bestemme hva dere skal gjøre når dere er inne?	Correlation Coefficient	.031	.095	-.210**
	Sig. (2-tailed)	.664	.164	.004
	N	167	169	169
Hender det at noen barn får kjeft av de voksne?	Correlation Coefficient	.017	.040	.159*
	Sig. (2-tailed)	.811	.558	.029
	N	163	164	164

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

+ Avdeling=1, 2007=1, Gutt=1

De fleste korrelasjonene er forholdsvis svake, og det er kun to sammenhenger som er statistisk signifikante og uthevet i tabellen.

Alle spørsmålene har 4-delte svarkategorier fra ja ofte (verdi 1) til nei aldri (verdi 4) og disse spørsmålene er valgt:

Trivsel:

- Hvordan liker du å gå i barnehagen?

Sosiale relasjoner:

Barn-barn

- Synes du barna er snille med hverandre i barnehagen
- Er det noen av barna i barnehagen som blir plaget slik at de blir lei seg?

Barn-voksen

- Forteller de voksne deg når du har gjort noe bra?
- Hender det at noen barn får kjeft av de voksne

Medvirkning

- Hører de voksne på deg når du snakker eller foreslår ting?
- Får du være med å bestemme hva dere skal gjøre når dere er inne?

Vi ser av tabell 5.4 at det er svært få forskjeller mellom grupper av barn med hensyn til hvordan de vurderer trivsel, sosiale relasjoner og medvirkning i barnehagen. Det er ingen systematiske forskjeller i hvordan gutter og jenter eller 4-, 5 og 6-åringene vurderer disse målene på trivsel, sosiale relasjoner og medvirkning i barnehagen.

Det er altså ingen kjønns- eller aldersforskjeller, men noen interessante forskjeller mellom barn fra de ulike barnehagetyperne i hvordan de vurderer trivsel, relasjoner og medvirkning. Det er ingen systematiske forskjeller med hensyn til hvordan barna trives i de ulike typer av barnehager, eller hvordan de vurderer barn-barn relasjoner. Det er derimot en overvekt av barn fra avdelingsorganiserte barnehager som opplever at voksne kjefter på barn og en overvekt av barn fra baseorganiserte barnehager som opplever å ha god mulighet for å være med å bestemme aktiviteter innendørs.

6. Oppsummeringer og tanker om barnehagekvalitet

I dette kapitlet oppsummer vi de viktigste funn om barns trivsel og medvirkning i barnehagen sett fra ulike perspektiv og ser trivsel, medvirkning og barnehagekvalitet i sammenheng.

6.1 Ulike perspektiv på barns trivsel og relasjoner i barnehagen

6.1.1 Foreldre og ansattes vurdering av barns trivsel og sosiale relasjoner

Foreldre flest vurderer barnets trivsel i barnehagen som svært høy, og spesielt foreldrene til de minste barna. Nesten alle foreldre opplever at barnet har venner i barnehagen og det er nesten ingen foreldre som er av den oppfatning at barnet deres blir plaget i barnehagen. De fleste foreldre har også en forståelse av at barnet som oftest har godt samspill med og tilknytning til voksne i barnehagen. Det er ingen sammenheng mellom foreldrenes vurdering av barnets trivsel og sosiale relasjoner og barnets kjønn, om det har minoritetsbakgrunn eller spesielle behov barnehagen må ta hensyn til. De fleste foreldre vurderer at barnet veldig ofte eller ofte trives med å være i barnehagen, føler seg trygg, får omsorg, lærer noe og har det gøy når de er i barnehagen. Mange foreldre er opptatt av at barnet skal føle seg trygg i barnehagen, at det skal bli sett og hørt av de voksne og at dette er viktig for at barnet skal trives i barnehagen. Foreldre legger også vekt på barnets mulighet til vennskap, lek og variert aktivitet og at økt stabilitet i personalgruppa og flere voksne vil kunne bidra til å fremme økt trivsel hos barna.

Barnehagestørrelse, organisering, og eierform synes ikke å ha noen sammenheng med foreldrenes vurdering av barnets trivsel. Det er derimot positive signifikante sammenhenger mellom avdelingsorganisering og foreldrenes vurdering av om barnehagen har nok tid til barnet deres og barnets mulighet til å kunne velge bort aktiviteter det ikke ønsker å være med på.

De ansatte i barnehagen vurderer det slik at barna stort sett trives veldig godt, har godt samspill med de voksne, har venner og har det gøy i barnehagen. Et godt sosialt miljø med trygge og blide voksne som er engasjerte, tydelige, aktive og nære er i følge de ansatte selv viktig for at barn skal trives godt i barnehagen. De ansatte legger også vekt på at barnehagens rammer, struktur og fysiske areal har innvirkning på barns trivsel.

Det er ingen systematiske og statistisk signifikante sammenhenger mellom de ansattes vurderinger av barns trivsel og sosiale relasjoner og barnehagens størrelse, eierform og organisering i vårt datamateriale.

6.1.2 Barns vurdering av egen trivsel og sosiale relasjoner

Mange barn trives godt i barnehagen, men resultatene i denne studien viser også at en god del av barna synes de har det sånn passe bra i barnehagen. De fleste av barna synes det å gå i barnehagen er både artig og kjedelig, altså "litt begge deler". Selv om en tredjedel liker veldig godt å gå i barnehagen er det mer enn en tredjedel som bare liker det sånn passe og over halvparten som synes barnehagen er et sånn passe fint sted å være for barn. Rundt halvparten av barna svarer at de oftest er sånn midt imellom glad/fornøyd og sur/lei seg når de er i barnehagen. Det er verdt å merke seg at opp mot 10 % av barna ikke trives så godt i barnehagen.

Når det gjelder det fysiske miljøet og materialene (leker, ting, utstyr) i barnehagen så trives de aller fleste barna godt med både inne- og utemiljøet i barnehagen sin og liker det godt. Resultatene viser også at dette er faktorer som har signifikant positiv sammenheng med barnas generelle trivsel. De fysiske omgivelsene og de mulighetene barna opplever de gir, ser altså ut til å være viktig for barns trivsel i barnehagen. Det er en positiv sammenheng mellom det å oppleve at man har rom inne hvor man kan leke litt vilt og spennende og trivsel.

Når det gjelder trivsel med spesifikke aktiviteter i barnehagehverdagen viser resultatene at spesielt det å trives med samlingsstund, i måltidene og på tur har en positiv sammenheng med barnas generelle trivsel. Det er likevel verdt å merke seg at opp mot 15 % av barna sier at de nesten aldri eller aldri liker å være med på samlingsstund eller tur, og at ca. 6 % nesten aldri eller aldri synes måltidene er hyggelige.

Vi har også sett etter hvordan barna opplever muligheten for å leke, utforske og eksperimentere sammen med venner og andre barn. Mange av barna opplever at de i stor grad kan bruke alle rommene og lekene i barnehagen når de vil. Det er grunn til å tro at dette i stor grad foregår i samspill med andre barn i barnehagen og således legger et godt grunnlag for deres mulighet for å leke, utforske og eksperimentere sammen med venner og andre barn i barnehagen. Resultatene viser også at denne muligheten har spesielt gode vilkår i utetiden hvor barna forteller at det er barna selv som bestemmer hva de skal gjøre, og at de da stort sett holder på med frilek sammen med de andre barna i barnehagen.

De fleste barna liker mange eller noen av de andre barna i barnehagen, og de fleste har også mange eller noen gode venner i barnehagen. Det er likevel verdt å merke seg at det er 13 % som enten liker bare noen få eller ingen av de andre barna i barnehagen, og 17 % som bare har noen få eller ingen venner.

Det er et flertall av barna som opplever at noen barn i barnehagen snakker stygt til hverandre, men det er også et flertall som synes at barna i barnehagen er snille med hverandre. Vi ser altså, i likhet med spørsmålene omkring trivsel, også her at barna opplever dette "sånn

litt begge deler”, selv om analysene også viser at det er en sammenheng mellom å oppleve at barna snakker stygt til hverandre og at de synes barna er mindre snille mot hverandre.

Opplevelsen av å bli plaget av andre barn i barnehagen er også sentral i spørsmålet omkring hva som kjennetegner samspillet mellom barna og hvordan dette samspillet er. Vi har i denne studien ikke gått grundig nok inn på denne tematikken til å kunne fastslå noe om mobbing i barnehagen, men i intervjuene fortalte barna om hva som skjer når noen blir plaget. De beskriver at dette dreier seg om blant annet lugging, slåing, dytting, knuffing, det at noen tar fra dem leker og å bli utestengt fra leken. Dette er altså hendelser som oppleves som negative for det enkelte barn. Det er etter vår mening forholdsvis mange (omtrent 12 %) som opplever at de ofte blir plaget av andre barn når de er i barnehagen.

På videre spørsmål om hva som skjer når de blir plaget forteller barna at noen av barna sier ifra til de voksne om at noen blir plaget, og at de voksne hjelper den som blir plaget og irettesetter den som plager. Det ser altså ut til at de voksne blir gjort oppmerksom på dette og at de kommer barna som blir plaget til unnsetning. Det er også så mange som 45 % av barna som forteller at de blir plaget noen ganger, men vi skal være forsiktige med å problematisere dette tallet da vi vet at ting som dytting, slåing, og knuffing kan være en naturlig del av barns samvær og en måte å finne ut av ulike konfliktsituasjoner på i leken. Likevel skal vi ta barnas subjektive opplevelse av dette på alvor, og vi vurderer dette tallet som overraskende høyt. Det kan ofte være slik at det også i barn-barn relasjonene i barnehagen er et ”sånn litt begge deler” forhold hvor man noen ganger er perlevenner med de andre barna og noen ganger er i konflikt med dem. Likevel ser vi at det er en sammenheng mellom å oppleve at man blir plaget og at man ikke liker de andre barna i barnehagen og at man ikke synes barna er snille med hverandre i barnehagen. Opplevelse av en del negative barn/barn relasjoner i barnehagen henger sammen med opplevelsen av å bli plaget. I tillegg ser vi at det er sammenheng mellom å oppleve å bli plaget og å oppleve at de voksne kjefter og har dårlig tid.

En overvekt av barna opplever at de voksne både ser dem, anerkjenner dem og er oppmerksomme på deres meninger. Dette gjelder både det å bli sett generelt, det å få spesifikk tilbakemelding på positive ting og det å bli hørt når barnet selv tar initiativ. Det er imidlertid over halvparten av barna som opplever at de voksne ofte eller noen ganger har dårlig tid og at det er vanskelig å få tak i dem når de trenger det.

Flertallet av barna forteller at de voksne gjør morsomme ting sammen med barna, men på mer spesifikke spørsmål om de voksne leker sammen med dem inne eller ute, viser resultatene at få barn opplever at de voksne deltar i leken, og nesten en tredjedel forteller at de voksne aldri deltar i lek sammen med dem, verken inne eller ute. Det ser altså ut til at barna har et generelt inntrykk av at de voksne gjør mye morsomt sammen med dem, men at dette ikke nødvendigvis er knyttet til at de voksne leker sammen med dem.

I denne studien ser vi at det er en sammenheng mellom barnas generelle trivsel og at de liker de andre barna i barnehagen og at de synes barna er snille med hverandre. Vi ser altså at både barn/barn og voksen/barn relasjoner henger sammen med barns generelle trivsel i barnehagen.

6.2 Ulike perspektiv på barns medvirkning i barnehagen

6.2.1 Foreldre og ansattes vurderinger av barns medvirkning

Foreldrene er stort sett fornøyd med barnets mulighet til medvirkning og det er ingen variasjon i dette etter barns kjønn, alder, minoritetsbakgrunn, eller spesielle behov. Foreldre er opptatt av at de ansatte skal se, lytte til og ta hensyn til det enkelte barn, og at de skal få mulighet til å bestemme noen aktiviteter. De fleste foreldre er svært fornøyd med barnets mulighet for fritt å kunne gi uttrykk for sine meninger og til å være med å bestemme innholdet i aktiviteter i barnehagen. Det er en noe mindre andel som er fornøyd med barnets mulighet til å kunne velge bort aktiviteter som det ikke ønsker å være med på i barnehagen. Noen foreldre savner barnets mulighet til å velge om det vil være inne eller ute, medvirkning i forhold til turer og planleggingsarbeid i barnehagen. Noen foreldre er også opptatt av hvordan barnehagens organisering og bemanning kan virke inn på barnets mulighet for å medvirke, og større voksentetthet og mindre barnegrupper ønskes av mange.

Nesten alle de ansatte vurderer at barn veldig ofte eller ofte får gi uttrykk for egne meninger. Det er mer variasjon i svarene fra de ansatte som handler om barnets mulighet til å ha innflytelse og til å velge bort aktiviteter. Ansattes vurderinger av hvorfor det kan være problematisk å gjennomføre medvirkning grupperer seg slik:

- Lite tid, for mye å gjøre, mange pålagte oppgaver, praktiske gjøremål tar tid
- Store barnegrupper og få voksne
- Fastlåste planer og dagsrytme
- Ikke mulig å gjennomføre alt barn ønsker seg
- Veie hensynet til enkeltbarnets medvirkning opp mot å ivareta hele barnegruppa
- For lite kompetanse på hvordan medvirkning kan ivaretas i forhold til individ og gruppe

Det er ingen signifikante sammenhenger mellom de ansattes vurderinger av barns medvirkning og barnehagens størrelse, eierform og organisering.

6.2.2 Barns vurdering av egen medvirkning

De fleste barn opplever å ha medvirkning i en del av det som foregår i inne- og utetiden i barnehagehverdagen. Det er likevel en tydelig forskjell på deres opplevelse av mulighet til å

være med å bestemme hva de skal gjøre inne og ute, hvor innetiden ser ut til å være mer voksenstyrt enn utetiden. Turaktivitet i barnehagen ser også ut til å være en aktivitet der det er lite medvirkning med hensyn til å kunne få være med å bestemme turmål og å planlegge innholdet i turene.

Vi ser også at når vi snur spørsmålsstillingen og spør barna om de kan si nei til å være med på aktiviteter som de voksne bestemmer i inne- og utetiden, så er det en større andel som svarer at de aldri kan si nei og slippe det enn andelen som svarer at de aldri får være med å bestemme hva de skal gjøre. Når vi spør mer spesifikt om aktivitetene samlingsstund og tur, så er bildet enda mer nedslående for barns mulighet til å slippe hvis de ikke vil. Rundt 70 % av barna svarer at de aldri kan si nei til å bli med i samlingsstund og på tur.

Både det å få foreslå og å bestemme aktiviteter og få gi uttrykk for hva man ikke har lyst til å delta i og bli imøtekommet på det er viktige for opplevelsen av medvirkning i egen hverdag.

Flest barn opplever større grad av medvirkning i uterommet i barnehagen enn inne. I frileken inne opplever de fleste barna at de stort sett har fri tilgang til alle rommene og lekene i barnehagen. Det fritt å kunne bruke rom og materialer i barnehagen er med på å fremme barns medvirkning og mulighet til selv å velge sine bevegelser i og mellom rommene og hva de ønsker å gjøre der.

Sammenhengen mellom barns opplevelse av medvirkning og trivsel i barnehagen er interessant. I denne studien ser vi at både det at barna opplever å kunne få bruke alle rommene i barnehagen når de vil og det at de får være med å bestemme hva de skal gjøre inne og ute, har en signifikant positiv sammenheng med barnas trivsel. Opplevelsen av å ha nok tid til frilek og selv styre leken og dens innhold når de er på tur, har også en signifikant positiv sammenheng med barnas trivsel. Medvirkning i form av muligheter til selv å påvirke hvor de skal bevege seg og hva de skal gjøre ser altså ut til å være viktig for barnas trivsel i barnehagehverdagen. Det at barna opplever at de voksne hører på dem når de snakker og foreslår ting har en signifikant positiv sammenheng med barnas trivsel, noe som forsterker inntrykket av at barna bør bli hørt, sett og tatt hensyn til i sitt ønske om å få ha innvirkning på sin egen barnehagehverdag for at de skal trives.

6.3 Foreldres medvirkning og innflytelse på virksomheten

Foreldre og barnehageansatte har mange tanker og meninger om foreldrenes medvirkning og hva som er viktig for å ha mulighet for innflytelse på barnehagens virksomhet. Vi har spesielt sett etter:

- Hvordan vurderer foreldre mulighet for egen medvirkning?

- Hvilke former for medvirkning ønskes av foreldrene og hva ønsker de å medvirke til?
- Har foreldrene kjennskap til formelle medvirkningsrettigheter og er de tilfreds med disse?
- Hvordan vurderer de ansatte foreldres medvirkning?

De aller fleste av foreldrene er fornøyd med ulike forhold som handler om samarbeid hjem-barnehage og er fornøyd med barnehagen og måten de blir møtt på av personalet. Det er en større andel misnøye når det gjelder medbestemmelse og spesielt mulighet for innflytelse på barnehagens virksomhet. Det er en stor andel (rundt 40 %) som er misfornøyd med informasjonen de får om hvordan de har mulighet til å påvirke barnehagens innhold og spesielt misnøye med informasjon om formelle brukerfora.

Ikke alle foreldre ønsker å ha medvirkning eller innflytelse på barnehagens virksomhet, men de fleste foreldre er opptatt av å bli sett, møtt med interesse og lyttet til av de ansatte og at foreldrenes meninger og råd aktivt blir etterspurt og at innspill tas hensyn til.

Foreldrene ønsker å få informasjon både om virksomheten og om hverdagslivet og mer informasjon om formelle brukerfora. Mange foreldre legger vekt på at økte personalressurser kan gjøre mål om foreldrenes medvirkning i og innflytelse på barnehagens virksomhet lettere å oppnå.

Alle de ansatte mener det er veldig viktig med et godt samarbeid mellom hjem og barnehage og de arbeider i barnehager som har rutiner for en del foreldresamarbeid, spesielt oppstart-samtaler, foreldresamtaler, foreldremøter og brukerundersøkelser ser ut til å være vanlig.

De ansatte er opptatt av hvordan de kan legge til rette for medvirkning fra foreldrene ved å høre på innspill, kommunisere godt og gi mye informasjon.

6.4 Ett- til treåringenes trivsel og medvirkning i barnehagen

Observasjonene av de yngste barna i barnehagen er gjort med et fokus på samspill og relasjoner. Ved å observere hva barnet gjør, hvem det er i samspill med og hva som kjennetegner dette samspillet, får vi et inntrykk av barnets hverdagsliv i barnehagen. Hva kjennetegner de situasjonene der barnet ser ut til å trives? Og omvendt, hva kjennetegner de situasjonene der barnet ikke ser ut til å trives like godt? Hvis medvirkning for de yngste handler om å bli sett, forstått og tatt hensyn til, i hvilke situasjoner foregår det da medvirkning? Hva kreves for at små barn skal oppleve å ha innflytelse?

I våre 18 timer med observasjoner av ett- og treåringer i ulike barnehager, ser vi et mangfold av ulike samspillsvarianter. Vi ser barn som blir sett og forstått og tatt hensyn til av de ansatte. Barn og voksne har et felles fokus, de deler oppmerksomhet, enten det er rundt en felles sang, en regnbukse som skal på eller i dyp samtale rundt familiebilder på veggen. Dette betegner vi som godt samspill, og vi ser eksempler på dette i alle barnehagetyper. I disse situasjonene ser vi at barnet stråler eller at det er dypt konsentrert. Vi vil da tolke dette til at barnet trives, og det får medvirke gjennom at de voksne ser det og tar hensyn til, og justerer seg etter barnet i situasjonen.

Vi ser også eksempler på barn som ikke blir sett. Vi ser små barn som forsøker å påkalle den voksnes oppmerksomhet, men som gir opp. Dette skjer også på stellebordet. Vi ser småbarn som er ute på lekeplassen der det er 1 voksen og 8-10 små barn, og hvor barnet vandrer rundt alene uten at den voksne har kapasitet til å se alle, fordi hun må hjelpe dem som trenger det mest. Da får barnet bare et overfladisk blikk, en konstatering av at alt er "ok".

Vi ser barn som blir sett, men kanskje ikke forstått, der barnets intensjoner blir misforstått. Og vi ser barn som blir sett og forstått, men ikke tatt hensyn til. Forsøk på kontakt og samspill med andre barn blir ikke oppmuntret og støttet, forsøk på å gjøre måltidet litt mer morsomt eller spennende, for eksempel ved å tulle med tallerkenen eller lage trommelyder med fingrene, blir stoppet.

Om barnet opplever trivsel i disse situasjonene er vanskelig å si noe om, men at det ikke er optimale forhold i sett i lys av teorier om samspillet betydning for små barns lek, læring og utvikling, kan vi nok si. Det samsvarer heller ikke med en relasjonell forståelse av medvirkningsbegrepet.

I de fleste av våre observasjoner ser det ut til at barna både trives og får innflytelse på ulike måter, i ulike situasjoner, i større og mindre grad. Vi observerer lite gråt og få konflikter mellom barn, og mellom barn og voksne. Det fysiske miljøet ser også ut til å fungere godt i de fleste barnehagene. Vi ser mange barn som konsentrert utforsker sine omgivelser, og som stråler når de blir sett og forstått og får delta i situasjoner som oppleves som meningsfylte for dem. Vi ser enkelte ansatte med høy kompetanse på lek og samspill med de yngste. Her er det ansatte som ser ut til å trives godt i arbeidet med de yngste i barnehagen, som har mulighet til å skjerme situasjoner med små grupper av barn, som setter seg ned på gulvet, er oppmerksomme og nær barna og følger deres initiativ, støtter og utvider dette sammen med flere barn, og som har et blikk for små barns humor i dagens ulike situasjoner.

Samtidig ser vi i mange av observasjonene, både frilek og i voksenstyrte observasjoner som måltid og bleieskift, barn som har få episoder av kontakt med voksne på de 30 minuttene observasjonssekvensene varer. En del av den kontakten som foregår mellom barn og voksen er heller ikke alltid preget av et felles fokus og en gjensidig frem-og-tilbake bevegelse, men er i flere tilfeller en enveis kontakt der den voksne gir en beskjed, stiller et spørsmål eller gir en irettesettelse til barnet. Eksempler kan være *"Sitt rolig"*, *"Kom hit"*, *"Nei, slutt med det der"* eller *"Vil du ha mer melk?"* Dette er kontakt som ikke innbyr til en utvidet dialog eller et positivt samspill.

Vi ser at årsaken til noen av disse episodene kan tolkes ut fra strukturelle faktorer. Det er få ansatte og mange barn i rommet/på utelekeplassen, noe som gjør det vanskelig å fordele oppmerksomheten på alle barna. Skal en gå inn i et fokusert samspill med en liten gruppe barn, vil det være andre som ikke får like mye oppmerksomhet. Vi ser også at i noen av episodene handler det om relasjonskompetanse og samspillslyst. Vi ser eksempler på ansatte som har tid og mulighet, men ikke ser ut til å beherske eller se betydningen av voksen/barn samspill. Også når det gjelder støtte og utvikling av positive barn/barn samspill, savner vi flere aktive og kompetente voksne.

På bakgrunn av 36 observasjonssekvenser i 9 ulike barnehager vil vi hevde at 1-3 åringen stort sett trives og får noe innflytelse på sitt liv i barnehagen. Men hvis trivsel og medvirkning skal knyttes til det å bli sett og anerkjent som et aktivt subjekt, og få mulighet til å delta i utvidende og eksplorerende dialoger, lek og læringsprosesser sammen med andre, så har det psykososiale miljøet i mange norske småbarnsavdelinger/baser et utviklingspotensiale. Som vi ser av 4-6 åringenes svar, er det mange som bare trives "sånn passe" godt i barnehagen. Kanskje det kan være en måte å betegne også en del av de yngste sin trivsel og medvirkning i barnehagen på. De trives helt greit, og de får en del innflytelse på sin egen situasjon.

6.5 Trivsel, medvirkning og barnehagekvalitet

Barnehagen har utviklet seg til å bli en virksomhet som er stadig mer åpen og lydhør overfor brukernes ønsker og behov (Winsvold og Gulbrandsen 2009). Brukertilpassede barnehager handler om å utvikle barnehagene i samarbeid og dialog med både foreldre og barn. Denne undersøkelsen har fått fram både barn, foreldre og ansattes vurderinger av innhold i og forutsetninger for barnehagekvalitet. Vi har i denne undersøkelsen vært på jakt etter den kvaliteten som finnes i relasjoner mellom aktører i barnehagen og i de medvirkningsprosesser som skjer i barnehager slik de fremstår for barn, foreldre og ansatte for å knytte disse faktorer til barns trivsel. Det er vanlig å bruke begrep som relasjonell kvalitet eller prosesskvalitet

for å betegne disse sidene ved barnehagenes virksomhet. Det at barn trives veldig godt i barnehagen er vel kanskje det beste og mest ønskelige mål på god barnehagekvalitet. Å ivareta barns rett til medvirkning er også et vesentlig element i barnehagens arbeid for å fremme god kvalitet (Stortingsmelding 41, 2009). Barns medvirkning handler om at de virkelig blir tatt på alvor i hverdagslivet; blir sett, hørt, forstått, tatt hensyn til og får oppleve å ha noe innflytelse over dagen sin. Medvirkning er basert på et syn på barn som aktive, likeverdige subjekter, og dette innebærer at barnehagens ansatte må legge til rette for at alle barn opplever å bli sett, at deres stemme blir hørt og deres mening blir vektlagt.

Vi har sett at både barn, foreldre og ansatte har opplevelsen av at barn trives godt i barnehagen, men at de voksne vurderer barns trivsel som høyere enn barna selv gjør. Både barn, foreldre og ansatte opplever i stor grad at barn får uttrykke sine meninger, men det er noe misnøye hos alle tre grupper med hensyn til barns mulighet for konkret medvirkning i aktiviteter som preger barnehagehverdagen. Både foreslå, og bestemme aktiviteter, og gi uttrykk for hva man ikke har lyst til å delta i og bli imøtekommet på det, er viktig for barns opplevelse av medvirkning i egen hverdag. Det er mange barn, foreldre og ansatte som mener at de ikke har det slik i sin barnehage.

Vi har sett at barns trivsel og mulighet for medvirkning henger sammen med forhold som har både med struktur- og prosesskvalitet å gjøre. Våre funn er i tråd med funn fra Sjøbstad (2004). Flere strukturelle og prosessuelle forhold ved barnehagen utgjør nødvendige forutsetninger for å oppnå trivsel og medvirkning for barn.

Vi bør i fremtiden være mer oppmerksomme på hvordan forhold som har med den prosessuelle kvaliteten, spesielt relasjoner og samspill kan påvirke barns trivsel på en negativ måte hvis barn opplever at:

- de voksne ikke støtter og videreutvikler samspill mellom barn eller mellom seg selv og barnet
- de voksne kjefter
- de selv eller andre barn ofte blir plaget
- de må delta i aktiviteter som de ikke ønsker å delta i

Riksrevisjonen peker på at det er grunn til å være oppmerksom på variasjonen mellom barnehagene og at enkelte barnehager har en relativt lav voksentetthet. Dersom barnehagene ikke har tilstrekkelig og kvalifisert personale, vil det bli vanskelig å imøtekomme alle barnehagens oppgaver og gi hvert enkelt barn tilstrekkelig oppmerksomhet (Riksrevisjonen 2009). Denne oppmerksomheten er en forutsetning for barns trivsel og medvirkning i barnehagen. Det er faktorer knyttet til strukturkvalitet som kan ha betydning for barns opplevelser av trivsel og muligheter for medvirkning. Både foreldre og ansatte legger vekt på at det er for

store barnegrupper, for få ansatte og for fastlagte strukturer som gjør det vanskelig å oppnå mål om barns medvirkning og mulighet til innflytelse i egen hverdag. Foreldre med barn i avdelingsorganiserte barnehager er noe mer fornøyd med samarbeidet med barnehagen og de ansattes tid til barnet og barnets mulighet for å velge bort aktiviteter det ikke ønsker å delta i. Det vil være på bakgrunn av våre funn, spesielt viktig å se nærmere på:

- Hvorvidt barnehagens ansatte har god nok relasjonskompetanse, og ser betydningen av godt samspill mellom barn og voksne, og mellom barn. Det er på småbarnsavdelingene grunnlaget for god sosial kompetanse blir lagt.
- Hvorvidt mindre barnegrupper og flere ansatte kan bidra til økt medvirkning for det enkelte barn og dermed til økt trivsel i barnehagehverdagen.
- Hvorvidt voksenstyrte aktiviteter fungerer godt nok, spesielt for de eldste barna i barnehagen.
- Hvorvidt innearealet begrenser barnas mulighet for å velge fysisk aktivitet eller annen aktivitet de helst vil holde på med. Vi vet at barns utetid er mye kortere enn innetiden i løpet av en vanlig barnehagehverdag.
- Hvorvidt måten hverdagen i barnehagen organiseres på kan hemme muligheter for barns medvirkning. Dagsrytmen og planlagte voksenstyrte aktiviteter kan legge store føringer på mulighet for økt medvirkning for barn hvis de ansatte ikke har nok kompetanse på å legge til rette for medvirkningsprosesser.
- Hvorvidt en baseorganisering gjør foreldresamarbeidet mer utfordrende for barnehagens personale.

Vi vil avslutte med tre sitat som illustrerer hvor viktig barn opplever at det er med mulighet for medvirkning og gode relasjoner mellom barn og mellom barn og voksne i barnehagen.

"Jeg liker i hvert fall ikke å bli masa på hele tiden. De [voksne] må nesten alltid bestemme over oss hva vi skal gjøre, vi bare måtte lage påskekylling bare fordi det var påske".

"Å sloss og ha det kjedelig og være alene, og ikke leke med noen, det er kjedelig".

"Hvis voksnan e glad i barnan, e dæm yndlingsvoksnan dæmmers".

Referanseliste

- Abrahamsen, G. (2004). *Et levende blikk: samspillsobservasjon som metode for læring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Abrahamsen, G. (1997). *Det nødvendige samspillet*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Bae, B., Eide, B. J., Winger, N., & Kristoffersen, A. E. (2006). *Temahefte om barns medvirkning*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Corsaro, W. A. (1985). Friendship and peer culture in the early years. Norwood, N.J., Ablex.
- Dockett, S. & Perry, B. (2007). Trusting children's accounts in research. *Journal of Early Childhood Research*, 5(1), 47-63.
- Eide, B. J. og Winger, N. (red): *Glimt fra små barns hverdagsliv i barnehagen, 2. delrapport fra prosjektet "Barns omsorgskarriere. Barnehagen som et ledd for barn opp til 3. års alder*, Oslo: Høgskolen i Oslo, HiO – rapport nr. 18
- Eriksen, E. Ø, 2011 «Deltakende handlingsrom i barnehagen». I: Korsvold, Tora (red.) Barn- dom - barnehage – inkludering. Fagbokforlaget. Bergen.
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (1995). *Ethnography: principles in practice*. London: Routledge.
- Harter, S. & Pike, R. (1984). The Pictorial Scale of Perceived Competence and Social Acceptance for Young Children. I *Child Development*, 55, s. 1969-1982.
- Hundeide, K. (2003). *Barns livsverden: sosiokulturelle rammer for barns utvikling*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Greve, A. (2007). *Vennskap mellom små barn i barnehagen*. Høgskolen i Oslo PhD-avhandling: Avdeling for lærerutdanning.
- Grindheim, L.T (2011). Barnefellesskap som demokratisk danningsarena. I *Nordisk Barneha-geforskning*, vol.4 (2) s. 91-102.
- Kolle, T, 2012 "Å retenke styrernes betydning i samarbeid om inkludering". I: Arnesen, Anne- Lise (red.) Inkludering. Perspektiver i barnehagefaglige praksiser. Universitetsforlaget. Oslo.
- Kunnskapsdepartementet (2006). Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver.
- Kunnskapsdepartementet (2006): *Barnehageloven med merknader*. rundskriv F-08/2006.
- Kvistad, K. J. og F. Sjøbstad (2005). Kvalitetsarbeid i barnehagen. Oslo, Cappelen akademisk forlag.

- Løkken, G. (2004). *Toddlerkultur*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Løkken, G. (2000). *Toddler peer culture: the social style of one and two year old body-subjects in everyday interaction*. Pedagogisk institutt, NTNU, Dr.polit.-avhandling.
- Næs, T. I. og Mordal, T. L (1997). *Barns trivsel i barnehagen*. Rapport. Statens institutt for forbruksforskning; nr. 13/1997.
- Roberts, H. (2008). Listening to children: and hearing them. In P. Christensen & A. James (Eds.) *Research with children. Perspectives and practices*, (s. 260-275). New York: Routledge.
- Ruud, E. B. (2010). *Jeg vil også være med!: lekens betydning for barns trivsel og sosiale læring i barnehagen*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Sandseter, E. B. H. (2010). *Scaryfunny: a qualitative study of risky play among preschool children*. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Sandvik, N. (2006). *Temahefte om de minste barna i barnehagen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Seland, M. (2009). *Det moderne barn og den fleksible barnehagen. En etnografisk studie av barnehagens hverdagsliv i lys av nyere diskurser og kommunal virkelighet*. PhD-avhandling: Norsk senter for barneforskning, Trondheim, NTNU.
- SSB (2010). http://www.ssb.no/emner/04/02/10/rapp_201011/
- Stern, D. N. (1985). *The interpersonal world of the infant: a view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basic Books.
- St.meld. nr. 41 (2008-9) Kvalitet i barnehagen. Kunnskapsdepartementet.
- Søbstad, F. (2002) *Jaktstart på kjennetegn ved den gode barnehagen*. Første rapport fra prosjektet "Den norske barnehagekvaliteten". Trondheim: DMMHs publikasjonsserie 02/02.
- Vassenden, Anders, Janne Thygesen, Stian Brosvik Bayer, Marit Alvestad og Gerd Abrahamssen (2010): *Barnehagenes organisering og strukturelle faktorerers betydning for kvalitet*. IRIS rapport 2011/029.
- Waller, T. & Bitou, A. (2011). Research with children: three challenges for participatory research in early childhood. *European Early Childhood Education Research Journal*, 19(1), 5-20.
- Winsvold, Aina og Lars Gulbrandsen.(2009): *Kvalitet og kvantitet. Kvalitet i en barnehagesektor i sterk vekst*, Rapport nr.2/09, NOVA – Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

www.hihm.no/Prosjektside/SEPU/Nyheter/Barnehagebarn-som-informanter

www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Grunnskole/Manifestmotmobbing_20112014.pdf

Ytterhus, B. (2002). *Sosialt samvær mellom barn – inklusjon og eksklusjon i barnehagen*.

Oslo: Abstrakt forlag

Østrem, S., Bjar, H., Føsker, L. R., Hogsnes, H. D., Jansen, T. T., Nordtømme, S. og K.R. Tholin (2009). *Alle teller mer: En evaluering av hvordan Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver blir innført, brukt og erfart*. Tønsberg: Høgskolen i Vestfold.

